

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

KENTTE RİSK OLGUSU: İSTANBUL’DA
SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

FATMA SOLMAZ
2502140434

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. YÜCEL BULUT

İSTANBUL - 2021

ÖZ
KENTTE RİSK OLGUSU: İSTANBUL’DA SOSYOLOJİK BİR
İNCELEME
FATMA SOLMAZ

Göç, bireylerde başlayan ve toplumsal düzeye kadar etkisi olan ve detaylı araştırmaları gerekli kılan sosyolojik bir olgudur. Özellikle savaş gibi yaşanan durumlarda kitlesel göçlerin gerek göçmenleri gerekse göç edilen bölge halkını çeşitli şekillerde etkilediği görülmektedir. 2011 yılında Suriye’de gerçekleşen iç savaş neticesinde Türkiye’ye yönelen göç de bu minvalde dikkate alınabilecek bir olgudur. Suriyelilerin ülkeye gelişlerinden beri yaşanan istihdam, eğitim ve sosyalizasyon konularındaki problemlerin, risklerin planlı bir şekilde çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla bu tez çalışması, Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin Türkiye’de maruz kaldıkları sosyal ve ekonomik risk faktörlerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu amaçla risk ve göç kuramları üzerinde durularak ilgili konu ile ilgili literatürdeki tartışmalar incelenmiş, Türkiye’nin karşılaştığı Suriyeli kitlesel göçe ilişkin izlediği ve izlemesi gerekli politikalar da ortaya konmuştur. Bir anlamda bahsi geçen politikalara dönük Suriyelilerin talep ve beklentileri göz önünde tutulmuştur. Özellikle İstanbul ilinde yaşayan Suriyelilerin içinde bulundukları sosyal ve ekonomik şartlar incelenmiş, onların İstanbul’da hem sosyal hem de ekonomik olarak yaşadıkları risk dinamikleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Suriyelilerin yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nitel yöntemle yapılmış ve bu amaçla İstanbul’da 26 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın örneklem grubu, farklı yaş ve gelir grubuna ait bireylerden oluşmuştur. Bu kapsamda İstanbul’da yaşayan Suriyelilerin iktisadi ve toplumsal olarak maruz kaldıkları risklerden olan çalışma koşulları, yoksulluk boyutları, nitelikli iş gücü kaybı, istihdamda yaşanan ayrımcılık ve belirsizlikler, sosyal dışlanma, kültürel yozlaşma gibi meseleler sorgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Risk, Göç, Politika, Suriyeli Göçmenler’.

ABSTRACT
THE URBAN RISK PHENOMENON: A SOCIOLOGICAL
STUDY IN ISTANBUL
FATMA SOLMAZ

Migration is a sociological phenomenon that begins with individuals and has an impact up to the societal level and requires detailed research. Mass migration affects both migrants and local people in various ways, particularly in areas where wars occur. The Syrian Civil War in 2011 leading to migration from Syria to Turkey, can be considered as an important sociological phenomenon in this regard. Since the arrival of Syrian refugees in Turkey, various risk and socioeconomic problems such as employment, education, and socialization have occurred, and these problems should be addressed effectively. Thus, this thesis attempts to investigate the socioeconomic risk factors that have been experienced by Syrian refugees living in Turkey. To that end, we focused on risk and migration models by reviewing the relevant literature as well as Turkish policies toward mass Syrian immigration. In this regard, the demands and expectations of Syrian refugees concerning the aforementioned policies have been taken into account. In particular, social and economic conditions of Syrian refugees living in Istanbul were examined, and potential social and economic risk factors were discussed in detail. Furthermore, social and economic problems experienced by Syrian refugees and possible proposed solutions have been presented in this thesis. The research was conducted with a qualitative research method and in-depth interviews were made with 26 Syrian refugees living in Istanbul. The target group of the study consisted of individuals from different age and income groups. As such, this thesis addressed various social and economic issues or risk factors such as working conditions, poverty, loss of skilled labour, discrimination and uncertainties in employment, social exclusion, and cultural degeneration experienced by Syrian refugees living in Istanbul.

Keywords: Syrian Refugees, Risk Factors, Migration, Turkish Policies.

ÖNSÖZ

Bu çalışma İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak hazırlanmıştır.

Küreselleşen dünyada risklerin ve göçlerin arttığı bir yaşam döngüsüne girmiş bulunmaktayız. 2011 yılında meydana gelen Suriye savaşıyla Türkiye'ye yönelen kitlesel göçler de bu minvalde sayılmaktadır. Türkiye'ye yerleşen milyonlarca Suriyelilerin karşılaştıkları riskleri, sorunları çözümlemek ve politika geliştirmek bu tezin amaçlarından birini oluşturmaktadır. İş bu tezin planlanmasından neticelenmesine kadar geçen süreç boyunca katkılarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Yücel Bulut'a; öğrenciliğim boyunca tavsiyeleri ve katkıları ile ufkumu açan değerli hocam Prof. Dr. İsmail Coşkun'a, tez izleme komitesinde bulunan ve tez süresince desteğini eksik etmeyen Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven Avcı'ya, mülakat sorularının cevaplanması için değerli zamanlarını ayıran Suriye halkına, her zaman yanımda olan, desteklerini, güvenlerini, inançlarını hiç esirgemeyen aileme teşekkürü az bulurum.

İstanbul, 2021
Fatma SOLMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RİSK TOPLUMU

1.1. Riskin Tarihi ve Kavramsal Analizi.....	5
1.1.1. Risk: Bir Kavramın Sosyolojik Hikâyesi.....	9
1.1.2. Risk Toplumu: Kavram ve Reellik	10
1.2. Genel Risk Yaklaşımları ve Sosyolojik Risk Teorileri.....	12
1.2.1. Sosyal Risk Kavramı.....	17
1.2.1.1. Sosyal Risk Bağlamında Göçün Sosyolojik Açılımı	20
1.2.1.1.1. Yoksulluğa Giriş	21
1.2.1.1.2. Yoksulluk ile İlgili Temel Kavramlar	22
1.2.1.1.2.1. Yoksulluk	22
1.2.1.1.2.2. Mutlak ve Görelî Yoksulluk	23
1.2.1.1.2.3. İnsani Yoksulluk ve Çok Boyutlu Yoksulluk	26
1.2.1.1.3.. Göçmen Yoksulluğu	27
1.2.1.1.4. İşsizlik	30
1.2.1.1.4.1. İşsizliğin Tanımı ve Ölçümü.....	30
1.2.1.1.4.2. İşsizlik Türleri	31
1.2.1.1.5. Sosyal Dışlanma.....	32
1.2.1.1.6. Göç, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	36

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU

2.1. Kavramsal Bir Giriş: Göç, Zorunlu Göç, Düzensiz Göç, Mülteci, Geçici Koruma Statüsü.....	43
---	----

2.2. Uluslararası Göçe Kuramsal ve Dönemsel Bakış	47
2.3. Türkiye’ye Yönelik Yapılan Kitlesele Göçler ve İzlenen Politikalar	47
2.4. Suriye’den Göç ve İstanbul’daki Suriyeliler	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHA ARAŞTIRMASI

3.1. Yöntem	65
3.1.1. Yorumlayıcı Sosyal Bilim	69
3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	71
3.1.3. Çalışma Grubu	73
3.1.4. Veri Toplama Süreçleri /Araçları	74
3.1.5. Veri Analizi	75
3.1.6. Geçerlik ve Güvenirlik	76
3.1.7. Karşılaşılan Sorunlar	78
3.2. Araştırmanın Bulguları	79
3.2.1. Kitlesele Göçler ve Ekonomik Riskler	81
3.2.1.1. Suriyelilerin İstihdam Alanları ve Koşulları	84
3.2.2. Suriyelilerin Türkiye’deki Çalışma Deneyimleri	87
3.2.2.1. Ekonomik Kaynaklara Erişimde STK’ların Rolü	87
3.2.2.2. Suriyelilerin İstihdamda Yer Almasını Sağlayan Unsurlar	88
3.2.2.3. Sosyal Ağlar, Aracı Kişiler ve İstihdam	89
3.2.2.4. Çalışma Koşulları	91
3.2.2.5. Suriyeli İstihdamı ve Ayrımcılık	96
3.2.2.6. Suriyeli İstihdamı ve Belirsizlikler	98
3.2.2.7. Geriye Doğru Mesleki Hareketlilik/Nitelikli İş Gücü Kaybı	100
3.2.2.7.1. Zorunlu Göçte Nitelikli Göçmen Olmak	104
3.2.2.7.2. Nitelikli Suriyelilerin İstanbul’daki Mesleki Tecrübeleri	105
3.2.2.7.2.1. Diploma Denkliği ve Dil Sorunu	105
3.2.2.7.2.2. “Türk-Arap Üniversitesi Olabilir mi?”	108
3.3. Kitlesele Göçler ve Sosyal Risk	109
3.3.1. Göçmen İle İlgili Olumsuz Söylentilerinin Yayılma ve Duyulma Dinamikleri	111
3.3.2. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi)	112

3.3.3. Kimlik Belgesi Problemi.....	118
3.3.4. Göç ve Sosyal Dışlanma	119
3.3.5. Göç ve Kültürel Yozlaşma	121
SONUÇ	123
KAYNAKÇA.....	137
EKLER	168
ÖZGEÇMİŞ	171

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Konstrüktivist – Realist Yapısı.....	14
Tablo 2: Yoksulluğun Temel Belirleyicileri	25
Tablo 3: Sosyal Dışlanma Değişkenleri	35
Tablo 4: Nitel Araştırma Yaklaşımları.....	68
Tablo 5: Nitel, Nicel ve Karma Yöntemlerin Belirleyici Özellikleri.....	69
Tablo 6: Katılımcıların Olgusal Kimlikleri ve Betimsel/Tanımlayıcı Bilgiler	80
Tablo 7: Görüşülenlerin İstihdam Alanları ve Koşullarına Dair Göstergeler	86

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İNGEV	: İnsani Gelişme Vakfı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UNCHR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
YÖK	: Yüksek Öğrenim Kurumu
YÖKSİS	: Yüksek Öğrenim Kurumu Sistemi
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte toplumsal gerçekliklerin özellikle risk, risk çeşitleri, risk yönetimi gibi konular üzerinde araştırılması için ısrar edildiğini fark etmekteyiz. Öyle ki, Bauman'ın da tasvir ettiği “müphemlik” ya da belirsizlik hali küreselleşmeyle birlikte artabilmektedir. Risklerin uluslararası boyut kazanması bir anlamda küreselleşmenin sınır konulamayan etkisiyle de dünya üzerinde sosyal politika krizine dönüşebilmektedir. Küresel bağlamda yoksulluklar, göçler, işsizlikler, aile yapısındaki değişimler, küresel ısınma gibi sorunlar risk kavramının daha geniş bir yelpazeden ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu tarz sosyal olaylar sigortadan finansa, suçtan sosyal politikalara, geleceğin teknolojik plânlarından bireyin sosyal eylemlerine hatta şirket ve devletlerin gündelik pratiklerine yön vermektedir.

Diğer taraftan göç hareketleri, küreselleşmenin neticesi olarak büyük bir hız kazanmış ve kimi zaman bu hareketlilik kaygı duyulan bir olgu haline gelmeye başlamıştır. Özellikle savaş gibi nedenlerle göç eden insanların gittikleri yerlerde zor koşullar ekseninde çalışma, ayrımcılık ve dışlanma gibi süreçlerle karşı karşıya gelmektedirler. Dolayısıyla bu durumların büyük bir titizlikle araştırılması ve birlikte yaşamanın imkanlarının ortaya koyulması gerekmektedir. Göç hareketlerinden sonra oluşan toplumsal farklılıkların ya da ülkelerde kötü giden birtakım işlerin faturasının göç etmiş insanlara kesilmesi, göçmen karşıtı milliyetçiliği şiddetlendirmektedir.

Birleşmiş Milletlerin 1950 yılı verilerine göre, dünya nüfusunun ortalama üçte biri kentsel mekânlarda yaşamaktayken, 2019 yılı itibarıyla dünya nüfusunun artık yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşamını sürdürmektedir. Tarihsel göstergelere göre 2050 yılında ise bu oranın %66 gibi bir değere ulaşacağı öngörülmektedir. Nüfusun hızla kentleşmesinin en önemli nedenlerinden biri göçtür. Modern dönem göç serüvenlerinin daha çok kentlere doğru yol aldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum, özellikle uluslararası kitlesel göçler için de aynıdır. Örneğin Türkiye'ye gelen Suriyelilerin büyük bir kısmının, kentsel yerleşim alanlarını tercih ettiği gözlemlenmektedir. Ayrıca Suriyelilerin sadece %10'unun

geçici koruma kamplarında yaşadıkları, dört milyona yakın büyük çoğunluğun ise kentlere dağıldığını görmekteyiz.

2011 yılında Suriye’den yaşanan kitlesel zorunlu göç ile birlikte Türkiye, karma göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. Aynı zamanda transit bir ülke konumunda olan Türkiye düzenli göçmen ve sığınmacı gruplarına erişim sağlayan bir hedef ülke niteliği kazanmıştır. Bu denli yoğun göç ile karşılaşan Türkiye’nin kendi himayesindeki düzensiz göçleri kontrol edebilir ve kayıt altına alabilir durumda olması gerekmektedir. Türkiye Suriyelilerin düzensiz ve düşük ücretle çalıştırılmasına, gündelik yaşamda dışlanmasına, yabancı düşmanlığı yaşamalarına müsaade etmeyecek politika ve çalışmalar yapmalıdır.

Suriyeliler Türkiye’ye göç ettikten sonra büyük oranda kentlerde yaşamaktadır. Kentlerde yaşamayı tercih eden Suriyeliler hayatlarını sürdürdükleri süreçte birçok sorun ve tehditle karşı karşıya kalmaktadırlar. Öyle ki, sığınma ya da mülteci gibi gruplar toplum içerisinde dezavantajlı bir konuma sahip olmaktadır ve gidilen ülkenin yaklaşımı olumlu da olsa göçmen gruplar dışlanma ya da ayrıştırılmayla karşı karşıya kalabilmektedir. Hatta, Suriyelilerin geçici olma mevzusundan kaynaklı belirsizlik sunan politikalar, Suriyelilerin maruz kaldığı sorunları derinleşmesine yol açmaktadır.

Kentlere yapılan göçler, kentlerin sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal vb. alanlardaki yapısını derinden etkilemektedir. Bu etki eğer ani ve kitlesel göç hareketleri ile şekillenmişse sonuçlarının kontrolü oldukça zor olabilmektedir. Bu gelişmeler neticesinde ortaya çıkan sorunlar iki yönlü bir biçimde ele alınabilir. Bunlardan ilki, göçle kentin düzeninde meydana gelen değişiklikler ve ikincisi, göç eden kitlelerin yaşadığı sorunlar olarak göze çarpmaktadır. Özellikle büyük kitlesel göçler, kentleri sağlık, eğitim, çalışma, barınma, ulaşım vb. alanlarda baskı altına almaktadır. Yerleşik halkın göç etmiş kişilere karşı bakış açısı buna bağlı olarak biçimlenmektedir. Öyle ki bunun sonucu olarak zenofobik (yabancı düşmanı) tutum ve davranışlar, ayrıca toplumsal gerilim biçimleri ortaya çıkabilir. Dolayısıyla, göçmenler meslek edinme ve çalışma, barınma, sağlık, eğitim, kamusal alanlar gibi konularda sıkıntılı ve zorlu yaşam biçimleriyle karşı karşıya kalabilmektedirler.

Büyük kitlesel göçlerle aniden ülke değiştiren göçmenler gittikleri kentin yerleşik koşullarına ayak uydurmakta zorlanabilir ve oryantasyon kaybına uğrayabilirler. Ayrıca yerleştikleri kentin koşullarını farkına varılmadan değişime de uğratabilirler. Bu sebeplerden ötürü, göç etmiş kitlelere yönelik gerek yerel ve ulusal gerekse uluslararası alanda üretilecek politikalar önem kazanmaktadır. Özellikle yerel düzeydeki politikaların birbiri ile uyumu, politika yapanlar ile uygulayıcıların da işbirliği içerisinde olması son derece önemli bir husustur.

Yukarıda bahsi geçen mevzuların; özellikle İstanbul özelinde bütünsel olarak ele alınma ihtiyacı bulunmaktadır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre ülkemizde 2019 yılı Mart ayı itibariyle kayıtlı Suriyeli sayısı 3.646.889'dur. İstanbul ilinde geçici koruma altında bulunan Suriyeli sayısının 315.056'sı erkek, 244.675'i de kadın olmak üzere toplamı 559.731'dir. Bu anlamda İstanbul kenti tüm illere göre birinci sıradadır. Dolayısıyla Suriyelilerin İstanbul'da karşılaştıkları gerek sosyal gerekse ekonomik bağlamda risk faktörleri halen araştırılmaya muhtaçtır.

Araştırmada öncelikle konu belirlenmiş, literatür taraması dahilinde, risk toplumu, risk çeşitleri, sosyal ve ekonomik riskler ile göç, göç kuramları, geçici koruma, tarihsel göçler gibi kavramlar ve konularla ilgili yazılmış kitap, makale rapor, belge, elektronik kaynaklar ile buna benzer dökümanlar incelenmiştir.

Yapılmış olan bu çalışmanın yöntemsel yaklaşımı da bu noktada önem kazanmaktadır. Göç meselesi; bu konunun özellikle niteliksel boyutlarını ele alan çalışmalarla pekişmektedir. Fakat Türkiye literatüründeki çalışmalarda ayrımcılık, sosyal dışlanma, nitelikli iş gücü kaybı, zenofobi gibi konularla ilgili çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Dolayısıyla Suriyelilerin maruz kaldıkları sorunlara karşı Suriyelilerin geliştirdikleri stratejilere yoğunlaşmak, ayrıca uzun vadede bu risk ve sorunların ortadan kalkması için politika ve öneriler üretmek faydalı olacaktır. Böylelikle küresel anlamda ortak olan göç sorununa yerelden özgün cevaplar bulmak daha anlamlı olmaktadır.

Türkiye'deki Suriyelilerin Türkiye'de yaşadıkları sosyal ve ekonomik risklerin araştırıldığı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, risk kavramıyla birlikte risk tartışmaları, çeşitleri ve bunlara yönelik değerlendirmelerle birlikte literatürdeki sosyal ve ekonomik risklerin ne olduğuna dair çalışmalar vurgulanmıştır.

İkinci bölümde, uluslararası göç terimiyle beraber çağdaş göç kuramları, tarihsel kitlesel göç hareketleri ele alınmıştır. Bu başlıklar altında göçün çok yönlü ve karmaşık bir süreç olduğu kanaatine varılarak göç terimleri bu minvalde işlenmiştir. Bir anlamda, farklı boyutlarıyla göç kavramı ve bu çerçevede ilk olarak Türkiye'deki uluslararası göçün mevcut durumu ele alınmıştır. Geçmişten günümüze kadar süregelen Türkiye'deki kitlesel göçlerin boyutları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca İstanbul'daki Suriyelilerin mevcut durumları, istihdam koşulları, nitelikleri, yaşadıkları sorunlar, toplumsal kabul düzeyleri yapılan araştırmalar doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yöntem ve bulgular kısmı bulunmaktadır. Çalışmanın yöntem kısmı araştırmanın konusu, problemi, önemi, yöntemi ve çalışma grubu, veri toplama araçları ve süreci, sınırlılıklar aktararak son olarak verilerin analizinden bahsedilmiştir. Bulgular kısmında ise, saha çalışmasında elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu kısımda Suriyelilerin Türkiye deneyimleri üzerinde durulmuş;

Son kısımda genel tezin içeriği ve bulguların sonuçları ele alınmış, verilerin sosyolojik değerlendirmesi yapılarak konuya ilişkin politikalar ve öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

RİSK TOPLUMU

1.1. Riskin Tarihi ve Kavramsal Analizi

Suriyelilerin uyum sürecine eşlik eden sosyo-ekonomik risk faktörleri ve azaltıcı politikaları değerlendirebilmek için evvela “risk” kavramının hangi anlamaları ihtiva ettiğine bakılmalıdır. Latince kökenli bir sözcük olan risk, Türk Dil Kurumuna göre, İtalyanca “risco” sözcüğüne karşılık gelip, kayıp veya zarar durumuna neden olabilecek bir olay ya da olgunun meydana gelme olasılığı olarak ifade etmektedir (TDK, 2018). Risco, Orta Çağ’ın sonu ile modernleşmenin başlarında bilinmeyen sulara açılırken karşılaşılabilecek tehlikeleri betimlemek için Avrupalı denizciler tarafından kullanılmıştır. Buna göre bir bakıma denizlerde karşılaşılabilecekleri bilinmeyenleri ve önleyemeyecekleri korkularını tanımlayan bir kavramdır (Lupton, 1999a: 5; Giddens, 1998, s. 27). Zaman içerisinde denizciler, denizde yaşanabilecek fırtına ve potansiyel olumsuzlukların önüne geçmek için bir sigorta sistemi kurmuşlar ve sözü edilen risklerin gerçekleşmesi durumunda zararların tazmini için çabalamışlardır (Luhmann, 1993, s. 9). Bir başka açıdan Rosa riski, “Sonucu önceden tahmin edilemeyen ve insana bazı değerlerinin tehlikede olduğunu düşündüren bir uyarı olarak gelişen olay ya da durum” şeklinde tanımlamaktadır (Rosa, 2003). Ona göre istenmeyen bir durum ya da tehlikeli bir olayı simgelemenin yanı sıra fırsatları da kapsayabilmektedir. Risk ve yararı umutlarının/umduklarının gerçekleşmesi arasındaki durum olarak ele alan Vertzberger, riski üç farklı düzlemde değerlendirir. Bu değerlendirme; (I) Neticeyi arzu etmek veya etmemek (II) Neticeler ile alakalı ihtimaller (III) Neticeler ile ihtimallerin tutarlılık seviyesi, şeklindedir (Vertzberger, 1998).

Bu ihtimaller riskin temelinin olasılık ve belirsizlikler üzerine inşa edildiğinin de bir kanıtıdır. Bu çıkarımın doğal sonucu olarak bir korku hali ortaya çıkacaktır. Nihayet risk, insan zihninde tehlikeye işaret eden endişe ve korku içeren bir kavram olarak yer alırken ileride ortaya çıkması beklenen, kesinlik taşımasa bile gerçekleşmesi muhtemel olayları işaret etmektedir. Dolayısıyla bu cihetiyle,

arzulanmayan bir olayın meydana gelebilmesinin yanı sıra hem oluşma biçimi hem de sonuçları ile olaylara ait belirsizlik olarak da açıklanabilir (Willet, 1971). Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, risk meselesinin oluşumunda bireyin gelecek zaman dilimindeki belirsizliği ortadan kaldırarak geleceğini kontrol altına alma isteğidir (Giddens,1998, s. 27). Görüldüğü üzere risk, tehlike kavramının “dışsal” nitelik taşıyan tehditlerinden farklı olarak bireyin eylemiyle, düşüncesiyle ve kararıyla daha çok ilişkilidir. Dolayısıyla Beck’e göre kişinin tehlikeler karşısındaki takındığı tavır ya da eylemler ile hemen sonrasında aldığı kararlar riskin ortaya çıkmasındaki önemli faktörlerdir (Beck, 2009, s.73). Bu açıdan bakıldığında riskin insanın performansına bağlı bir kavram olduğu görülmektedir (Çelebi, 2000, s.41). Rasmussen, günümüz koşullarının gelecekte gerçekleşmesi muhtemel ve potansiyel olaylarla değerlendirilmesinin “risk düşüncesi” tamlamasının ortaya çıkarılmasında etkisi olduğundan bahsetmektedir (Rasmussen 2006, s. 3). Bu çerçeveden bakıldığında toplumdaki aktörler ya da bireyler kimi olaylar vuku bulmasa bile olmuş gibi kararlar alabilmekte ve alınan bu tavır üzerinden riskin varlığını yorumlamak mümkün görülebilmektedir. Riskin en önemli özelliklerinden biri, olgu veya olayın nicelik açısını önemsemeden tehlikeli bir durumu kapsayan korku hali ile alakalı olmasıdır. En kapsamlı tanıma göre ise risk, “Bireylerin yaşamdaki herhangi bir olay ya da durum ile ilgili tehlike etkisini deneyimleme olasılığıdır” (Short, 1984). Bu durumda risk, “olması arzu edilmeyen şeylerin gerçekleşme ihtimali” olarak ifade edilmektedir. Bu tanımlamaların iki farklı boyutu bulunmaktadır. Birincisi, istenmeme olasılığı kapsamındaki “ihtimal” boyutu, ikincisi ise bu ihtimalin gerçekleşmesindeki “sonuç” boyutudur (Hablemitoğlu ve Yıldırım, 2009, s.2). Bu boyutlardan hareketle risk, muhtemel sonuçların bir kombinasyonu olan beklen(mey)en durumlardan her biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nihai olarak riski bireyin (gerçekleştirdiği) kimi eylemler ya da olaylar neticesinde insanın değer atfettiği şeyleri (olumsuz) etkileyecek sonuçlara sebep olması ihtimali olarak tanımlayan Renn’e göre kavramsal bir tanımının yapılması oldukça güçtür; çünkü ne bilimsel anlamda ne de toplumsal planda ortak bir tanımdan bahsedilememektedir (Renn,1998, s.51). Bu bağlamda risk, farklı disiplinlerce yaygın olarak kullanılmakta ve anılan her disipline farklı şekilde

işlenmekte, bu itibarla kavrama bakış açısı bilim dallarına göre değişmektedir. (Garland, 2003, akt. Zinn, 2008, s.3). Bizim eğildiğimiz asıl mesele, sosyal bilimlerde ve sosyolojideki riskin hangi bakış açılarına karşılık geldiğidir. Bu bakımdan en yakın tanımı Rowe yaparak riski “istenmeyen ve negatif etkiler doğuracak bir olayın gerçekleşme potansiyeli” şeklinde ifade etmektedir (akt. Tierney,1999, s. 217). Buna göre risk, sosyal bilimlerde insanların değer yüklediği aynı zamanda tehlikede olan bir durum ya da olayın belli olmayan sonuçları olarak ifade edilirken (Aven ve Renn, 2009: 1), sosyolojik olarak bakıldığında bireyin temel haklara sahip olmak konusunda yaşadığı engelleri ya da mahrumiyet sonrası gün yüzüne çıkan durumlarını kapsamaktadır. Mesela kentleşme, adaletsiz gelir dağılımı, sağlık ve eğitim gibi temel haklara erişimde sorunların yaşanması sonucunda ortaya çıkan göç, yoksulluk, suça eğilim, çocuk istismarı, şiddete yönelim, genç ya da yaşlıların karşılaştığı sorunlar, sağlıksız barınma koşulları, olumsuz çalışma koşulları, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi toplumu sıkıntıya sokacak tehlikelerin sosyolojik zeminde tartışılması bu anlamda değerlendirilebilir. Çünkü Giddens’ a göre risk kavramı daha ziyade modern toplum ve modern yaşama hitap etmektedir. Elbette modern öncesi toplumlarda da tehlike ve tehditlerden bahsetmek mümkündür fakat bu dönemde tehlikelerin kaynağının daha çok ilahi bir güçten geldiği ve bir kader olarak verildiği düşüncesi hâkimdir (Giddens, 1998, s. 27). Öyle ki doğal afetler ve diğer sorunlar bir kader olarak “verili” nitelmesi düşünülerek kanıksanmıştır. Modern öncesi toplumlarda öne çıkan kader inancı modern dönemde yerini risk ve risk aygıtlarına bırakmıştır. Gelecek dönemlerde gün yüzüne çıkabilecek tehlikelerin risk ölçümleri ve değerleriyle önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu konuda U. Beck, kader düşüncesi ile risk bilinci arasında bir korelasyon olduğunu vurgulamaktadır. Bu ilişki bir arttığında diğerinin azalacağı bir düzlemedir (Beck, 2009, s. 72). Bu tartışmalar etrafında bir kavram olarak “riski” tanımlarken daha çok;

-İhtimaller üzerinde düşündüğümüz ve sonuçları her daim öngörülemeyen,

-Gelecek için müphemliği ortadan kaldırıp daha belirgin hâle getirmek için araçsallaştırılan,

- Toplumun algısına göre artan ya da göz ardı edilen,
- Nedenini modern toplumun örüntülerinden alan,
- Potansiyel tehlikeler olarak görülebilen “gelişkiler” olarak tanımlayabiliriz.

Ayrıca her belirsiz halin risk olarak değerlendirilemeyeceğini de vurgulayan Furedi, bugün ve yarın arasında kurulan ilişkinin riski belirlediği ve şimdi risk olarak görülen birçok olgu ya da olayın gelecekte risk olmayabileceğini, bu nedenle de riskin her daim değişebilir ve çeşitlenebilir olduğunu ifade etmektedir (Furedi, 2017, s. 43). Bu çerçeveden bakıldığında toplumsal değişimin sürekliliğine eklenen ekonomik, siyasi ve kültürel mekanizmalar aracılığıyla risklerin risk olmaktan çıkabileceği ya da tam tersine potansiyellerinin artacağı söylenebilir. Sosyal risk ise daima toplumun kendi koşullarına bağlı olduğundan her toplumda farklı idelere sahiptir.

Risk ile tehdit kavramının bir arada yer aldığı, iç içe geçtiği durumlar bulunmaktadır. Fakat literatüre bakıldığında, tehdit ve riskin gelecekte bilinebilir olup olma(ma)sı konularında aralarında farklılıklar olduğu yönünde tespitler bulunmaktadır. Williams, riski açıklarken sadece ölçümlerin yetersiz olacağını belirtmiş, “tehdit” kavramının ise daha bilinebilir ya da ölçülebilir olduğunu vurgulamıştır (Williams, 2008, s. 65). Bu durumda tehditlerin daha kontrol edilebilir olduğunu risklerin ise teknik açıdan ölçülebilir tarafının olmasının yanı sıra toplumsal bağlamda etkisini tahmin etmenin zor olacağını söyleyebiliriz. Rasmussen, risklerin tehditlerden farklı olarak sonu olmayan bir “akışkanlık” içinde olduğuna ve bir bütün olarak değerlendirilmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Rasmussen, 2006, s. 4). Williams da benzer şekilde risklerin tek bir aktörün ya da bir nesnenin durumu üzerinden kurulmayacağını belirterek, riskin karakteri sebebiyle birçok ihtimal bakımından sayısız olduğuna dikkat çekmektedir (Williams, 2008, s. 66). Bu çerçeveden bakıldığında risk, tanımlanan bir tehlikenin ardından bu tehlikenin geleceğe dair etkilerinin engellenmesi, kontrol altında tutulması için yapılan izdüşümlerin varlığı ile ortaya çıkmaktadır (Williams, 2009, s. 18-22). Bu bağlamda bu tezde, Türkiye’ye yönelik göçlerin büyük çoğunluğunun düzensiz göç

kapsamında bulunması sebebiyle ortaya çıkan risklerin ve tehlikelerin iç içe geçtiği durumlar ortaya konmaktadır.

1.1.1. Risk: Bir Kavramın Sosyolojik Hikâyesi

Araştırmanın temel kavramlarından biri olan “risk” sosyoloji, psikoloji, antropoloji, iktisat gibi disiplinlerce kullanılmakta ve tanımlanmaktadır. Sosyoloji alanında tanımlanan risk, daha çok insani eylemlerden hareketle ve bu eylemlerin ortaya çıkmasındaki kararlarla ilgilidir (Çelebi, 2001, s. 40). Turner, risk sosyolojisinden bahsederken “Risk kuramının bütün modern toplumu tanımlama girişimlerinin merkezini oluşturduğu keşfedildiğinde şaşırılmamalıdır” iddiasıyla toplumu açıklamaktadır. Risk toplumu yaklaşımı, sanayi toplumundan sonra ileri, modern bir topluma geçişte küresel yeni teoriler arasında kendine yer bulan sosyolojik bir yaklaşımdır. Bu modelde modernleşme tahayyülü düşünömsel risk bağlamında açıklanmaktadır (Turner, 2002, s.247). Son dönemlerde ileri modern toplumu anlamaya çalışan bu teori, söylemek istediklerini mikro ve makro düzeyde düşünömsel modernleşme, küreselleşme, kozmopolitanizm ve sekülerizm gibi argümanlarla inşa etmeye çalışmaktadır (Yılmaz, 2010, s.41). Risk, risk sosyolojisi ve risk toplumu gibi ifadeler sıkça ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Delibaş “Risk Toplumu” adlı kitabında risk toplumunu “Erken modern toplumdan, geç modern topluma geçiş sürecinde risk ve tehlikelerin yeniden tanımlanıp merkezi sosyal ve siyasal tartışmalara yerleşmesiyle birlikte tartışılmaya başlanmış bir süreç” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Delibaş, birçok eylem ve etkinliklerimizin dahi riskli aktiviteler olarak tanımlandığını ve bireylerin bunun için önlem almaya zorlandığını ifade etmektedir (Delibaş, 2017, s. 55). Delibaş, eserinde Beck’in risk sosyolojisine de yer vermektedir. “Beck daha sonra yazmış olduğı *World Risk Society* (2005) adlı eserinde risk toplumunun tek tek ulus-devlet sınırları içerisinde kalamayacağını ileri sürerek, risklerin küresel etkilerinden dolayı risk toplumu kavramını, dünya risk toplumu kavramıyla değiştirecektir. Buna göre Dünya risk toplumunda sınırlar ortadan kalkmıştır ve dünyanın neresinde olursak olalım herhangi bir ölkede yaşanan ekolojik, biyolojik, nükleer ve hatta sosyal ve ekonomik (finansal) krizler hepimizi tehdit eder hale gelmektedir (Delibaş, 2017, s. 56). Bu bağlamda risk kavramı dünya

düzeninde hem sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal anlamda hem de bireysel hayatların merkezi konularından biri haline gelmektedir. Öyle ki, içinde yaşanan çağın kaygı ve tehlikelerin arttığı bir zaman izdüşümü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla küresel dünyadaki savaş, kıtlık, göç vb. olayların sonrasında yaşanan krizler ve belirsizliklerin sosyolojik olarak araştırılması bu tezde zorunlu ve önemli hale gelmiştir.

1.1.2. Risk Toplumu: Kavram ve Reellik

Turner, “Risk kuramının bütün modern toplumu tanımlama girişimlerinin merkezini oluşturduğu keşfedildiğinde şaşırılmamalıdır” ifadesiyle risk sosyolojisinden neyi anladığını ve neyi kastettiğini dile getirmektedir (Turner, 2002 s. 247). Benzer şekilde Giddens “Modernite bir risk kültürüdür” demektedir (Giddens, 2010, s. 14). Yine bu bağlamda “Modern toplum bir risk toplumu haline gelmiştir” ifadesiyle Beck karşımıza çıkmaktadır (Beck, 2001, s. 50). Tüm bu ifadeler risk kavramının modern hayatta ne kadar önemli bir olgu olduğunu vurgulamakta ve sosyolojinin ya da sosyal bilimlerin konuya yönelik dikkatinin artması gerektiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda Lupton, modern dönem ile risk sosyolojisinin iç içe geçtiğini söylemek için sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal anlamda yeterince sebep olduğundan bahsetmektedir (Lupton, 2006, s.11). Sosyolojideki bu yeni düzenlemeler ya da sebeplere ilişkin olarak ortaya konulan değerlendirmelerin çoğunun toplum, ekonomi, siyaset, çevre/çevrebilim gibi alanlarda meydana gelen krizler neticesinde tespit edildiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Krizlerin saptanmasına karşılık olarak değişim ya da dönüşüm halindeki modernliğin hareketli toplumsal doğasını anlama çabasıyla göz kamaştırıcı paradigmlar ileri sürülmüştür. Bunların ilki 1960 gibi erken bir tarihte sosyolog Daniel Bell tarafından önerilen ve birçok açıdan kriz öncesi bir değerler dizisi olarak kabul edilen “Sanayi Sonrası Toplum Kuramıdır” (Kumar, 2010, s.14). Bell’in bu teorisinin yanında T. Kuhn’un “*Bilimsel Devrimlerin Yapısı*” (1962) adlı çalışması bilim dünyasında da önemli bir girişim örneği olmuştur.

1960’lardan sonra da bir sonuç olarak ortaya çıkan “Risk Toplumu” (Beck), “Tüketim Toplumu” (Baudrillard), “Enformasyon Toplumu” (Castells), “Postmodern

Toplum” (Lyotard), “Postfordizm” (Lash ve Urry) ve “Neoliberalizm” yahut “Yeni Bireycilik” gibi bazı kuramlar da modernlik tartışmalarına dâhil olmuştur (Kumar, 2010, s.12-18). Modern dünyanın bu teorilerinden bazıları “yeni bir toplumsal sistemin çıkışını” gösterirken, birkaçı da daha ziyade önceki dönemlerin kapandığına işaret etmektedir. Giddens da, risk toplumunu ifade ederken, hiçlikten kaynaklanan (ex nihilo) bir toplum şekli olmadığını vurgulamaktadır (Giddens, t.y, s.14). Risk toplumu, bir anlamda aydınlanma döneminin devamı sanayi modernliğinin de aşınmış farklı bir yüzüdür. “Sosyoloji kanununda risk toplumu modeli, risk nosyonlarını endüstriyel toplumun ortaya çıkışının yarattığı tehlikelere dair bir analiz çerçevesinde mütalaa eder. Bu vasıta ile modern toplumun inkılap dinamiklerinin yarattığı toplumsal, çevresel ve bireysel risklerin gitgide sanayi toplumunun denetim ve emniyet kuramlarının tesir alanlarından çıktığı yeni bir toplumsal gelişme aşamasını imlemektedir” (Beck, 2005, s.33). Risk toplumu sosyolojisi, esasına bakılırsa temel kavram olarak “riskten” beslenir. Bunu “düşünümsel modernlik” ile “sosyo-tarihsel tekâmülü” içeren bir değerler dizisi önerisi ile tartışır. Dolayısıyla, risk sosyolojisi teorisyenleri risk kavramını düşünümsel bir boyutta ele almaktadırlar. Risk sosyolojisi kuramcılarının biri olan U. Beck de, risk kavramından hareket ederek hayatımızdaki tehdidin, kargaşanın ve belirsizliklerin dolayımlandığı sosyolojiyi, düşünümsel modernlikle ilişkisi bağlamında oluşturduğu risk toplumu kavramıyla analiz etmektedir. Dolayısıyla risk toplumu anlayışına göre tehdit, karışıklık ve belirsizliklerle dolu olan yaşadığımız dünya, yeniden ve farklı bir sosyolojik gözle yazılmaktadır ve bu yazıların öznesi “risksel insandır”. Diğer bir deyişle risk toplumu, risk alan bireyin davranışlarının beklenmedik yan etkileri neticesinde inşa edilen bir toplum şeklidir (Lupton, 1999, s. 6). Beck’in bu kuramında beklenmedik sonuçlar risk dolu eylemlerin önemli bir parçasıdır. Bu sebeple Beck’e göre risk, bu yapısal dolayımlar içerisinde modern vakitlerde siyasallığın bir icadı olarak kendini yeniden göstermektedir (Beck, 2013, s. 16). Beck’in bu yaklaşımını, risk toplumu analizi serüveninde risk ve belirsizliğe yönelik mevcut düşüncelere yeni bir sosyolojik bakış açısı çabası olarak da algılayabiliriz.

1.2. Genel Risk Yaklaşımları ve Sosyolojik Risk Teorileri

Risk teorisiyle ilgili literatüre baktığımızda konuya farklı şekillerde yoğunlaşıldığını ve mevzunun yine bu bağlamda farklı sınıflandırıldığını görmekteyiz. Hem risk çatışmaları, hem risk algısı, hem de risk türleri ya da sınıflandırmaları üzerine kafa yorulmaktadır. Risk üzerine çalışan önemli isimlerden biri olan Renn (1992), risk teorilerinin beş başlık altında incelenebileceğini öne sürmektedir. Bunlar, ekonomik, geleneksel-teknik, kültürel, psikolojik ve sosyolojik yaklaşımlardır:

a.) Ekonomik Yaklaşım: Ekonomik yaklaşım, karşılaşılan risk neticesinde bireylerin potansiyel kazançlarının ne olduğunun peşine düşer (Renn, 1992, s. 61-62). Bu yaklaşıma göre, riskin muhtemel sonuçlarını bir zarar ya da olumsuzluk olarak değerlendirmek yerine bir kazanç aracı olarak görmek gerekir. Bir açıdan risk, “Fayda elde etmek için gerçekleştirilen rasyonel bir harekettir” (Taylor, Gooby ve Zinn, 2006, s. 8). Mythen ise riskin, 18. ve 19. yüzyıllardaki ilerlemelere bağlı oluşan kâr sistemi içinde yoğunlaşarak, özellikle bankacılık ve işletme sektöründe kazanmak-kaybetmek arasındaki ihtimaller dahiliyle iktisat-kâr ikiliyle anıldığından bahsetmektedir (Mythen, 2004, s. 13).

b.) Psikolojik Yaklaşım: Tierney’e göre sosyal alandaki çalışmaların birçoğu psikoloji ve sosyal psikolojiye dair bakış açısı ile yapılmaktadır (Tierney, 1999, s. 22). “Hangi bireyler hangi risklere karşı nasıl davranış geliştirmektedir?” sorusundan hareket eden bu yaklaşım, bu düşüncenin öncülerinden olan Slovic vd.’nın yaptığı çalışmalarla ciddi ses getirmiştir (Bradbury, 1989, s. 383). Renn, psikolojik yaklaşımda riske karşı geliştirilen tavır ve tarzların nesnel ölçütlerden ziyade algısal unsurlarla ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca riskin ciddiyetini gösteren belirli parametrelere işaret etmektedir. Bunlar:

-Riske neden olan faktörler

-İlgili riskin daha önce yaşanıp yaşanmadığı

-Söz konusu riskin sonrasında yaşatacağı kayıplara yönelik bekleyişler

-Risk potansiyelidir (Renn, 1992, s. 65).

Özellikle risk tahminlerinde etkili olan bu yaklaşımın “gerçek risk seviyesi” ile “bireylerin kendi algılarındaki risk seviyesi” arasındaki ilişkiyi ya da farklılıkları ortaya koymaya çalıştığını görmekteyiz. Ayrıca bireylerin neden ve nasıl farklı risk algılarına sahip olduklarını araştıran psikolojik yaklaşımda (Tierney,1999, s. 220), riski belirleyenlerin ve belirleyicilerin kim ve ne olduğu, buna bağlı olarak risk değerlendirmelerinde yaşanan farkın nasıl ve neden meydana geldiği gibi sorulara cevap aranmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre, bireylerin risk hesapları ve riske karşı tavırlarının çeşitli olmasında kişisel deneyimlerin ve ilgilerin önem taşıdığını söylemek mümkündür.

c.) Geleneksel -Teknik Yaklaşım: Bu yaklaşım, riskin sosyal etkenlerle açıklanmasına ve ilişkilendirilmesine karşı çıkararak riski reel bir tehlike olarak görür. Özellikle afet, iktisat ve mühendislik gibi alanlar riske bu açıdan yoğunlaşmaktadır. Daha önceden gerçekleşen risk olayları da dikkate alınarak ölçüm modelleri geliştirilmektedir (Zinn, 2008b, s. 5). Bir risk analizinin teknik olarak değerlendirilmesinde söz konusu riskle ilgili veri yeterliliği ve sebeplerin sürekliliği dikkate alınmaktadır (Hafele vd., 1990, akt. Renn, 1992, s. 58).

d.) Sosyolojik (Kültürel) Yaklaşımla Risk ve Sosyolojik Risk Teorileri: Yukarıda bahsi geçen diğer yaklaşımlar, bir olayın olma potansiyeli ile onunla karşı karşıya kalma riskini yorumlanabilir ve ölçülebilir olarak değerlendirirken, sosyolojik yaklaşım riski toplumsal inşa sürecindeki bir çıktı olarak görmektedir (Tierney, 1999, s. 220).

Elmas yaptığı çalışmada Renn’in risk teorilerini şöyle bir tablo ile göstermektedir.

Tablo 1: Konstrüktivist – Realist Yapısı
KONSTRÜKTİVİST

RİSK TOPLUMU (Beck ve Giddens)	POSTMODERN TEORİ (Kahneman, Faucault, Ewald) KÜLTÜREL TEORİ (Douglas ve Wildavsky) SİSTEM TEORİSİ (Luhmann)
BİREYSEL	YAPISAL
SARF (Renn, Kasperson RE ve Kasperson JX) RASYONEL SEÇİM TEORİSİ (Coleman)	ELEŞTİREL TEORİ (Habermas)

REALİST

Kaynak: Renn, 2008a, s. 22-40; 2008b, s. 2-11; 2008c: 57-62; 1992, s.68-76; den akt. Elmas

Yukarıdaki tabloya göre ;

1. Risk toplumu tezi, Ulrich Beck ve Anthony Giddens’in öncü olduğu sosyolojik bir risk teorisidir. Beck, özellikle riskin modern topluma ait olduğunu vurgulamakla birlikte modernleşme serüveninin birtakım “istenmeyen yan etkilere” (unintended side effects) neden olduğunu, sanayi toplumunun rasyonel ağının bireyleri daha güvenli bir ortama sürmediğini iddia etmektedir (Beck, 2009, s. 9). İnsanların doğa üzerindeki kontrolünü yitirme korkusu ve modern bir anlayışla ileride olabilecek olayların denetiminin yapılması gerektiğine dair algı, belirlenemeyen ya da bilinemeyen olayların risk olarak düşünülmesine yol açmaktadır (Mythen, 2004, s. 14). Buradan hareketle, daha ortaya çıkmamış ama gelecekte meydana gelebilecek olayların riskin doğasında bulunduğunu söylemek

yanlış olmayacaktır. Modern hayatın hazırladığı risk ortamı belirsizlik ve bilinmezliği üretmektedir.

2. Postmodern teori, risk kavramını toplumun düzenleyici ve karar alıcı mekanizmaları ile yönetimlerin yönlendirici etkisi üzerinden ele almaktadır. Postmodern risk teorileri, nesnel görünen gerçekleri umursamamakta, gerçek gibi duran her olgu ya da olayın geri planında bu otoritelerin güç ilişkileri olduğunu kabul etmektedir (Renn, 2008, s. 35). Bu çerçeveden bakıldığında özellikle Foucault'un "disiplin edici güç" (disciplining power) ve "yönetimsellik" (governmentality) kavramları üzerinden risk, modern bireyin ya da kitlelerin idare ve disipline edilmesi, kontrolü ya da kanalize edilmesi ihtiyaçlarını gören bir araç olabilmektedir (Lupton, 1999, s. 4). Toplumsal güç ilişkilerinin belli bir çerçevede düzenlenmesinde riskin bir araç olarak görülmesi söz konusu olmaktadır (Aradau ve van Munster, 2007).
3. Kültürel teoriye göre risk, kültürün motifleriyle iç içe geçmiş ve ondan beslenmektedir. Kültürel teorisyen öncüleri Mary Douglas ve Aaron Wildavsky, bireylerin çeşitli risk algılarına sahip oluşunu atalarından süregelen toplumsal kodlarla açıklamaktadır (Douglas, 1992: II; akt. Fox, 1999, s. 14). Öyle ki kültürel teoriye göre her toplumun değerlerine bağlı kalarak tehlike ve risklere karşı geliştirdiği tepkileri vardır. Douglas ve Wildavsky'in kültürel teori modeline göre, toplumlar korku mekanizmalarını ve şiddetlerini kendileri tanımlar ve ona göre davranış geliştirirler (Douglas ve Wildavsky, 1983, s. 7-8). Bu yaklaşıma göre bir toplumun kültürel serancamı, o toplumun risk modelini ve çerçevesini belirlemektedir.
4. Sistem teorisinde riski ele alırken Niklas Luhmann'ı anmak gerekir. Luhmann sistem teorisini kurarken "risk" ve "tehlike" kavramları arasındaki farklılığa dikkat çekmektedir. Ona göre risk, toplumun doğrudan karar ve tepkilerine bağlıdır. Tehlikeler ise toplumun kendi dışındaki amillerin ürettiği durumlardır (Rosa, 2003, s. 71-2). Luhmann, toplumu büyük bir sistem olarak görür ve bireyin kimliğinin toplum tarafından şekillendirildiğini düşünür. Bu yönüyle bakıldığında, Luhmann'ın risk düşüncesi, Beck ve Giddens'in riski

“sistem içi” ve “sistem dışı” olarak değerlendirmelerine benzemektedir. Bu değerlendirmeler, modern dünya sisteminin teknik ve teknolojik araçlarıyla sistemi kontrol edebilme gücünün sistemin dışında görülen tehlikeleri (doğal afetler vd.) “sistemin içine” dâhil etmesiyle daha büyük risklerin ortaya çıktığı düşüncesine dayanmaktadır. Kader ya da “Tanrı’nın emri” ile meydana gelip insan faktörüne bağlı olmayan sistem dışı olduğu düşünülen bu tehlikeler modern sistem içindeki bireyin devreye girmesiyle artık sistem içi riskler-arasında yer almaktadır (Renn, 2008c, s. 60).

5. Rasyonel seçim teorisi ise genel olarak, bireyi merkeze alır. Bireyin risk alıp almamasında amaçlarının, tercihlerinin ve eylemlerinin sonuçlarıyla ilgili ne düzeyde bilgiye sahip olduğu arasında ilişki kurar (Renn, 2008a, s. 25). İnsanların idealleri için seçtiği yolun tercihinde, sahip olduğu bilginin risk alıp almamasına etkisi olduğu düşüncesi bulunmaktadır.
6. Eleştirel teori bağlamında risk daha çok kapitalist sistem gibi yapıların sebep olduğu bir düzlemde değerlendirilmektedir. Eleştirel düşünce ekolünün temsilcilerinden olan J. Habermas, farklı sosyal alt gruplar arasında yaşanmış ya da yaşanacak iletişim sorunlarının çözülmesi için kamusal bir tartışma alanına ihtiyaç duyulduğundan bahsetmektedir (Renn, 2008b, s. 8). Yine Renn’e göre, risk politikaları ve potansiyelleri, bu toplum içinde daha dominant (baskın) olan grubun kendi algı ve değerlendirmesiyle oluşmaktadır (Renn, 1992, s. 70-71). Bu çerçeveden bakıldığında riskleri ortaya koyan grup ile o risklerle karşılaşan diğer grubun bir kamusal alanda iletişim kurması, eşit olmayan bir risk dağılımının oluşmasına fırsat verebilir (Renn, 2008a, s.34). Nitekim Rosa, toplumdaki eşitsizliğin temelini, aldığı kararlar doğrultusunda biçimlenen “üretici risk grubu” ile bu risklerin neden olduğu tehlikelerle baş etmeye çalışan “tüketici risk grubu” arasındaki eşitsiz risk dağılımında görmektedir (Rosa, 2003, s. 72).

Yukarıda bahsedilen risk çeşitlerinden ve teorilerinden hareketle tezimizle olan ilişkisine bakıldığında; 2011 Suriye Savaşı başladığı an itibariyle Suriye’de yaşayan insanların birçoğu çeşitli riskler altında kalmışlardır; canları ve malları risk

altında olan binlerce Suriyeli bulunmaktadır. Savaş sonrası ise sözü edilen Suriyelilerin travma riskiyle karşı karşıya kaldığını, çatışma ve savaş koşullarından kaçarak Türkiye'ye yerleşen Suriyelilerin yaşadıkları olumsuz ekonomik ve sosyal risk durumlarıyla karşı karşıya kaldıklarını görmekteyiz. Özellikle yaşanan beslenmedeki yetersizlikler, çalışma koşullarındaki risklerle birlikte, farklı bir dil eğitim ve öğrenimi, etnik uyum süreci ve sosyal ortamlarda yaşanan dışlanmalar Suriyelilerin yaşadıkları sosyal ve ekonomik risklere örnek gösterilebilir.

1.2.1. Sosyal Risk Kavramı

Toplumdaki risk gruplarının toplumla kaynaşması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi sosyal ve ekonomik kalkınmada önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden sosyolojik zeminde sosyal risk meselesinin tartışılması ve sosyal risk alanlarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu bölümde de göçmen gruplarından biri olan Suriyelilerin uyum süreçlerinde yer alan sosyal risk faktörleri işlenecektir.

Bauman'ın da tasvir ettiği “müphemlik” ya da belirsizlik hali küreselleşmeyle birlikte artabilmektedir. Sosyal risklerin uluslararası boyut kazanması bir anlamda küreselleşmenin sınır konulamayan etkisiyle de dünya üzerinde sosyal politika krizine dönüşebilmektedir. Küresel bağlamda yoksulluklar, göçler, işsizlikler, aile yapısındaki değişimler, küresel ısınma gibi sorunlar risk kavramının daha geniş bir yelpazeden ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Öyle ki, bu tarz sosyal olaylar sigortadan finansa, suçtan sosyal politikalara, geleceğin teknolojik plânlarından bireyin sosyal eylemlerine hatta şirket ve devletlerin gündelik pratiklerine yön vermektedir. Görüldüğü üzere sosyal risk, bireylerin toplum içinde bir arada bulunmalarından kaynaklanan temel gereksinim ve yaşam kalite düzeylerini olumsuz etkileyecek ya da onlara erişimlerinde sorun teşkil edecek olayların gerçekleşme ihtimalidir.

Riskler, gerçekleşme olasılıkları ve risklerin vuku bulmasıyla ortaya çıkan etkiler göz önünde bulundurularak ölçülmektedir (Samsun ili sosyal risk raporu, 2011, s. 3). Genel olarak baktığımızda risklerin iki ana özelliği olduğunu söylemek mümkündür.

1. Bir konu hakkında sonuca varamama veyahut arzu edilmeyen bir olayın meydana gelme ihtimali.
2. Bir riskin meydana gelmesi durumunda, bunların sonuca olan etkisi.

Toplumsal bir hayat düzeninde bireyler, birtakım kitle hareketleri, savaş, saldırı ve sosyal kargaşadan olumsuz etkilenmektedir. Dolayısıyla sosyal risk de bireylerin bir arada yaşamalarından hareketle ortaya çıkan ve kesinlikle kendilerinin içinde olmadığı hesaplaşmalar ve mücadelelerle var olan risklerdir diyebiliriz. Sosyal risk çerçevesinde yapılan çalışmaların temel aldığı anlayış, bir şok ya da tehlikenin tezahüründen sonra etkisini azaltmak ya da ortadan kaldırmak yerine, “riski azaltmaya yönelik” politikalar üzerinde durmaktadır. Öyle ki, tespit edilen sosyal risk alanı ile ilgili mevcut durum belirlenerek sağlıklı sosyal politikaların üretilmesi söz konusu riskleri hafifletebilmektedir (Samsun ili sosyal risk raporu, 2011, s. 15-16). Sosyal riskler ekseninde yapılan çalışmalarda, özellikle sosyal hayatta karşılaşılan anomilerin etkisini azaltıcı ve bunlar için çözüm üretici politikalara ağırlık verildiği görülmektedir. Son zamanlarda risk üzerine yapılan araştırmaların gittikçe arttığı izlenmektedir. Bununla birlikte toplumların risk algıları ve riske olan bakış açıları değişmektedir. Ayrıca riski üretenler ve riske maruz kalanlar arasında ciddi farklar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla hem ulusal hem de küresel bağlamda (sosyal) risk meselesi ve risk yönetimi giderek önem kazanmaktadır.

Sosyal riskler sınıflandırmasında genel kabul görmüş olan risklere baktığımızda ise, sosyoekonomik, fizyolojik ve mesleki risklerin karşımıza çıktığını görüyoruz. (Tuncay, 1984, s. 7-9 den akt. Soydemir, 2014, s. 50). Sosyal risklerin iktisadi ve çevresel boyutu yanında sosyolojik anlamda Esping-Andersen’in sosyal risk tasnifi incelenebilir (2006, s. 44-48)

1. Yaşam döngüsünde ortaya çıkan riskler: Modernleşme döneminde aile yapısının olumsuz değişimi, işsizlik oranlarında artış ya da belli olmayan kariyer plânları gibi durumların özellikle gençleri ve meslek yaşamlarını riske ait metaforların içine aldığı söylenebilir. İhtiyarların ve gençlerin yaşlarına özel gereksinimleri gibi gelirleri de denk olmadığından yoksulluğu bu durumlarına özgü biçimde daha yüksek oranda yaşayabilirler.

2. Sınıfsal riskler: Toplumsal alanda sahip olunan statü farklılıklardan kaynaklı ortaya çıkan risklerdir. Mesela vasıfsız iş grubundaki bir çalışanın düşük gelir elde etme yahut işsiz kalabilme ihtimali daha yüksek iken, vasıflı meslek grubundaki bir çalışanın bu durumları yaşama ihtimalinin daha düşük olması. Örneğin, bir madencinin bir akademisyene göre iş kazası geçirme olasılığı daha yüksektir.
3. Nesiller arası riskler: Bu risk türünde ise sınıf risklerinin bir sonraki nesle aktarılması söz konusudur. Yoksul ailelerin çocuklarının da yoksul olma ihtimallerinin yüksek olması bu duruma örnek gösterilebilir.

Neubourg ve Weigand da sosyal riskleri sınıflandırmışlardır (Neubourg ve Weigand den akt. Soydemir, 2014, s. 51). Ağırlıklı olarak sosyal riskler sonuçları dikkate alınarak kategorize edilmiştir:

1. Olay ve olgulara bağlı riskler
2. Hayat boyu riskler
3. Nesillerarası riskler.

Görüldüğü gibi önceki açıklamalardan farklı olarak sınıfsal riskleri olay ve olgulara bağlı olarak değerlendirmişlerdir. Dane, sosyal risk teorilerine ilişkin yapmış olduğu bir çalışmada sosyal risk araştırmacılarının nüfus üzerinden bir sınıflandırma yaptığını ifade etmektedir. İlki, genel olan riskler (cinsiyet, yaş gibi değişkenler dışındaki riskler). İkincisi, hayat boyunca karşılaşılan riskler (yaş faktörüne bağlı olan risk grupları, Alzheimer hastalığına çokça yaşlılıkta rastlanması gibi). Üçüncüsü de kategorik (sınıfsal) risklerdir (Dane, 2008, s. 27).

Sosyolojik temele dayandırılan birçok riskin düzenli olduğunu vurgulayan Esping-Andersen, sosyal risklerin aile içinde bir nitelik kazandığından ve devlet mekanizmalarıyla etkilerinin azaltılabilen taraflarının olduğundan bahsetmektedir (Esping-Andersen, 2006, s. 44). Bireylerin sosyal bir sistem içinde olduğu düşünüldüğünde sadece sosyal risklerin devletler tarafından ortadan kaldırılmasını

beklemek sosyal yardımlaşma ve dayanışma mekanizmalarını gözden kaçırmamıza sebep olabilmektedir.

1.2.1.1. Sosyal Risk Bağlamında Göçün Sosyolojik Açılımı

Toplumda meydana gelen birçok riskin neden kaynaklandığını ortaya koyan “sosyal risk haritalarının” doğrudan sosyal koşullarla ilgili bir olgu olduğunu ve farklı toplumlarda farklı şekilde tezahür ettiğini ifade etmek mümkündür. Sosyal riskler, küresel ve yerel seviyede bazı sistemlerin bozulması ya da işlememesinden kaynaklı ortaya çıkan toplumsal sorunlardır (Samsun ili sosyal risk raporu, 2011, s. 15). Solak, sosyal risk haritasının genel görünümünü tanımlamak için bazı temel verileri şu şekilde sıralamıştır: (Solak, 2010, s. 36)

1. Sosyo-demografik bilgiler
2. Ekonomik veriler
3. Eğitim istatistikleri
4. Göç istatistikleri (o bölgedeki göç hareketliliği, o bölgeden çıkan ve bölgeye giren nüfus, göç oranları, o bölgedeki göçün gerekçeleri)
5. Toplumsal sapma ve şiddetin tespiti
6. Suç istatistikleri
7. Bölgenin insani gelişme endeksi

Göç, sosyal riski etkileyen önemli parametrelerden biridir. Solak’a göre “İnsanlık, daha verimli topraklar bulma, daha iyi koşullarda yaşama ve daha bireysel bir yaklaşımla konumundan hoşnut olmama durumunda göç etmiştir” (2010, s. 37). Küresel bağlamda dünyada yaşanan birtakım savaşlar, kitle hareketleri, saldırılar vs. insanları ulus ötesi göç etmeye zorlamıştır. Son yıllarda artan ve artacağı düşünülen göç olgusunun -farklı disiplinlerde- ekonomik, siyasal, toplumsal, psikolojik ve tarihsel boyutlarıyla açıklanmaya ihtiyacı vardır. Canatan’a göre sosyolojik manada göç, “mekânsal bir hareketlilik değil, aynı zamanda toplumsal bir hareketlilik”.

Göç yelpazesi değişiklik arz etse de göçün genel olarak ortak amaçları bulunmaktadır. İnsanlar yaşam kalitelerini artırmak, daha yüksek bir toplumsal konuma sahip olmak için çaba göstermektedir. Çoğu zaman da eğitim, iş ya da her ikisi için de bulundukları yeri terk ederek iyi bir hayat tarzı için harekete geçerler. Bu hayat tarzının tesisi için onların kendi arzu ve çabaları tek başına yeterli olmayabilir. Özellikle göç meselesinde devletlerin göç politikaları, göç edilen toplumların nitelikleri ve göçmenlere karşı tutumları da önem arz etmektedir (Canatan, 2013, s. 318). Alver'e göre, göç sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyal değişimleri de içine alan bir olgudur. Göç edenler sadece gözle görülenleri değil aynı zamanda hayallerini, kültürlerini, deneyimlerini, hatıralarını da yanlarında götürmektedirler. Göç ile birlikte insanın yaşamında "keskin bir yönelim, başka bir hayat inşa etme ve yeni kanıtlarla düşünme pratiği" oluşmaktadır (Alver, 2012, s.9). Adıgüzel'e göre göç etmek, gerek birey özelinde gerekse aile içinde zor karar verilen bir süreçtir. Bu manada "bilinmeyen sulara yelken açmak ve risklerle dolu bir yolculuğa çıkmak demektir" Gönüllü ya da zorunlu göç meselesinde bireylerin ulusal/uluslararası boyutta bildikleri yerleri terk edip bilmedikleri yerlere gitmesi birçok riski bünyesinde barındırmaktadır (Adıgüzel, 2014, s. 81). Genel olarak bakıldığında göç; doğal, sosyal, ekonomik, siyasi vb. nedenlerle coğrafi olarak bir yerden başka bir yere hareket etmek olarak tanımlanabilmektedir.

1.2.1.1.1.Yoksulluğa Giriş

Sosyal risklerden biri olarak karşımıza çıkan yoksulluk, göç(men) sosyolojisi açısından son dönemlerde önemli konulardan biri haline gelmiştir. Dolayısıyla yoksulluk, sosyolojik olarak birçok ülkenin baş etmek zorunda olduğu olgulardan biridir. Sosyal bir sorun olan yoksulluğun giderilmesi için tarih boyunca farklı çözümler üretilmiş olmasına rağmen değişen sosyal şartların etkisiyle (sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik faktörler vb.) her geçen gün daha karmaşık bir durum olarak karşımızda durduğunu görmekteyiz. Aksan'a göre, "Her şeyden önce iktisadi faaliyetlerin en önemli yapı taşlarından birisi olan nitelikli iş gücü gereksinimine katkıda bulunamayan yoksullar, içinde bulundukları toplumda özellikle de ekonomik yönden risk faktörü olarak görülmektedir. Toplumsal emek sürecine katılmayıp

sadece yardımlarla geçinmeleri de yine ülke ekonomisi için önemli bir problem kaynağıdır” (Aksan, 2012, s.10).

Yoksulluk kavramı, bu bölümde özellikle hem sosyoekonomik bir boyutla hem de diğer boyutlarıyla dikkate alınacaktır. Daha özelde ise bu araştırma (bulgular kısmında belirtileceği üzere), literatürde sosyal bir risk olgusu olarak ele alınan yoksulluğun, yoksulluğun aktörleri olan göç etmiş Suriyelilerin, hem ekonomik hem de sosyokültürel yaşantılarında yoksulluğu nasıl deneyimledikleri, nasıl bir yaşam tarzları olduğu, yoksulluğun maddi ve manevi hayatlarına nasıl yansıdığı üzerine bir anlatıyı ve ifadeyi amaçlamaktadır.

1.2.1.1.2. Yoksulluk ile İlgili Temel Kavramlar

1.2.1.1.2.1. Yoksulluk

Sosyoekonomik risk faktörlerinden biri olan yoksulluk, göç olgusuyla da ele alınabilmektedir. Ayrıca, insanlık tarihi boyunca sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkan yoksulluk ile ilgili literatürde ortak bir tanımdan söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla yoksulluk olgusunun içeriğindeki çeşitli ilişkiler ağı sebebiyle (yoksullara bakış açısına göre, toplumsal değer ve zamansal öğelere göre) tek bir tanım ortaya çıkarmak güç görünmektedir: Marshall’a göre geniş anlamıyla yoksulluk “Maddi kanallardan, bazen ise kültürel kanallardan yoksun kalındığını ortaya koyan bir durumdur” (Marshall, 1999, s. 825). Dünya Bankası ise 2000 yılında yoksulluğu “Refah durumundan belirgin bir biçimde mahrum olma” şeklinde ifade etmektedir. Burada refah durumunun açıklanması gerekebilir. Refah durumu, bütün ya da bütünlerdeki mallar üzerinde hak etme işlemi ile ilgilidir. Özellikle burada üzerinde durulması gereken nokta, hane halkı veya bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara sahip olup olmadığıdır. Bu durumda tipik olarak yoksulluk, bireyin geliri veya tüketimi ile ilgili fakirlik alt sınırı olarak kabul edilen eşik karşılaştırarak ölçülür. Bu genel manzaradır, yoksulluk böylelikle finansal bir terim olarak görülür ve bu birçok yoksulluk analizinin başlangıç noktası olarak karşımıza çıkar. Refaha dair ikinci yaklaşım ise, belirli iyi tüketim tarzları bağlamında, bireylerin yeterli yiyecek, sığınacak yer veya sağlık güvencesi ya da

eğitim imkânlarını elde edip edemediklerinin sorgulanması şeklindedir. Bu görüşteki bir analistin yoksullukla ilgili daha geleneksel finansal ölçütlerin ötesine geçmesi gerekir. Örneğın besin yoksunluğu, çocukların yeterince gıda tüketip tüketemediklerinin test edilmesi ile eğitim yoksunluğu ise okur yazar olup olmadıklarına bakılarak ya da aldıkları formel eğitimin test edilmesi ile ölçülebilir (World Bank, 2000). Yoksulluğun sadece ekonomik kaynaklardan yoksun olma anlamının yanı sıra, hayatta kalabilmenin ön şartı olarak belirli öğelerden ve belirli hizmetlerden yoksun olunması anlamını da taşıyan bu düşünce sistemi, yoksulluk kavramının iktisatla ilişkisine ek olarak sosyal boyutlarla olan önemli derecedeki ilgisine de işaret etmektedir. Bu bağlamda yoksulluk çeşitlerine bakarsak;

1.2.1.1.2.2. Mutlak ve Göreli Yoksulluk

Mutlak ve göreli yoksulluk, yoksulluğun kavranmasına yönelik olarak araştırmacılar tarafından kullanılan iki farklı yaklaşım tarzıdır. İfade edilen yaklaşım tarzları aynı zamanda araştırmacıya yoksulluğa nasıl bir perspektifle bakacağı hususunda yardımcı da olmaktadır. Bu yaklaşımlar dışında yoksulluğun toplumsal görünümlerinde farklı kavramsallaştırmalardan da bahsedilebilir.

Mutlak yoksulluk, “İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gereken asgari gelir ve harcama düzeyleri gibi mutlak göstergeleri baz alarak, belirli bir gelir seviyesinin altında yaşayan ya da temel mal ve hizmetleri satın almaya gücü yetmeyen birey ve hane halklarının yoksulluk” durumunu ifade etmektedir (Gökovalı vd., 2014, s.342; den akt. Aksan, 2014, s. 89-90). Hulme’e göre de mutlak yaklaşım, bazen bir hizmet veya malın, günlük gelir ya da günlük kalori ihtiyacının nicel verilerle gösterimini kapsamaktadır. (Hulme vd., 2001, s. 8). Giddens, bu yaklaşımdan hareketle ifade edilen ölçütleri küresel olarak kabul etmektedir. Benzer kişilerin yani aynı yaş ve fiziksel özelliklere sahip bireylerin nerede hayat sürdükleri önemli olmaksızın geçim ile ilgili durumları gözlemlendiğinde “benzer özellikler taşıdıkları” fikri doğrultusunda belirtilen standartın altında kalanları yoksul kabul etmektedir (Giddens, 2005, s. 309). Özellikle yoksulluk tanım ve kıstaslarında egemen olan mutlak yoksulluğun (sınırı) kökenine baktığımızda 19. yüzyıl araştırmalarına dayandığını ve “gelir/tüketim harcamaları kriterlerine” göre

şekillendiğini fark etmekteyiz. Buna göre “yoksulluk, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olmamaları veya mutlak asgari refah düzeyinin altında kalmaları ile yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçlarının karşılanmaması” ifadesi ile somutluk kazanmaktadır (Alagh dan akt. Şenses, 2006, s.63; den akt. Aksan, 2012, s.12). Mutlak yoksulluğu daha iyi anlamak için ihtiyaç, refah ve kaynaklar üçlüsünün iyi anlaşılması gerekmektedir. Yine yoksulluk için önemli olan “mutlak” (sınır) kavramına nasıl bir perspektiften bakıldığı araştırmayı o yönde şekillendirecek ve yönetecektir.

Görelî yoksulluk, toplum içindeki bireylerin kabul edilebilir yaşam standartları ve eğilimlerini ön planda tutup, daha çok ortalama refah düzeyinin önemine vurgu yapmaktadır. Bu bakımdan görelî yoksulluk kavramı, yoksullukla bir arada ve sıkça anılan “asgari ihtiyaçların” “görelî” durumuna işaret etmektedir (Sen, 1979, s. 288). Işık ve Ataç bu bağlamdan hareket ederek, görelî yoksulluk yaklaşımında toplumun gelir dağılımındaki ortalama değerinin “eşik” olarak kabul edildiğinin altını çizmektedir (Işık ve Ataç, 2011, s. 5). Öyle ki, “Eşitsizliğin objektif ve sübjektif sonuçlarını içeren görelî yoksulluk yaklaşımı, ekonomik eşitsizlik pratiklerinin ve bunun doğurduğu sonuçların yanında, yoksullukta ülke içi ve ülkeler arası farklılaşan düzeylerin ortaya konulmasında eksik yönleri bulunan mutlak yoksulluk yaklaşımına alternatif olarak daha çok tercih edilmektedir (Seaman, 2006, s.907).

Çok boyutlarıyla yoksulluk olgusu, Dünya Bankası tarafından temel belirleyicileri ile birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 2: Yoksulluğun Temel Belirleyicileri

Bölgesel Karakteristikler	Daha zayıf altyapı koşulları ile piyasa ve hizmetlere daha zayıf erişimi içeren izole olma durumu, uzaklık Arazinin kullanılabilirliğini ve kalitesini kapsayan zemin koşulları Hava koşulları (yaygın kuraklık ya da fırtına/tayfun vb.) ve çevresel şartlar (deprem sıklığı vb.) Bölgesel yönetim Eşitsizlik
Topluluk Karakteristikleri	Altyapı (borulu su vb.) Arazi dağılımı Kamusal mallara ve hizmetlere erişim (okula ya da sağlık kuruluşuna yakınlık vb.) Sosyal yapı ve sosyal sermaye
Hane Karakteristikleri	Hane halkı büyüklüğü Bağımlılık oranı (çalışma yaşındaki yetişkinlerden genç ve yaşlıların işsiz olması vb.) Hane reisinin cinsiyeti ve hanedeki yetişkinlerin cinsiyet ortalaması Varlıklar (toprak, üretim araçları, ziynet eşyaları vb.) Gelir ve istihdam yapısı (çalışan yetişkinlerin oranı, çalışma

	şekli, kendi işinde çalışma ya da ücretli emek, para akışı vb.) Hane halkı eğitim ve sağlık düzeylerinin ortalaması
Bireysel Karakteristikler	Yaş Eğitim Çalışma durumu, sağlık durumu, etnik köken

Kaynak: Dünya Bankası, 2005, s. 132.

1.2.1.1.2.3. İnsani Yoksulluk ve Çok Boyutlu Yoksulluk

İnsani yoksulluk, mutlak ve göreceli yoksulluk yaklaşımlarını bir arada kullanarak daha bütüncül ve insani bir yoksulluk ölçütü belirlemeye çalışmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), mutlak ve göreceli tanımların da ötesinde ve onları da içeren kapsamlı bir insani yoksulluk (human poverty) tanımı ortaya çıkarmıştır (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Kentleşme Şurası, 2009, s.11). İnsani yoksulluk kavramı, “Gelir durumlarından farklı olarak “çok temel” veya “tahammül edilebilir” bir yaşamı sürmek için gereken olanak, fırsat ve seçimlerden yoksunluğu” anlatmaktadır (Aksan, 2012, s.13). İnsani yoksulluk kavramı bir anlamda “insanca yaşama imkânlarına sahip olma” durumunu izah eden bir çaba içerisindedir. Aldemir ve Özpınar’ın yapmış olduğu çalışmada, insani yoksulluk sınırında asgari temel gıdanın yanı sıra eğitim, sağlık ve istihdam konusunda kişinin yoksulluk eşliğinin alt seviyesine düşmemesi gerektiği ifade edilmektedir (Aldemir ve Özpınar, 2004, s.53). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının insani gelişme endeksi olarak altını çizdiği, insani yoksulluğun ölçülmesinde ve tanımlanmasında parametreler şu şekilde ifade edilebilir:

“Kırk yaşına kadar yaşam beklentisi olmayan nüfus

Okuma yazma bilmeyen nüfus

Sağlık hizmetlerine ve güvenli su kaynaklarına erişim olanağı olmayan nüfus

Beş yaş altı düşük ağırlıklı çocuk sayısı” (Fukada-Parr vd., 1997, s. 14).

Yoksulluğu insani yoksulluk ekseninde değerlendiren ve insani boyutları çokça çeşitlendiren diğer bir yoksulluk tanımı da çok boyutlu yoksulluktur. Yoksunlukları büyük bir açıdan değerlendirmeyi hedefleyen çok boyutlu yoksulluk ile ilgili Birleşmiş Milletlerin 2010 yılında yayınladığı raporda yaşam standartlarıyla ilgili boyutlar ve göstergeler bulunmaktadır. Bunlar; sağlık boyutunda çocuk ölüm oranları, yaşam standartları boyutunda elektriğe erişim, içme suyu olanakları, yaşanılan yerin zemin yapısı özellikleri, yiyecekleri pişirmede kullanılan yakıt türü, temizlik ve tuvalet şartları ile mal varlıkları” (Alkire ve Santos, 2010, s. 7’den akt. Rodriguez vd., 2010, s. 91) olarak ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletlerin 2010 yılında yayınlanan raporuna göre, “Dünyada gelişmekte olan 104 ülkenin nüfusunun üçte biri, yani 1.75 milyar insan çok boyutlu yoksulluğu deneyimlemektedir. Bölgesel olarak bakıldığında dünya nüfusunda çok boyutlu yoksulluğun yoğunlaştığı yerler ise Güney Asya (%51) ile Afrika kıtasının Sahra Çölü’nün altında kalan kısmı (%58) olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de çok boyutlu yoksulların oranı ise en çok %5-7 olarak tahmin edilmektedir (Aksan, 2014, s.93).

1.2.1.1.3.. Göçmen Yoksulluğu

Göçmen yoksulluğu kavramı, araştırmamızın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bununla ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında;

I.Tucci ve G.G. Wagner yaptıkları çalışmada, 1998-2003 yılları arasında Almanya’da yaşayan genç ve yaşlı göçmen grubun profiline bakarak, yaşadıkları koşulları gözler önüne sermeye çalışmışlardır. Çalışmada, Türk göçmenlerin Batı ülkelerinden göç edenlere oranla yüksek yoksulluk sınırı altında yaşadıkları görülmektedir. Çalışmada ulaşılan diğer bir bulgu da, Almanya’daki göçmenler için yoksulluğun geçici bir olgu değil kalıcı bir durum olmasıdır. Çalışma ayrıca

göçmenlerin 1998-2003 yılları arasındaki yoksulluk dalgalanmalarını da ölçerek işsiz göçmenlerin özellikle yoksulluk riski altında olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada ilginç olan diğer bir konu da, göçmenler arasındaki yoksulluk artışı ile ekonomik ve sosyal dışlanmadaki artışın birbirine paralellik gösteriyor olmasıdır. Bu duruma göre ise giderek artan yoksulluk riski göçmenler üzerinde sosyal izolasyona ve maddi zorluklara neden olmakta, birçok yetişkin göçmenin geleceğe dair beklentileri de belirsizleşmektedir. Yoksullukla birlikte eğitim yetersizliğinin de söz konusu olması sebebiyle, göçmenler güvencesiz işlere yerleşme riski altında bulunmaktadır. Öyle ki bu sonuç, göçmenleri uzun vadeli ekonomik dışlanma riskiyle de karşı karşıya bırakmaktadır (Tucci vd., 2005).

Göçmen yoksulluğuyla ilgili yapılan diğer bir çalışmada C. Kesler'in yapmış olduğu çalışmadır. Çalışma üç ayrı Avrupa ülkesi, Almanya, İsveç ve İngiltere'de göçmen yoksulluğunu incelemektedir. Göçmen grubuna odaklanan çalışma ayrıca beşeri sermaye ve aile özellikleri de dikkate alınarak, göçmenlerin temel yoksulluk düzeylerini araştırmaktadır. İsveç'te göçmen yoksulluğu daha çok iş gücü piyasasının dezavantajından kaynaklanmaktadır. Ayrıca çalışmada, her üç ülkede bulunan göçmen ailelerinin istihdam edilmeme olasılıklarının da yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır (Kesler, 2015).

Konuyla ilgili benzer bir çalışma da S. Raphael ve Smolensky'nin (2008) yaptığı çalışma Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaşayan göçmenlerin yoksulluk eğilimlerini, göçmenler arasındaki yoksulluk oranlarının zamanla nasıl değiştiğini göstermektedir. Ayrıca araştırmacılar, iş piyasasındaki göçmen iş gücü ücretleri ile yerel iş gücü ücretleri arasındaki rekabetin muhtemel etkilerini tartışmaktadırlar. Araştırmada, ABD'de zaman geçtikçe göçmen grupları arasındaki yoksulluk oranlarının düştüğünü bunun sebebi olarak, yoksul göçmenlerin yoksulluktan bir an önce çıkmak için ciddi çaba göstermesi ve ülke dışına göç etmesi şeklinde ifade edildiğini görmekteyiz (Raphael vd., 2008).

Göçmen yoksulluğuyla ilgili yapılmış diğer bir çalışma da L. Kaida'nın çalışmasıdır. Araştırma, göçmenlerin istihdamı ve göçmen yoksulluğu arasındaki bağlantıya odaklanmaktadır. Ayrıca araştırmada Avrupalı olan ve olmayan gruplar

arasındaki yoksulluktan çıkış olasılığının geniş yelpazesi de tartışılmaktadır. Öyle ki, Avrupalı olmayan göçmenlerin yoksulluktan nasıl kurtulabileceklerinin ihtimallerinden bahsedilmektedir (Kaida, 2015).

Göçmen yoksulluğunu ortaya koyan diğer bir çalışma da H. Smith ve D. Ley'in yaptığı çalışmadır. Bu makale Kanada'nın anakent bölgelerindeki göçmen yoksulluğu ve sosyal dışlanma deneyimleri üzerine olup, bu deneyimi birkaç faktörle açıklamaktadır. Bunlardan biri, Kanada'nın göçmen deneyimini ABD ve Batı Avrupa'daki göçmenlik deneyimi ile karşılaştırmalı biçimde ortaya koymak, ikincisi bölgede var olan yoksulluğun oluşumunda yer alan coğrafi ölçekleri belirlemek ve nihayet diğeri de anakent bölgelerin göçmenlerin yaşamları üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu tespit etmektir. Bu araştırmanın hedeflerinden biri de gündelik yaşamdaki mahalle yoksulluğunun anlamını belgeleyerek göçmen yoksulluğuna dair bu bölgelerde var olan istatistikleri genişletmektir. Bu çalışma özellikle Thorncliffe Park ve Vancouver Eastside bölgelerinin yüksek yoksulluk oranlarına sahip olmasına rağmen bölgede yaşayanları yerelde kısıtlamak yerine, göçmenlerin yaşam alanlarının daha yaşanılır bir hale dönüşmesi için öneri ve politikalar sunmaktadır (Smith vd., 2008).

Benzer bir çalışma da D.H Sullivan ve A. L. Ziegert'in yapmış olduğu araştırmadır. Bu araştırma farklı yoksulluk değişkenlerini farklı etnik gruplar arasında incelemektedir. Bu çalışmada İspanyol olan ve İspanyol olmayan göçmenler arasındaki yoksulluk oranları analiz edilmiştir. Özellikle Meksikalı göçmen gruplarının düşük eğitim seviyesiyle birlikte yüksek bir yoksulluk oranına sahip oldukları, Güney Amerika'dan göç edenlerin ise yüksek eğitim başarıları ile birlikte düşük yoksulluk oranlarına sahip oldukları görülmektedir. Bulgular bir anlamda şunu söylemektedir: Meksikalı göçmenlerin bu denli yüksek yoksulluk oranlarına sahip olmasındaki en önemli sebep eğitim oranlarının düşük olmasıyla ilgilidir. Çalışma bu bağlamda İspanyol göçmen yoksulluğunu düşük eğitim seviyesi ile ilişkilendirmektedir. (Sullivan vd., 2008).

Yukarıdaki çalışmalar bir bağlamda bize, göçmen yoksulluğunun farklı değişkenlerle olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Birçok ülkede yaşayan göçmenlerin

yoksulluk eğilimleri, işsizlik riski, geleceğe dönük belirsizlikleri, eğitim-yoksulluk korelasyonu ve sosyal dışlanma durumları gibi birden fazla değişkenin göçmen yoksulluğuyla birlikte ele alındığı yapılmış çalışmalardan anlaşılmaktadır.

1.2.1.1.4. İşsizlik

1.2.1.1.4.1. İşsizliğin Tanımı ve Ölçümü

Bu tez çalışmasında, Suriyelilerin yaşadığı göçe bağlı olarak ortaya çıkan sosyoekonomik risk faktörlerinden düzenli bir iş edinme problemi, işsizlik ve nitelikli iş gücü kaybı gibi konulara yer verilmektedir. Bu kısımda işsizliğin ne demek olduğundan, türlerinden ve hangi ölçüleri içerdiğinden bahsedilecektir.

İşsizlik, kişinin çalışma gücünün ve arzusunun bulunmasına rağmen iş bulamadığı pozisyonu da belirten bir kavramdır. Ülgener'e göre işsizlik tanımı, "Tam istihdam ile fiili istihdam hacmi arasındaki boşluk" şeklindedir (Ülgener, 1991, s.112). Biçerli ise işsizliği, "Başlıca üretim faktörü olan 'emek' unsurunun tam kullanılamaması" (Biçerli, 2013, s.427) olarak tanımlarken Zaim işsizliği, "İş gücü seviyesi ile iş gücünün iş bulup çalışan kısmını ifade eden istihdam seviyesi arasında ortaya çıkan fark" şeklinde tanımlamıştır (Zaim, 1997, s. 167). İfade edilen bu teknik tanımların dışında işsizlik ulusal anlamda insan gücünün tasarruf edilmemesi, sosyal anlamda kişinin başına gelen bir felaket, iktisadi anlamda ise bir üretim aracı olarak bireyin iş gücünün doğru ve yerinde kullanılamamasıdır (Florance, 2003, s.153). Genel hatlarıyla bakıldığında işsizlik olgusunun ekonomik bir mesele olmak dışında sosyal bir tarafı olduğu da öne çıkmaktadır. Öyle ki, iş gücü dengesi bireylerin ve toplumların doğrudan sosyal ilişkilerini etkilemektedir. Lordoğlu ve Özkaplan'a göre, Türkiye'de işsizliğin tanımı iş kelimesinden türeyerek, işi olmayan anlamında kullanılmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007, s.379). Yine Zaim işsiz(lik)i şu şekilde tanımlamaktadır; "Çalışma arzu ve gücünde olduğu halde cari ücret haddinden ve kanunlarca tayin edilmiş saatlere göre çalışmak için bir iş aradığı halde bulamayan kimseye işsiz denir" (Zaim, 1997, s.170). Bu durumda işsizliği gidermek için gereken faktörlerin başında, kişinin çalışma isteği ile birlikte iş arama çabası içinde bulunması hali sayılmalıdır. Bir kişinin bir işe sahip olamamasının birçok

nedeni bulunabilmektedir. Fakat bütün nedenlerin bir arada düşünülmesi üzerine Ela Özcan'ın da aktardığı bilgi dikkat çekmektedir. Buna göre, “Kişinin işsiz olarak kabul edilmesi için, uluslararası tanımların üzerinde uzlaşmış olduğu kıstasların ve iş imkânlarının yetersizliği ya da bu durumun bireyin kendi isteği dışında gerçekleşmiş olma” hali bulunmaktadır (Serter, 1993, s. 5; Ela Özcan, 2017, s. 42). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bir kişinin işsiz sayılabilmesi için üç farklı faktör belirtmektedir. Buna göre;

- 1) Bir işte çalışabilecek yaşta olmak ve iş sahibi olmamak,
- 2) İşbaşı yapmak için kendini hazır hissediyor olmak,
- 3) İş arıyor durumda olmak.

Tezimizin özellikle ana problemlerinden biri olan ekonomik risklerden olan işsizliğin nitelikli Suriyeliler üzerinden deneyimlendiğini söylemek mümkündür. Özellikle Suriye'deyken nitelikli işgücüne sahip olanların -2011 savaş sonrası- Türkiye'ye geldiklerinde niteliksiz işgücünde çalışmaları ya da işsiz olmaları söz konusudur.

1.2.1.1.4.2. İşsizlik Türleri

İşsizliğin tasnifi yapılırken işsizlik kendi içinde genel olarak açık ve gizli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Açık işsizlik de kendi içinde çeşitlenmektedir. İşsizlik ayrıca süreye ve niteliğe göre de ayrımlara tabi tutulmaktadır.

a.) Açık işsizlik

Zaim, açık işsizliği, “Çalışma isteği bulunmasına rağmen iş arayıp da bulamayanların bütünü” olarak tanımlamaktadır (Zaim, 1997, s. 170). Açık işsizlik oldukça geniş kapsamlı bir ifadedir. Ülgener bu durumu, açık işsizlikle isimlendirilen bireylerin “boş” ve “atıl” olarak görüldüğü şeklinde tamamlamaktadır (Ülgener, 1991, s.114). Açık işsizlik kendi içinde çok sayıda türe ayrılmaktadır. Bunlar; friksiyonel (arazi, geçici, eğreti) işsizlik, mevsimlik işsizlik, yapısal işsizlik, konjonktürel işsizlik, teknolojik işsizlik şeklindedir (Ela Özcan, 2017, s. 44-48).

b.) Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, daha çok kamu ve tarım sektörlerinde görülen bir işsizlik türü olup, açık işsizlikten farklı olarak istatistiki değil de analitik bir kavramdır (Biçerli, 2013, s. 429). Ela Özcan'ın aktardığına göre ise “Gizli işsizliğin tipik özellikleri arasında gelirin ve verimliliğin düşük olması, becerilerin tam olarak kullanılamaması” gibi özellikler bulunmaktadır. Gizli işsizlikten bahsedebilmemiz için bir üretim alanında iş gücünün belirli kısmının üretimden alınmasına rağmen üretimde önemli bir azalmanın olmaması gerekmektedir (Biçerli, 2013, s.429; Ela Özcan, 2017, s.49).

Araştırmamızın örneklemini oluşturan Suriyelilerin hem açık hem de gizli işsizliğe maruz kalabileceklerini söylemek mümkündür. Nitelikli Suriyelilerin işgücü bağlamında yeteneklerinin tam olarak kullanılmamasını niteliksiz işgüçlerinde çalışması bakımından gizli işsizlik; “çalışma isteği bulunmasına rağmen” kendi işlerinde çalışabilecek işleri bulamamaları da açık işsizliğe işaret etmektedir.

1.2.1.1.5. Sosyal Dışlanma

Küreselleşme süreciyle birlikte insanoğlunun var oluşundan bu yana süregelen eşitsizlik, güvencesizlik ve ayrımcılık gibi sorunlar, artan zenginlik ve gelişmelere rağmen giderek derinlik kazanmaktadır. Bunun yanında birçok ülkede sosyal refah devleti düşüncesi zayıflamakta ve bu konuda toplumsal politikalara ilgi artmaktadır. Özellikle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin birçoğunun gündeminde, çeşitli sorunları sınıf farkı gözetmeksizin ele alma eğilimi ile birlikte yoksulluk, sosyal dışlanma, etnik ayrımcılık ve ön yargı gibi dezavantajlı konular yer almaktadır.

Göç ile birlikte artan sosyal dışlanma kavramı araştırılması gereken önemli konular arasında yer almaktadır. Tezimizde de uluslararası bir göç niteliği taşıyan Suriye göçünden Türkiye'ye yerleşen Suriyelilerin sosyal dışlanmaya maruz kalıp kalmadıkları tartışılacak, görüşmeler neticesinde bulgular ortaya konulacaktır. Bu bağlamda sosyal dışlanmanın tanımını yapmak ve sosyal dışlanmayla ilgili kavramları tartışmak yerinde olacaktır.

Sosyal dışlanma kavramı ilk olarak 1970’li yıllarda Fransa’da gündem olmuş, 1980’li yıllarda ise birçok ülkede kullanılabilir bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Sapancı’ya göre (2005, s.52) ise 1990’lı yıllarda Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerde işsizlik oranlardaki yükseliş, uluslararası göçün artması ve refah devletinin gerilemesi gibi sosyal sorunlar sosyal dışlanma kavramı üzerindeki ilgiyi önemli ölçüde arttırmıştır. Bu tezde de uluslararası göçlerden biri olan 2011 yılında Suriye yönünden gerçekleşen ve halen süregelen göçün temel bileşenleri ve sosyal risk unsurları olan yoksulluk, işsizlik, sosyal güvenlik ve sosyal dışlanma gibi genel görünimleri etraflıca tartışılacaktır.

Sosyal dışlanma ve göç konularının birlikte ele alındığı farklı anlatım tarzlarının olduğunu yapılan çalışmalardan görebilmekteyiz. Öncelikle sosyal dışlanmayı tanımlayalım. Wagle, sosyal dışlanmayı “İnsanların yaşadıkları topluma tamamıyla katılımından kısmen ya da bütünüyle dışlanan bireyi ya da grupları gösteren bir süreç” şeklinde ifade etmektedir (Wagle, 2002, s.156). Avrupa Konseyine göre sosyal dışlanma, “Bireylerin yoksulluk, temel eğitim becerilerinden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal yaşama dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecidir”. Adaman ve Keyder’in yaptıkları çalışmada sosyal dışlanma ise şu şekilde tanımlanmaktadır. “Sosyal dışlanma, kişilerin yoksulluk, temel eğitim ve becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılmalarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum bir kesimin emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşanmasına sebep olurken, beraberinde toplumsal ve çevresel ağlar ile etkinlikler kurmasına da engel oluşturmaktadır. Bu kesimin elindeki güç oldukça kısıtlı olup, karar alma süreçlerine katılımı da sınırlı gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu kesim, genelde kendini güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alımında kontrolü elinde tutmaktan aciz hisseder” (Adaman ve Keyder, 2007, s.6). Genel olarak bakıldığında sosyal dışlanma süreci, ekonomik bağlamda olduğu kadar, eğitim ve öğretim becerilerden yoksun olmayı veya siyasi ya da sosyokültürel ayrımcılıkların da meydana gelmesidir.

Silver de, sosyal dışlanmayı farklı toplumları da göz önünde bulundurarak ortaya çıkış süreci ve sebeplerine göre üç kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; dayanışma, uzmanlaşma ve tekel paradigmaları şeklindedir (Silver, 1994, den akt. Şahin, 2009, s. 34).

- 1) Dayanışma Paradigması: Toplum ile birey arasındaki ilişkinin sekteye uğraması halidir. Dayanışma paradigması, toplumun çeşitli sosyal değerlerinin ve sosyal haklarının paylaşıldığı sosyal alan/düzen olarak açıklanmaktadır. Bu düzenin devam edebilmesi için toplumun bütünleşmesi beklenirken tam tersi durumda, yani bireylerin toplum ile bütünleşmesindeki imkânların işletilememesi durumunda dışlanma söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla dışlanmayla birlikte toplumun mevcut bağları zayıflamakta ve olası dayanışma bağı zedelenmektedir. Sonrasında bu durum yoksul, işsiz, etnik azınlık gibi ikili sınıfların doğmasına ve kültürel sınırların çizilmesine neden olur (Sapancalı, 2005, s. 99).
- 2.) Uzmanlaşma Paradigması: Sosyal düzen, bireylerin kendi çıkarlarını maksimize etmek amacıyla hareket edip diğer bireylerle gönüllü olarak karşılıklı iletişim içinde bulundukları bir ağıdır. Bu noktada dışlanma, sosyal ağlardaki hareket özgürlüğünün engellenmesi olarak kendini göstermektedir (Silver, 1994, s.542, den akt. Şahin, 2009, s.36). Ayrıca bireylerin kişisel seçimleri ve hatalarından kaynaklı dışlanma da olabilmektedir. Görüldüğü üzere bu bağlamda değerlendirildiğinde sosyal dışlanma konusunda, bireylerin ve toplumun davranış ve tutumlarına dikkat çekilmektedir. Silver’e göre, “Bireyler çeşitli sosyal olanaklarla, iş gücü piyasasında hareket özgürlüğüne sahiptirler. Haklara sahip olmama ya da serbest piyasa koşullarında başarı gösterememe dışlanmanın temel nedenlerindendir (Silver, 1995, s.67, den akt. Şahin, 2009, s. 36).
- 3.) Tekel Paradigması: Daha çok Kuzey Avrupa ülkelerinde görülen bu dışlanma Weber ve kısmen Marx, Marshall’ın etkisinde kalmıştır. Bu paradigmaya göre sosyal dışlanma, tekellerin varlığıyla başlamıştır. Silver’e göre bu paradigma “Liberal gelenekten ayrı olarak, düzendeki hiyerarşik güç ilişkilerinin varlığını önemser. Sınıf, statü farklılıkları ve tekeller grubun

çıkarlarına hizmet eden kuvvet, dışlanmaya neden olan en önemli faktörlerdir” (Silver, 1995, s. 68-69, den akt. Şahin, 2009, s.37).

Uluslararası göç ile Türkiye’ye yerleşen Suriyelilerin bulundukları mekanlarda yerel halk ile bütünleşmesi, dayanışma ağı içerisinde olması beklenirken bazen tam tersi durumlar ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda da işsizlik ve etnik yozlaşma(dışlanma) yaşayan göçmenlerin varlığı söz konusu olmaktadır. Ayrıca iş olanaklarından istifade etmek isteyen Suriyelilerin özellikle dil bilmemelerinden kaynaklanan başarısızlık ile dışlanmaya maruz kaldıkları tez içerisinde değinilecek konulardan biridir.

Son olarak, sosyal dışlanmanın değişkenleriyle birlikte karşılığındaki açıklamaları ifade etmekte fayda bulunmaktadır:

Tablo 3: Sosyal Dışlanma Değişkenleri

Tanım Sınıfı	Tanım	
	Tanım Başlığı	Açıklama
Süreçler	Koşullar ve Süreçler	Dışlanma, dışlanmış olma hali ve dışlanan haline gelme sürecidir.
	Çok Boyutluluk	Farklı kaynaklar ve farklı süreçler dinamik bir biçimde çalışarak sosyal dışlanmaya neden olurlar.
	Bağlantılılık	Dışlanma süreçleri ve sonuçları birbiriyle kısır döngü içinde birleşir ve bütünleşirler.

İnsanlar	Sosyal İlişkiler	İnsanların toplumdan kopması engellenir ve işlemeyen bağların topluma katılımı sağlanır.
	Dışlananlar	Dışlanma bireyler, gruplar ve bir bütün olarak toplum anlamında kavranabilir ve bununla birlikte herkesi etkiler.
Çevre	Ekonomi ve İş Gücü Pazarı	Dışlanma öncelikle iş gücü piyasasında başlar risk almamaktan ve ekonomik yeniden yapılanmadan kaynaklanır.
	Sosyal Sistemler	Dışlanma sosyal sistemlerin çöküşüyle ortaya çıkar. Sosyal, kurumsal, bölgesel ve ekonomik.
	Kaynaklar ve Beklentiler	Sosyal dışlanma kaynak yetersizliği olarak ya da beklenti yoksulluğu olarak görülür ve bu nedenle istenmeden gerçekleşen bir durumdur.

Kaynak: Farrington, 2002: 1-2'den aktaran Şahin, 2009: 24

1.2.1.1.6. Göç, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Gerek Suriyelilerin karşılaştıkları sorunlar ve beraberindeki riskler gerekse yoksulluk ve sosyal dışlanma özelinde literatürde birçok araştırma bulunmaktadır: Taş ve Özcan, Suriyelilerin sorunlarının sosyal politikalar bağlamında analizini yaparak göç ve göçmen sorunlarına yönelik önemli bilgiler tespit etmişlerdir.

Çalışmada Suriyelilerin daha çok sosyal alanda yaşadıkları barınma, eğitim, sağlık ve istihdam gibi sorunlarına dikkat çekilmek istemiş ve sosyal politikalarla çözüm arayışına girilmiştir. Yine Barın'ın 2015 yılında yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de bulunan Suriyeli kadınların sosyal anlamda yaşamış oldukları sorunlara odaklanılmıştır. Bu çerçevede Gaziantep ve Kilis'te kamp içi ve kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınlarla, STK'larla ve bu alanda uzmanlaşmış akademisyenlerle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde, Suriyeli kadınların gerek kamp içi gerekse kamp dışında birçok sorununun olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada Suriyeli kadınların barınma sorunları yaşadığı, sağlık hizmetlerine erişim konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilgili makamlarına kayıtlı olmadıkları taktirde ciddi zorluklarla karşılaştıkları, özellikle kamp dışında yaşayan kadınlarda gebelik takibi ile çocukların aşılama konusunda koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma oranının düşük olduğu Barın tarafından ortaya konmuştur. Bir başka araştırma ise sosyal risklerden yoksulluğun, sosyal risk yönetimiyle olan birlikteliğini ele alan Aktan'ın 2002 yılına ait çalışmasıdır. Aktan, çalışmada yoksulluğun etkilediği alanın genişliğine göre sosyal riskleri “mikro”, “mega” ve “makro” riskler olmak üzere üç ana gruba ayırır. Sosyal riskleri yoksulluk ekseninde inceleyen Aktan'ın bu çalışmasında yoksulluk sorunu, yoksulluk sorunuyla mücadele yöntemleri konusunda Holzmann ve Lau'nun geliştirdiği sosyal risk yöntemleriyle açıklanmıştır. Bunların amaçlarını ise risk azaltma, risk sigortalama ve krizlere karşı alınacak önlemler başlıklarında toplamıştır. Çalışmada risk türlerinden (doğal, sağlık, sosyal, ekonomik, siyasal, çevresel vb.) bahsedilerek riskin etkileme alanlarına göre (mikro, mega ve makro) riskler Dünya Bankasından referans alınarak açıklanmıştır. Çalışmada sosyal riskler ortaya çıkmadan önce ya da çıktıktan sonra alınabilecek farklı önlemlerle sosyal risklerin (yoksulluğun) azaltılabileceği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca çalışmada, belirli organizasyonlarla (kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum) yoksulluğu azaltıcı politika ve programların gündemde tutulmasına ihtiyaç duyulduğuna yer verilmektedir.

Suriyelilerin karşılaştıkları sosyal risklerden biri de sosyal dışlanmadır. Bununla ilgili Türkiye'de yapılmış çalışmalardan biri, “Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları” adlı çalışmadır. Hülür ve

arkadaşlarının 2016 yılında yaptığı çalışmada Suriyelilerin karşılaştıkları sosyal dışlanma deneyimleri, mekânsal, kültürel, politik, ekonomik ve eylemsel düzeyde olmak üzere beş temel kategoride analiz edilmiştir. Saha çalışması Gaziantep ve Kilis'te gerçekleştirilen bu çalışmada "2011 yılından itibaren sınıra yakın söz konusu şehirlere yerleşmeye başlayan Suriyeli sığınmacılar bu şehirlerin yerleşik nüfusu tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalmakta mıdır? Sosyal dışlanma söz konusuysa buna sebep olan toplumsal, mekânsal, ekonomik, kültürel ve politik dinamikler nelerdir?" gibi sorulara cevap aranmıştır. Araştırma kapsamında 115 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışma neticesinde varılan sonuç, Suriyelilerin birçok boyutta sosyal dışlanmaya maruz kaldığı yönündedir. Benzer bir çalışma da, "Misafir dediğin üç günlük olur!": Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal Dışlanma" isimli Ekinci'ye ait çalışmadır. Bu çalışmada, Suriyelilere yönelik saldırılar ve sosyal dışlanma başlığında Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde ucuz iş gücü olarak kullanılmaları, yüksek kiralar–ödemeye maruz bırakılmaları, enformel sektörlerde yoğunlaşmaları, kamusal alanlarda (hastane, park, otobüs, trafik vb.) ön yargı ve nefret söylemlerine maruz kalmaları konusunda benzer çalışmaların analizi yapılmıştır. Ekinci çalışmasında, Suriyelilere yönelik sosyal nefret ve dışlanmanın sebeplerinden biri olarak şehir efsanelerine yer vermektedir. Ekinci'nin araştırması, "Suriyeliler, şehrin su şebekesine fare zehri atmış", "Suriyeliler, adamın birini öldürüp güneş enerjisinin içine atmış", "Suriyeli erkekler ve kadınlar toplumun ahlakını bozuyor" gibi anlatıların efsanevi cümlelerin olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir çalışma ise Suriye'den yoğun göç alan Gaziantep'teki göçmen yoksulluğunu inceleyen ayrıca göçmen yoksulların beklenmedik durum ve risklere karşı deneyimlerinin nasıl olduğunu ortaya çıkaran araştırmadır. Bu çalışma Tekten Aksürmeli tarafından 2019 yılında yapılmış bir doktora tezidir. Tezde ayrıca Suriyelilerin yaşadıkları zorunlu göçün bir taraftan ekonomik anlamda güçsüzleştirilmesi bir taraftan da sosyal dışlanma ve geleceğe yönelik belirsizlikler ile onları daha da savunmasızlaştırdığı ele alınmıştır. Bunları aşmak ya da azaltmak için de akraba ve aile dayanışmasına başvurmaları, geçinmek adına ise çalışma stratejilerini çeşitlendirme yolunu izlemelerinden bahsedilmiştir. Sosyal dışlanma ile ilgili literatürde farklı kesimlere yönelik yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Ankara-Polatlı örneği "Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım

İşçiliği” başlıklı çalışmadır. Sosyolojinin önemli bir kavramı olan sosyal dışlanma bu çalışmada temel bir zemine oturtulmuştur. Çalışma, Türkiye’deki mevcut mevsimlik tarım işçilerinin sosyal dışlanma durumlarının nasıl olduğunu Ankara-Polatlı özelinde ele almaktadır. Çalışmayı yürüten Geçgin (2009), son derece zorlu koşullarda yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik ve sosyal bakımdan sosyal dışlanmaya uğradıklarını ortaya koymuştur.

Benzer bir çalışmada kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşayan kişilerin karşılaştığı yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularını ele alan Adaman ve arkadaşlarına ait 2006 tarihli çalışmadır. Araştırmacılar özellikle kentin yoksul mahallelerinde yaşayan vatandaşların sosyal dışlanma görmelerini kanıtlayan bir çalışma yapmışlardır. Adaman ve arkadaşları bu raporda, Türkiye’de yaşanan sosyal dışlanmayı özellikle altı büyük ilin (Adana, Ankara, İstanbul, İzmir, Gaziantep ve Diyarbakır) gecekondu ve kent içi yoksul mahallelerinde inceleme yaparak açıklamayı amaç edinmişlerdir. Bu altı büyük metropolde (Adana, Ankara, İstanbul, İzmir, Gaziantep ve Diyarbakır) gerçekleştirilmiş olan anket ve niteliksel çalışma (fokus ve derinlemesine görüşmeler) neticeleri ve literatür taramasıyla birlikte analiz edildiğinde, ortaya çıkan tablo, kent içi yoksul alanlarda ve gecekondu mahallelerinde yaşanan dışlanmaların ekonomik, toplumsal, kültürel, politik ve mekânsal boyutlarını ortaya koymuştur. Araştırma neticesinde ayrıca, dışlanmışlık hissini yükselten olası faktörler olarak genç ve az eğitilmiş olmak, yeni göçmen sayılmak, engellilik, yedi aydan fazla süredir işsiz olmak, sosyal sigorta güvencesinden mahrum bulunmak ve maddi güvencesi olmamak şeklinde sayılmıştır. Bu sayılanların kişide dışlanmışlık duygusunu arttırdığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Öyle ki, araştırmanın önemli bulgularından biri, bu özellikleri taşıyan kişilerin (örneğin yeni göçmenlerin) bir mahallede yoğunlaşması halinde, o mahallenin genelinde dışlanmışlık hissini artırır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişki ve karşılaştırmaya dayanan bir araştırma olarak Şahin’e ait “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi” başlıklı çalışmayı söyleyebiliriz. Şahin, bu çalışmasına sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramları arasında kuramsal bir tartışmayla başlamıştır. Bu kavramların benzer kavramlar olup olmayacağı, sosyal dışlanmanın yoksulluğun bir nedeni olarak kabul

edilip edilemeyeceği konularında teorik tartışmalarla konuya yeni bir ivme kazandırmıştır.

Benzer bir biçimi, Özhasar'ın yaptığı çalışmada da görülmektedir. Özhasar 2013 yılına ait bu çalışmasında, yoksulluğun ekonomik boyutlarını tartışmanın yanında, sosyolojik bir mesele olarak literatürde sosyal dışlanma olgusunun içinde seyreden bir tarafını da ortaya çıkarmıştır. Çalışma nicel veriler ışığında değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Çalışmada Aydın'daki yoksul hanelerin sınırlılıklarının çizilmesi aynı zamanda sosyal dışlanmanın boyutlarını belirleyebilmek için kömür yardımı alan ve yeşil kart kullanan haneler dikkate alınmıştır. Çalışma neticesinde, her yoksulun sosyal dışlanmış kategorisinde değerlendirilemeyeceği gibi, her sosyal dışlanmanın da yoksul olarak kabul edilmeyeceği vurgusu yapılmıştır. 269 kişi ile gerçekleştirilen anket sonucunda ayrıca katılımcıların eğitim düzeylerinin düşük, yaklaşık yarısının ise dışarıdan göç ile geldiği ve göç nedeninin de geçim problemi olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının düşeceği belirlenirken yine yapılan çapraz tablolar sonucunda eğitimin artmasıyla dışlanmışlığın azaldığı ortaya çıkarılmıştır. Tüm veriler bir araya getirildiğinde ise, yeşil kart kullanan ve/veya kömür yardımı alan kişilerin yoksulluktan sebep dışlanma seviyesinin arttığı, çalışmayla destek kazanmıştır. Dışlanmışlık duygusunun artmasına sebep olan analizler dikkate alındığında ise yoksulluğun en büyük dışlanma sebebi olduğu ortaya çıkmıştır.

Görüldüğü gibi, Suriyelilerin sosyal dışlanma ve yoksulluk gibi risklerle ilgili çalışmalar ortaya konmuştur. Çalışmalarda ayrıca sosyal ve ekonomik risklere örnek gösterilen yoksulluk-sosyal dışlanma arasındaki ilişkilerden de bahsedilmektedir. Bu araştırmalar, Suriyelilerin yaşadıkları sosyal dışlanma ve yoksulluk deneyimleri, sosyal dışlanma ve yoksulluğa neden olan toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal dinamiklerin neler olduğu ve bunları önleyici politikaların neler olacağı gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU

Tarih boyunca insanlar farklı sebeplerden dolayı göç etmiştir. Güvenlik sorunu, işkence, şiddet gibi faktörler sığınma hareketliliğine neden olabildiği gibi doğal afet, savaş, kıtlık gibi nedenler de zorunlu göç türü olarak ele alınan bu sığınma hareketlerinin sebepleri arasında sayılabilir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) 2015 yılı raporuna göre bir dakikada yaklaşık olarak yirmi dört kişi evini terk etmek zorunda kalmaktadır. Bu verilere göre küresel anlamda mülteci durumuna düşen ve sığınma talebi olan kişilerin sayısı 65,3 milyona yaklaşmıştır. Özellikle Ortadoğu’da yaşanan savaşlar nedeniyle bu sayı giderek artmaktadır. Örneğin 2011 yılı Mart ayında başlayan Suriye iç savaşı 4.809.787 insanın ülkesini terk etmesine neden olmuştur (UNHCR, 2015). Ayrıca 2015 yılına ait İnsani Gelişme Raporuna göre 1990-2013 yılları-arasında yaklaşık olarak 247 milyon insan çeşitli sebeplerle göç etmiş, göçten sonra gittikleri yerlerde istihdam edilmelerine yönelik araştırmaların eksikliği bu konuda çalışmaların yapılmasını gerekli kılmıştır.

Bugün uluslararası göçü anlamak için kullandığımız birçok kavramın kökeninin, sosyal bilimler disiplinlerinin ortaya çıktığı 19. yüzyıla dayandığını görüyoruz. Uluslararası göçe ilişkin kavramlar endüstri devrimine ilişkin düşünce kalıplarının ve sosyoekonomik düzenlemelerin izlerini taşıırken (Massey vd., 1998, s.3; Şirin Öner, 2018, s. 13), birçok kavram da Avrupa’dan Amerika kıtasına göç sürecini tanımlama ve anlamlandırma çabalarının sonucunda ortaya çıkmıştır (Düvell, 2006, s. 1; Şirin Öner, 2018, s. 13). Diğer taraftan bir değişim nesnesi olarak göç, fiziksel mobilité dışında hem sosyolojik hem de psikolojik karşılığı olan bir süreçtir. Bu süreç, coğrafi bir hareketlilikle birlikte doğup sosyoekonomik, kültürel ve siyasal boyutlarıyla karmaşık bir sosyal olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Göç ile birlikte göçmenler gittikleri yerlerde bazı ekonomik ve sosyal sorunlarla (risklerle, problemlerle) karşılaşabilmektedir.

Tarih boyunca daimi bir şekilde Anadolu toprakları, göç edenlerin yöneldiği bir bölge olmuştur. Bu sebeple, her sene binlerce kişi yasal ya da yasal olmayan yollarla Türkiye'ye giriş yapmaktadır. Özellikle son yıllarda Suriye'deki olumsuz gelişmeler bu sayıyı daha da arttırmış ve göçmenlerin Türkiye'ye gelişleri önemli sorunlara yol açmıştır.

2011 yılında Suriye'de başlayan iç karışıklıklar sonucunda Türkiye önemli bir göç dalgasıyla karşı karşıya kaldığında oluşan yoğun kitlesel göç akımı neticesinde, dünyanın çeşitli ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de göçten kaynaklanan bazı sorunlar meydana gelmiştir. Türk Hükümeti, mülteci akımının başladığı tarihten itibaren krizi yönetmeye çalışmıştır. Mültecilerin birçoğu resmi makamlarca kayıt altına alınmış, bir kısmı kamplara yerleştirilmiştir. Fakat mülteci sayısının fazla olması sebebiyle kampların kapasiteleri yeterli olmamıştır. Büyük çoğunluğu kamp dışında yaşayan mültecilerin entegrasyon sorunları (yabancılaşma, sosyal dışlanma, ekonomik yoksunluk vb.) olmuş olsa da güvenlik ya da asayişle ilgili sorunlara üst ve tehlikeli boyutlarda denk gelinmemesinin sebebi Türk milletinin yaklaşım tarzıyla ilgilidir (Songur ve Demirtaş., 2018, s.173). Songur ve arkadaşının yapmış olduğu çalışmada, Suriye iç savaşının hâlâ devam ediyor olmasından dolayı Suriyelilerin Türkiye'de kalma eğiliminin artarak sürenin uzadığı ve Türkiye'de devam ettirdikleri hayatlarında kendilerine sunulan olanaklar düzgün olduğu sürece Suriye'ye geri dönmeyecekleri belirtilmektedir (Songur ve Demirtaş, 2018, s.174). Mülteci olgusunun uzun dönemli bir sosyal olgu olması gerçeği uluslararası işbirliğini daha da önemli hale getirmektedir. Türkiye yaklaşık dokuz yıldır göçmenler için ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal konularda çalışmalar yürütse de uluslararası toplumla birlikte ortak çözümler üretme gerekliliğinin gittikçe arttığı bilinmektedir. Özellikle göçe maruz kalma sonucunda doğan iktisadi ihtiyaçlar bir devletin yüklenebileceğinden fazla bir maliyet oluşturabilmektedir. Göçmenlere yönelik sağlık, eğitim ve iş gücü piyasası gibi alanlarda hukuki temelleri sağlam olan uzun soluklu politikaların geliştirilmesinin bir yandan göçmenlerin topluma entegre olmasında, diğer yandan Türkiye'nin gelişiminde ve ekonomisinin büyümesinde ciddi katkısı olacaktır. Bu doğrultuda yaptığımız çalışmada özellikle geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin Türkiye'deki iş gücü potansiyelinin

varlığından, iş gücü potansiyeline erişimde yaşadıkları sorunlardan ve bu konudaki tecrübelerinden bahsedilecektir. Türkiye’de bulunan Suriyeli mültecilerin işsizlik, ücretlendirme, kayıtlı-kayıtsız istihdamının ekonomik etkileri incelenecektir. Göç eden bu kitlenin Türkiye’de bulundukları süre içerisinde iş yaşamında karşılaştıkları sorunları tespit edip uygulamaya yönelik öneriler geliştirmek araştırma kapsamındadır. Suriye’de yaşananlar üzerine ortaya çıkan kriz ile başlayan bu göç sürecinin Türkiye’de iş gücü alanında oluşturduğu değişimler, Türkiye’nin ise hangi uzun soluklu politikaları yapması gerektiği çalışmanın diğer bir sorunsalıdır.

Türkiye gibi göçün yoğun yaşandığı ve hâlâ devam ettiği ülkelerde yerel halk ve mülteciler arasında ayrımcılık söylemleri bulunabilir ve bu da çatışmaların oluşmasına sebep olabilir. Bu konuda ortak ve uzun vadeli politikalar oluştururken dikkat edilmesi ve unutulmaması gereken konu, savaş ve diğer zorlayıcı sebeplerle ülkelerini terk etmek zorunda olan Suriyeli mültecilerin bu sorunun kaynağı olmayıp mağduru oldukları gerçeğidir. Dolayısıyla bu göç sürecini yönetirken dikkatli davranılmalı, bu insanlık krizinin yine insanlık için nasıl olumlu bir hale dönüştürülebileceği konusunda kafa yorulmalıdır.

Türkiye’de yeni bir göç politikasının yapılmasının ve bunun da “sürdürülebilir” olmasının gerektiğini burada belirtmek yerinde olacaktır. Daha önce göç krizleri yaşayan Türkiye’nin göç, sığınmacı ve mülteci konusunda deneyimlere sahip olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Dolayısıyla bu deneyimlerin sürdürülebilir olmasıyla birlikte Türkiye, dünyanın farklı yerlerinde yaşanacak benzer krizlerde örnek ülke konumunda olabilir. Bu bakımdan oluşturulan göç politikalarının sürdürülebilir olması Suriye krizine de çözüm sunan bir öneri niteliğinde olup yaşamla uyumlu ve sınanabilir olabilmesi önem kazanmaktadır.

2.1. Kavramsal Bir Giriş: Göç, Zorunlu Göç, Düzensiz Göç, Mülteci, Geçici Koruma Statüsü

Göç olgusunun sosyal, siyasal, kültürel vb. sebeplerle meydana gelmesi, hem göç alan hem de göç veren toplulukları etkilemesi göç teriminin çok boyutlu özelliğini göstermektedir. Bu konuda Castles ve Miller’in tanımı önem arz

etmektedir. Kolektif bir eylem olan göç, gerek göç veren gerekse göç alan toplumları değişime uğratmaktadır. Bu değişim daha çok politika, eğitim, sağlık, ekonomi ve sosyokültürel yapılarla ilgilidir (Castles ve Miller, 2008 s. 29). Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) göre göç, "Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir" (IOM, 2009, s. 35-6). BM'nin (2013) tanımına göre de, "Kişinin doğduğu yerden başka bir yere giderek orada kalıcı olarak yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesidir" (BM, 2013, s. 2).

Genel olarak bakıldığında 21. yüzyılın başları "göç çağı" olarak anılmaktadır. Birçok insan ülkeler arası göç ederek, toplumların çok kültürlü olmasına zemin hazırlamıştır. Göçün anlam olarak daha çok yer ya da çevre değiştirme biçimleri mevcuttur. Göçü "Ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan, kısa, orta veya uzun vadeli, geriye dönüş niyeti veya sürekli yerleşim amacı güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi olarak tanımlayabiliriz" (Yalçın, 2004, s.13). Ortak bir eylem olarak karşımıza çıkan göç, bir yerden başka bir yere yapılan ve belli bir amacı taşıyan sosyal, ekonomik, kültürel ve demografik değişim hareketleridir. Göç meselesinden bahsederken göçün çeşitlerinden ve terimlerinden de bahsetmek yerinde olacaktır.

Göç düzenli ve düzensiz olmak üzere iki çeşittir. Düzenli göç, tanımlanan yasal mekanizmalar kullanılarak gerçekleştirilen göçleri içermektedir. Düzensiz göç ise mülteci ve göçmen olarak iki farklı grubu kapsamaktadır. Göçmen, bir zorlama ya da baskı yaşamadan ekonomik, sosyokültürel gibi sebeplerle yerinden başka bir yere (ülke içinde veya dışında) göç eden kişiye denir. Daha çok ekonomik sebeplerle gelişmiş ülkelere göç eden göçmenler yasal olmayan yollarla gittikleri bu ülkeler tarafından geri gönderilmektedirler. Göçmenlerin döndükleri kendi ülkelerinde herhangi bir tehlike olmadığı için uluslararası hukukun koruması söz konusu değildir (Songur ve Demirtaş, 2008, s. 150).

Mülteci ise ırkı, dini ve/veya siyasi görüşü risk yahut zulüm altında olduğu için ülkesi dışında farklı bir yeri tercih eden ve bulunduğu ülkenin korumasından faydalanamayan kişilere denir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s.43). Mültecilik,

göçmenlik gibi, zorunlu olmayan, tercihe bağlı bir özellik içermez, tam aksine mülteci bulunduğu yerden ayrılmak zorundadır. Göçmenlerdeki tercih, mültecilerde zorunluluğa dönüşmektedir. Dolayısıyla mülteciler uluslararası hukukun korumasına dâhildir. IOM, mültecilerin “geri göndermeme (non-refoulement) ilkesine” göre gittikleri ülkelerde korunduklarını ve öyle ki bu durumun bir zorunluluk olduğunu ifade eder (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s.69).

1951 Cenevre Sözleşmesi’ ne göre ise mülteci tanımı aşağıdaki gibidir:

“ 1 Ocak 1951’den evvel cereyan eden hadiseler neticesinde ve ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkûr korkuya binaen istifade etmek istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bahis konusu hadiseler neticesinde evvelce mutaden ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya mezkûr korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs; birden fazla tabiiyeti olan bir şahıs hakkında “vatandaşı olduğu memleket” tabiri, tabiiyetini haiz olduğu memleketlerden her birini kasteder. Haklı bir korkuya müstenit muteber bir sebep olmaksızın, vatandaşı olduğu memleketlerden birinin himayesinden istifade etmeyen şahıs, vatandaşı olduğu memleketin himayesinden mahrum sayılmaz” Görüldüğü gibi yukarıdaki tanım, 1 Ocak 1951 öncesinde meydana gelen olaylar sonucunda mağdur olan ve sonrasında aynı yerde baskı göreceği düşünülen bireyler için hazırlanmıştır.

Ayrıca, ülkesi dışına göç edenlerin bütünü mülteci olarak isimlendirilmemekte ve hukuki olarak gittikleri ülkenin yabancı statüsüne dâhil edilerek “geçici koruma altındaki sığınmacılar” olarak kabul edilmektedirler. UNCHR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) geçici korumayı şu şekilde açıklamaktadır;

“Geçici koruma, pek çok ülkeye acil mülteci akınlarının sağlanabilmesi için ortaya atılmıştır. Bu, kalıcı çözüme yol açması gereken geçici bir koruma şeklidir. Bunun uygulanmasıyla hükümetler iç savaş ve diğer genelleşmiş şiddet sonucu

yerinden edilmiş kişileri çok zaman harcayan ve pahalı olan bireysel izleme sorumluluğundan kurtulabilmektedirler (Kaya ve Erdoğan, 2015, s.322).

Buna göre geçici korumanın tanımını yapacak olursak;

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınmayan yabancılara sağlanan korumadır (Geçici Koruma Yönetmeliği Madde 3(1)f). Bu bağlamda baktığımızda 2011’de Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin savaş sonrası zorunlu bir göçe maruz kaldıklarını ve yukarıdaki şartları tanımlamalar doğrultusunda “geçici koruma altındakiler” olarak bahsetmek mümkündür.

Göçten bahsederken elbette buna neden olan sebeplerin de incelenmesi gerekliliği doğar. Göçün sebeplerine baktığımızda birden fazla olduklarını görürüz. Bu sebepler daha çok siyasal, dini ve etnik boyutlu olabilmektedir. Ayrıca göçlerin sınıflandırılması da mümkün gözükmektedir. Zorunlu, serbest, ilkel ve zorlama göçler bunlardan bazılarıdır. Burada özellikle zorunlu ve zorlama göç arasındaki farkı ifade etmek gerekmektedir. “Zorunlu göç, insanların içinde yaşadıkları koşullar gereği bir bölgeden ötekine zaruri biçimde göç etmeleridir. Zorlama göç ise insanların kendi istekleri dışında baskı ile bir yerden ötekine göç ettirilmeleridir” (Taş ve Özcan, 2018, s. 40). Çalışmamızda Suriyelilerin gerçekleştirdiği göç eyleminin zorunlu ve grup göçü olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Bu doğrultuda;

- a.) Zorunlu Göç:** “Diğer göç türlerine benzer görünmekle birlikte sürücü veya cebri göçten ayrı ve farklıdır. Sürgün niteliği ve/veya şiddet içeren zorlama söz konusu değildir. Genellikle kitle/grup çoğunluğunun iradesine uygun olarak, istisnai olarak da bu iradenin hilafına, dışa göçe izin verecek ve içe göçü kabul edecek iki ülkenin kendi etnik kökenlerinden olan ve kültür çevresinde yer alan kitleleri/grupları değiş-tokuş etmeleri veya sadece bir

kitlenin/ grubun diğerk ülkeye göç etmesi şeklinde gerçekleşir ve tamamlanır” (Taş ve Özcan, 2018, s. 40).

b.) Grup Göçü: Daha çok baskı ve zulüm gören insan topluluğunun grup veya gruplar halinde ülkelerini terk etmesine grup göçü denir (Toğrol, 1991, s.60).

2.2. Uluslararası Göçe Kuramsal ve Dönemsel Bakış

Uluslararası göç, küreselleşmenin önemli bir boyutudur. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim ve ulaşım konusundaki kolaylıklarla gerçekleşen göç olgusu ulusal sınırlar arasında sadece kişilerin hayatlarını değil devletlerin işleyiş tarzlarını ve politikalarını yakından etkilemektedir. Küreselleşmeyle birlikte nüfus artmakta ve hareket hızı değişmekte, dünya genişlemektedir. Castles ve Miller’in dediğı gibi “Küreselleşmenin bu aşaması bir ‘göç çağı’ daha önce emsali görülmemeyen ve hızla artan bir göç dönemidir” (Castles ve Miller, 1998). Bu düşünce bazı teorisyenler tarafından eleştirilse de uluslararası göçün derinleştiğı, genişlediğı ve hızlandığına dair düşünceler yaygınlaşmaktadır. Uluslararası göçün sebeplerini ele alan bu farklı kavramlar, sosyoloji, ekonomi, coğrafya, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi gibi çeşitli bilim dallarınca incelenmiş ve geliştirilmiş, “Hatta disiplinler arası bir karakter kazanmıştır” (Bijak, 2006). Uluslararası göçlerin sebepleri dikkate alınarak geliştirilen kuramlar makro ve mikro olarak tasnif edilebilir. Makro teorilere “bölünmüş iş gücü piyasası teorisi, dünya sistemleri teorisi ve politik ekonomi modeli” örnek olarak gösterilirken, mikro teoriler, “neoklasik ekonomik teori, insan sermayesi teorisi, yeni göç ekonomileri, göç çağı ve kümülatif nedensellik modelini” kapsamaktadır (Morawska, 2007, s.1).

2.3. Türkiye’ye Yönelik Yapılan Kitlesele Göçler ve İzlenen Politikalar

Tezimizin bu başlığında, Suriyelilerin kitlesele olarak Türkiye’ye gelişlerinden önceki kitlesele göçlerin profili ortaya konacak sonrasında bunlarla ilgili izlenen politikalar üzerinde durulacaktır.

Türkiye'ye yönelik olan kitlesel göç hareketleri tarihine baktığımız zaman, I. Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin dağılması sonucunda Balkanlar'da bulunan Osmanlı himayesindeki toplulukların Türkiye topraklarına doğru yaptığı göçler öne çıkmaktadır. 1923-1950 yılları dönemi olarak incelenen bu dönemde Balkanlardaki topraklardan Türkiye'ye yapılan göçlere özellikle Müslüman-Türk nüfusunun kitlesel göçleri damga vurmaktadır. Bu dönemdeki diğer bir kitlesel göç hareketi ise Lozan Antlaşması ile düzenlenen ve hayata geçirilen "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokolün" getirdiği hükme dayanmaktadır. Diğer bir kitlesel göç örneği ise 1940 sonrası dönem olan II. Dünya Savaşı'ndan önce Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan taraflarından Türkiye'ye yapılan göçlerdir (Şirin-Öner, 2018, s.4).

Romanya'dan yapılan göçlere bakıldığında, 1924 yılı itibariyle bölgede uygulanan siyasi, sosyal ve iktisadi politikalar neticesinde zorluk yaşayan Türklerin, Türkiye'ye göçleri görülecektir. 1923-1934 yılları arasında Romanya'dan Türkiye'ye yapılan göçün yoğunluğu daha az iken, 1934 yılı itibariyle göçlerin daha da hızlandığını ve bu durum sonucunda iki ülke arasında göç iskânına yönelik anlaşmalar imzalandığını ifade edebiliriz. Buna yönelik anlaşmalardan biri, 1936 yılında imzalanan Dobruca'daki Türk Halkın Göçünü Düzenleyen Mukavelename'dir. Bu düzenleme göç edenlerin iskânına yöneliktir. Ayrıca 1934-1938 döneminde göç edenler, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından iskân edilecek göçmenler niteliği kazanmıştır (Duman, 2008). Öyle ki, Kirişçi 2000 yılına ait araştırmasında, 1923-1945 yılları arasındaki dönemde Romanya'dan Türkiye'ye yönelik göç eden yaklaşık 121.300 kişi olduğundan bahsetmektedir. Bir diğer kitlesel göç niteliği taşıyan Yugoslavya'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin sebebinin daha çok olumsuz sosyokültürel, siyasi ve iktisadi koşullardan kaynaklandığı söylenebilir. Yugoslavya'dan hareket eden Türk Müslüman toplulukların yaşamış olduğu siyasi baskılar, topraklarına el konulması, seçme ve seçilme ile ana dilde eğitim haklarından mahrum bırakılmaları göçmenleri Türkiye'ye doğru yönlendirmiştir. Resmi kayıtlara göre 1923-1949 yılları arasında 5894 kişi daimi göçmen, 111,38 kişi ise serbest göçmen olarak Türkiye'ye yerleşmiştir (Öksüz ve Köksal, 2004). Yugoslav Devleti'nin 1939-1950'li yıllarda göç için izin vermediği, 1950'lerden

sonra sınırların resmi olmayan yollarla açıldığı görülmektedir. Diğer taraftan Kosova, Yugoslav hükümeti tarafından kolonileştirilmeye gidilince oradaki Arnavutlar, Türkiye'ye göç et(tiril)miştir. Yine Şirin-Öner Türkiye'ye göç eden Arnavutların göç etmesinde milliyetçilikten daha ziyade din faktörünün etkili olduğunu ifade etmiştir (Şirin-Öner, 2018, s. 22).

Modern Türkiye'nin göç yapısı yukarıda bahsi geçen kitlesel göçlerle şekillenmiş ve homojen hale gelmiştir. Türkiye'deki siyasi karar alıcıların kitlesel göç hareketlerini yöneten politikalar ürettiğini ve bu doğrultuda 1934 İskân Yasası'nı yürürlüğe koyduklarını görmekteyiz. Gelen kitlesel göç akımı, Türkiye'nin nüfusunu daha çok dinsel ve etnik olarak etkilediği için 1934 İskân Yasası uyarınca ifade edilen "Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı olanlar" hitabı yerleşen nüfusu ulus-devlet bakımından güçlendirmiştir (Şirin-Öner, 2018, s. 22).

Kirişçi, 1950-1980 dönemlerinde Türkiye'ye yönelik yapılan kitlesel göçleri ulusal-devlet yapısının inşası olarak değerlendirirken bunun daha çok yerel ya da ulusal bakımdan yerleşik bir boyut kazanacağından bahsetmektedir. Balkanlardan yapılan (Yugoslavya ve Bulgaristan tarafından) kitlesel göç hareketleri sırasında yaklaşık olarak 800.000 kişinin Türkiye'ye göç ettiği düşünüldüğünde Türkiye nüfusunun Türkleşmesi ve Müslümanlaşması bakımından katkıda bulunduğu söylenebilir (Kirişçi, 2000, s. 8). Şimşir, "Bulgaristan Türkleri" adlı çalışmasında Bulgaristan'daki Türk Konsoloslugu'na başvuru yapan göçmen sayısının 155.000 Bulgar Türkü olduğunu ve 1950-1951 yıllarında özellikle Bulgar Hükümeti'nin baskısı nedeniyle Türkiye'ye göç ettiklerini ifade etmiştir (Şimşir, 2009, s. 246).

Öner, Türkiye'deki mültecileri sınıflandırırken Kirişçi'nin iltica sistemini kullanır ve Kirişçi'ye göre iltica sistemindeki mülteciler üç türdür:

1) Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye sığınma amacıyla gelen ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin kurallarına tabi olan *sözleşme mültecileri*,

2) Irak, İran gibi Avrupa ülkeleri dışından gelen *sözleşme-dışı mülteciler* ki bu kişiler, Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne coğrafi çekince ile taraf olması nedeniyle üçüncü ülkelere yerleştirilmektedirler,

3) Balkanlardan gelen, Türk kökenli göçmenler niteliğindeki **ulusal mülteciler** ki bu grup, Türkçe konuşmayan Müslüman, Orta Asya ve eski Sovyetler Birliği'ndeki Türklerle ilişkili olan etnik gruplar ile Arnavut, Boşnak, Çerkez ve Tatarlar gibi zamanında Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayanları kapsamaktadır (Kirişçi, 1991, 1996).

1950-1980 dönemindeki kaçak göç(men) ile ilgili düzenlemeler 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü'ne dayanarak hazırlanmıştır. Bu görüşmeler sonucunda Avrupa'dan Türkiye'ye sığınan kişilere mülteci statüsü verilmiştir. Türkiye'deki diğer bir gelişme de 1980'ler sonrası meydana gelen kitlesel göç hareketleridir. Bu göçlerin ulus-devlet yapısından küresel boyuta taşındığı, Türkiye'nin özellikle göç veren bir ülke konumundayken göç alan bir kimlikle karşımıza çıktığı görülmektedir (Kirişçi, 2003).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2019 yılı verilerine göre 1980 sonrası Türkiye'ye yapılan kitlesel göç akımları şu şekildedir:

Irak'tan gelen göçlerin büyük bir kısmı 1988 yılında yaşanan Halepçe katliamı sonrası gerçekleşmiş, 51.542 kişi Türkiye'ye gelmiştir. 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında da 467.489 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.

1992-1998 yıllarında Bosna'dan 20 bin kişi,

1999 yılında Kosova'daki olaylar sonrası 17.746 kişi

2001 yılında ise Makedonya'dan 10.500 kişi Türkiye'ye yerleşmiştir.

Nisan 2011-Ocak 2019 arasında Suriye iç savaşı sonrası Türkiye'ye 3.640.466 kişi gelmiştir 1980'lerden günümüze kadar gelen son kitlesel göç hareketlerinin sonuncusu ise Mart 2011'de başlayan ve halen devam eden Suriye iç savaşı sonrası gerçekleşen göç hareketleridir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin raporuna göre "Türkiye, yakın tarihte görülen en büyük göç dalgasına şahitlik etmiştir".

1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelen kitlesel göç hareketlerinin 1992-1995 yılları arasında gerçekleşen Bosna Savaşı sonrası Boşnakların da

Türkiye'ye yerleşmesiyle devam ettiğini görmekteyiz. 1989-1990 yıllarında Bulgaristan'dan gelen Bulgar Türklerinin toplamda 346.000 bin kişi olduğu bilinmektedir (Şimşir, 2009, s. 457). Bu kitlesel göçlerle ilgili işlemlerin tek elden koordinasyonunun sağlanması için Türkiye Cumhuriyeti Devleti görevlendirmelerde bulunmuş, önce göç eden topluluklara geçici olarak belirlenen iskân yerlerinde yaşam alanı sunularak daha sonrasında kalıcı yerleşkelere nakilleri sağlanmıştır. Özellikle mesleki vasıflarına uygun işlere yerleştirilmeleri, sağlık ve eğitim sorunlarının çözülmesi, ekonomik ve sosyal yardımların tek elden yapılarak uyum ve sosyal ilişkileri geliştirici koordinasyon sağlanmıştır (Şimşir, 2009, s.445).

1992'de Bosna Hersek'te çıkan çatışmalar sonrasında Türkiye'ye 20.000-25.000 civarında Boşnak gelmiştir (UNHCR 2000; akt. Kümbetoğlu, 2003). Türkiye'ye yerleşen Boşnak Türklerinin bir kısmı Kırklareli'nde yapılan misafirhanede devlet tarafından koruma altına alınmış, diğerleri ise kendi imkânlarıyla başta İstanbul olmak üzere farklı kentlere yerleşmişlerdir. Kümbetoğlu'nun 1996 tarihli çalışmasında belirtildiği gibi Boşnak Türklerinin bir kısmı Kırklareli'ndeki misafirhaneye yerleştirilmiş ve sonrasında kamp nüfusu giderek azalmaya başlamıştır. Kamp nüfusu 1994'te 2800 kişi iken bu sayı daha sonra 660 sayısına kadar inmiştir. Daha öncesinde geçici koruma sağlananların birçoğu 1995'te Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla ülkelerine geri dönmüşlerdir.

Yugoslavya topraklarından Türkiye'ye yönelik olarak yaşanan 1990'lardaki göç dalgası Bosna Türkleriyle sınırlı kalmamış, 1997'lerde, Yugoslavya'nın dağılma süreçlerinin tamamlanması sırasında ve akabinde, Sırp Ordusu ve polis gücü ile Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) arasında başlayan çatışmaların 1998' te gerçekleşmesi üzerine Türkiye'ye yaklaşık olarak 18.000 Kosovalı Arnavut göç etmiştir. 1999 yılında Kosova'daki savaş ortamı sonra erdiğinde birçok Kosovalı sığınmacı topraklarına geri dönmüştür.

1980'lerden günümüze kadar gelen göç eylemleri ile ilgili gerek yasal gerekse idari düzenlemelere bakıldığında, Türk hukuk sisteminde 1990-2010 yılları arasında yabancıların statüsü ve iltica sistemi konusunda önemli gelişmeler olduğu

görülmektedir. 1994 yılındaki İltica ve Sığınma Yönetmeliği'nin benimsenmesi, 2002 yılında Vatandaşlık Yasası'nda değişiklik yapılması, 2003'te Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un kabul edilmesi (6735 sayılı Uluslararası İş Gücü Kanunu'nun 2016'da kabul edilmesiyle Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır) bunlar arasında sayılabilir. 2005'te İltica ve Göç Alanında Ulusal Eylem Planı hazırlanmış, 2006'da yeni İskân Yasası kabul edilmiş ve 2013'te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kabul edilerek, Nisan 2014'te yürürlüğe girmiştir.

1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği, küresel manada değişen şartlar içerisinde göç ve iltica rejiminin politika ve uygulamalar ile uyumlu hale getirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Dünyadaki diğer uygulamalara eşgüdüm özelliği taşıyan ilk adım niteliğinde bir metin olduğu için önemlidir. Resmi adı “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” olan 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği yürürlüğe girene kadar sığınmacıların statülerinin tanımlanması ve onların üçüncü ülkelere yerleştirilmesinden yalnızca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) sorumluydu. 1980’lerin sonu ve 1990’ların başında gerçekleşen kitlesel zorunlu göç hareketlerini Genç ve Şirin-Öner (2016) şöyle ifade etmektedir. “Türk Yetkililer ile UNHCR arasında koordinasyon sorunu gibi bazı sorunlara yol açtığından hükümet 1994 tarihli İltica Yönetmeliği’ni çıkarmak zorunda kalmıştır. Yönetmelik uyarınca sığınmacılar Türk yetkililere ve UNCHR’ya başvurmuşlardır. Başvurularda mülteci ya da sığınmacıların korkularının temellerine bakılmıştır (Suter, 2013, s. 13). 1994 Yönetmelik iki farklı aşamadan oluşmaktaydı. İlk katman Avrupa’dan gelen Türk kökenli işçiler iken, ikinci katmanı ise Avrupa dışı ülkelere gelen sığınmacılar oluşturmaktaydı (Suter, 2013, s. 13). 1994 tarihli Yönetmelik, Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi ile Asya ve Afrika’dan gelen sığınmacılara geçici sığınma hakkı tanımasını ve mülteci statüsü elde edenlerin üçüncü ülkelere yerleştirilmesi amacını da taşımaktadır. Ayrıca bu yönetmelik Türkiye’nin yabancı (Türk soyundan olmayan ve Türk kültürüne bağlı olmayan)

mültecilerin yerleştiği bir ülke olmasını önlemeye çalışmıştır” (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014; den akt. Şirin-Öner,61).

2000’li yıllardaki gelişmelere baktığımızda ise, Avrupa Birliği (AB) uyum sürecinin göç meselesi ve sonuçları üzerinde rol oynadığını görmekteyiz. 2002’de Vatandaşlık Yasası’na getirilen değişiklik, düzensiz göç ile mücadele ve göçmen haklarını olumlu yönde etkilemiştir (Genç ve Şirin-Öner, 2016). Sonrasında ise 2003 tarihindeki Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yasa ile çalışan birçok yabancıya yönelik kısıtlamalar son bulmuştur (Paçacı-Elitok, 2013). 2005 yılında iltica ve yasa dışı göçle ilgili bir kılavuz niteliğinde olan İltica ve Göç Alanında Ulusal Eylem Planı AB’ye katılım müzakereleri sürecinde Türk iltica, göç ve yabancılar hukuku mevzuatımız ve sistematiğimizle, AB protokolü ve sistematiği arasında bir ilişki kurulması sağlamak niyetini taşımaktadır. Kasım 2004’teki İltica-Göç Eylem Planı Görev Gücü, Ulusal Eylem Planının hazırlanmasında önemli bir rol oynayarak, 2004 Kasım-Aralık döneminde “Türkiye’nin İltica ve Göç Eylem Planı” taslağını hazırlamış ve aldığı görüşler çerçevesinde Ulusal Eylem Planına son şeklini vermiştir. Türkiye’nin iltica ve göç alanında sahip olduğu uluslararası sözleşme ve iç hukuk konusunda düzenleme ve değişikliklerini içeren bu plan kapsamında AB müktesebatı ile uyum sağlanması için yasal düzenlemeler, idari yapılanma ve alınması gereken tedbirler de yer almaktadır (Güner, 2007, s. 87).

1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği’nin değişikliğe uğrayıp Ocak 2006 tarihli İskân Yasası’nın kabul edilmesiyle on günlük başvuru süresi kaldırılmış, yerine başvuruların “gecikmeden” ve “makul süre” içerisinde yapılması gerektiği tanımı mevzuatımıza girmiştir” (Kaya ve Eren, 2014, s. 24). 1934 tarihli İskân Yasası, AB’ye uyum çerçevesinde düzenlemeleri içeren aynı zamanda yenilenmeden önceki haliyle göçmenin yasada olduğu gibi “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereği kabul olunanlar” şeklinde bir tanımını içermektedir. Beklentilerin aksine bu metin, Türkiye’nin uluslararası göç olgusuna 1920’ler ve 1930’lardaki zihniyetle baktığını göstermiştir ki bu da bir ölçüde şaşırtıcıdır (Şirin-Öner, 2018, s.29).

2010’larda ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), göç ile ilgili güncel yasa olarak kabul görerek Türkiye’nin iltica ve sığınma rejimi bakımından büyük önem taşımaktadır (Genç ve Şirin-Öner,2016, s.133). 2010’lardaki bu kanun ile gerek uluslararası örgütler ve bürokratik seçkinler için gerekse kurumsal mekanizmalarla ilgilenen politika yapıcılar için insan hareketliliği alanında önemli bir dönüşüm sağlanmıştır. Göçe ilişkin bir düzenleme olan YUKK’ un özellikle vize politikası, oturma izni, sığınma, sınır dışı etme ve idari gözetim altında tutma ve göçmen entegrasyonu gibi konuları içerdiğini söyleyebiliriz (Şirin-Öner,2018, s.29).

Göç ile ilgili mevzuatlardan 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği, YUKK’un içerdiği gibi uluslararası koruma alanında düzenleme yapan ulusal bir yasayı içermemekteydi. YUKK özellikle, 1994 Yönetmeliği’nde belirtilen Avrupa dışından gelenler için kullanılan “sığınmacı” kavramı yerine “şartlı mülteci” adı altında alternatif bir kategori içermektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), şartlı mülteciler için üçüncü ülkeye yerleştirme sorumluluğunu üstlenmektedir. Kanun ile uluslararası hukukta mevcut olan geri gönderme yasağı Türk hukukuna da girmiştir (Kaya ve Eren, 2014, s. 25). YUKK, “ilk sığınma ülkesi” veya “güvenli üçüncü ülke” gibi kavramları AB müktesebatının yardımıyla birlikte kullanmıştır. YUKK, m. 63 (1)(c) gereği “Ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak kişilere “ikincil koruma” (subsidiary protection) verilmesi söz konusu olmaktadır. Daha sonra bu statünün kitlesel göç hareketi olan Suriyelilerin göçü için statü belirleme sürecinde bazı sorunlara yol açtığı da ifade edilmektedir (Kaya ve Eren, 2014).

Göç yazını, uluslararası göçmenlerin homojen ve tek bir analiz birimi oluşturamamasından sebeple, farklı tipolojiler ve kategoriler geliştirmek zorunda kalmıştır. Castles’e göre, “Geçici iş gücü göçmenleri, vasıflı göçmenler, düzensiz göçmenler, mülteciler, sığınmacılar, aile birleşimi göçmenleri ve geri dönen göçmenler” uluslararası göçün çağdaş süreçlerinin birer parçaları olmuştur (Castles, 2000).

Daha önce göç olgusunun insanlık tarihi ile başladığından ve kendisini her daim yenileyerek kendi içinde de başka boyutlara evirildiğinden bahsetmiştik. Öyle ki göç olgusunun sürekliliği, göçe sebep olan unsurların çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu unsurların tasnifi ile birlikte farklı farklı göç kuramları oluşturulmuştur.

Ravenstein'nın Göç Kanunları: Ravenstein, Dr. William Farr'ın (1881) "Göçün hiçbir kesin kanuna bağlı olmadığı" ilkesini yanlışlamak için göç kanunlarını yapılandırmıştır. Ravenstein'nın göç kanunları aşağıdaki gibi açıklanabilir:

1) "Göçmenlerin büyük çoğunluğu sadece kısa mesafeli bir yere göçerler. Yaratılan göç dalgalarının yönü göçmenleri içine alacak büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudur.

2) Bir kentte meydana gelen hızlı ekonomik gelişme karşısında, kenti çevreleyen yakın yerlerde bulunan göçmenler hızla bu kente gelirler. Böylece kırsal kesimde meydana gelen nüfus azalması daha uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulur. Bu durum hızlı gelişen kentin kendisini tüm ülkeye hissettirmesine kadar basamaklı bir şekilde devam eder.

3) Bu yayılma süreci kendisini absorbe eden sürecin tersi şeklinde olsa da, onunla benzer özellikler gösterir. Ravenstein'a göre göç kendi başına bir amaç olmaz, başka bir ifadeyle bireyler göç amacıyla yer değiştirmez. Göç edecekler için kentte gelişen ekonomi ve ticaret olanaklarından faydalanmak amaçtır.

4) Her göç dalgası, bunu karşılayan karşı dalga yaratır.

5) Uzun mesafeye göç edenler daha çok büyük ticaret ve endüstri merkezlerini tercih etmektedirler.

6) Kent yerlileri, kırsal kesim yerlilerine oranla daha az göç etme eğilimindedir.

7) Kadınlar erkeklere göre daha fazla göç eğilimi taşırlar" (Yalçın, 2004)

<http://www.angliacampus.com/public/sec/geog/migrate/page13.htm>

Suriye savaşı sonrası Türkiye'ye yerleşen Suriyelilerin en çok büyük ticaret ve sanayi merkezlerini tercih ettikleri ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır. Özellikle Suriye'nin kırsal kesimden Türkiye'ye daha fazla göç akımının olduğu ihtimali üzerinde durulacaktır.

Ağ Teorisi (Network Theory): Dünya üzerindeki göçler daha çok ağlar ile kurulan ilişkiler sonucunda meydana gelebilmektedir. Özellikle arkadaşlık veya benzer kökenden gelme ile bir paylaşma arzusu taşıyan insanların kurdukları ağların artmasıyla hareket yoğunluğu da yaşanmaktadır (Taylor, 1986; Massey vd., 1993). Güçlü göç hareketinin oluşması bir anlamda kurulan güçlü ilişkilere de bağlı olmaktadır. Daha önceden gidip yerleşen kişi ya da kişilerle iletişim kuranlar göç ettikleri zaman çok fazla zorlanmayabilirler. Dolayısıyla kurdukları ağın sağlamlığı göç hareketinin oluşmasında önemli olmaktadır.

Ağ Kuramı, toplumsal yapıları tartışan konumsal bir yapıdır (Neuman, 2014). Yapılandırılan konumlar ağındaki konumun bir ağ içindeki varlığı, boyutu ve şekli, konumlar arasındaki ilişki, ilişkinin türü ve yoğunluğu, yine bir ağdaki konumlar arasındaki düğümler ya da çözümler ağ kuramının önemli temsilleridir. Konumlar, insanlar, kentler ya da uluslararası bir ilişki içindeki bağlar, farklar ya da düğümler olabilmektedir. Konumların, bir ağın yapısının akış yönünü ve hızını, iletişim boyutunu, hiyerarşik yapısını, iktidar ilişkilerini açıklamaya yardımcı olduğu söylenebilir. Bir taraftan ilişkiler ağını kurarken araştırmacının olay ve olgulara nasıl baktığını da sıralamaktadır (Neuman, 2014, s. 106):

“Bir ağ kuramcısı bir olguyu daha geniş bir kalıba, bir dizi sentaks kuralına ya da yapıya başvurarak açıklar. Açıklaması, belirli bir olayın nasıl daha büyük bir örüntünün yalnızca bir parçası olduğunu, daha büyük bir yapının yapı taşı olduğunu ya da çok daha geniş bir halkalar sisteminde tek bir halka olduğunu gösterir. İnsanların niçin dili belirli biçimlerde kullandığını açıklamakta kullanılabilecek bir uslamlama biçimidir, yani, X'in Y'ye uygun olduğunu ya da cümlelerin bir özne ya da cümlelerin bir özne ve bir fiil gerektirdiğini belirten sentaks kuralını belirleyerek açıklar”.

Ağ kuramını farklı kurallarla kendi içinde bağlantılı hale getiren kuramcılardan birkaçı da Sanders, Nee ve Sernau'dur. Neuman (2014) ağ kuramını, “Bir yapı içerisindeki noktalar ve bağlantılar ile ağın ‘genel görüntüsü’ ya da şekli üzerine vurgu yapan yapısal bir açıklama kullanan bir kuram çeşidi” olarak ifade eder. Bu doğrultuda Sanders, Nee ve Sernau'nun ağ kuramını nasıl ele aldığını şöyle açıklar:

Sanders'e göre, Nee ve Sernau (2002) ağ kuramını Asyalı göçmenlerin iş aramasını açıklamak için kullandı. Los Angeles'ta Filipinler, Kore, Tayvan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nden gelen göçmenlerle gerçekleştirilen mülakat verilerini kullanarak ağların göçmenlerle işleri eşleştirdiğini ve sınıflandırdığını buldular. Sınırlı dil ve iş vasfına sahip yeni göçmenler ya kendileriyle aynı etnik kökenden gelen bir işverenle çalışmak istiyor ya da gayri resmi toplumsal bağlar aracılığıyla iş arıyordu. Bu itibarla deneyimli arkadaşlarına, akrabalarına ve tanışlarına danışıyor onlardan aracı olmalarını istiyorlardı. Böylece etnik ağ bağları, “köprü bağları” oluyordu. Göçmenler kendileriyle aynı etnik kökenden gelenlerden toplum genelinde çalışmaya geçiş yapmış olanlarını kullanarak kendi etnik topluluklarının ötesinde iş bulmayı amaçlıyorlardı. Zaman içinde dil ve iş vasıfları gelişen bu göçmenler toplum genelinde kabul gören daha iyi işlere geçiyordu. Toplumsal bağları olmayan, kısıtlı ağlarda yer alan ya da kendileriyle aynı etnik kökenden gelenler için çalışan göçmenler, toplum genelinde kabul gören bir işi zor buluyordu. Dolayısıyla ağ konumu daha büyük çeşitli bir ağa erişim ve ağ bağlarını kullanmak, toplum genelinde yukarı doğru toplumsal hareketliliği kolaylaştırıyordu” (Neuman, 2014, s.107).

Çalışmamızın örneklemini oluşturan Suriyelilerin görüşmeler neticesinde sosyal ağlarla göç ettikleri mekanları, çalışma yerlerini seçtiklerini ve bu ağlar sayesinde sosyalleştiklerini görmekteyiz. Ağ teorisi göç bağlamında değerlendirilirken ayrıca ilişkiler teorisiyle birlikte de ele alındığı bilinmektedir. Dolayısıyla ilişkiler teorisi;

İlişkiler teorisi “göçün nedenini bireysel ilişkilerin bir sonucu olarak görmektedir. Bireysel ilişkiler üzerinden göç edenler göçün risklerini en aza indirirler

ve bu ilişkiler üzerinden bir iş bulma ihtimallerini yükseltirler. İlişkiler teorisi herhangi bir yere olan göç akımının devam etmesinde bizzat göç eden grupların gittikleri yerde oluşturdukları ağların etkisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Uluslararası göçler de dahil olmak üzere önemli göç alan yerlerde göçmenlerin daha başlangıçta yerleşim yeri olarak tanıdıklarına yakın yerleri tercih ettikleri bilinen bir durumdur” (Ündücü vd.,2009, s. 162).

Görüldüğü gibi göçün ilişkiler kuramı bakımından değerlendirilmesi için, göç edilen yerdeki ağların etkisi ve özellikleri göz önünde bulundurulmalı ve göçün sebebini bireyin ilişkileri neticesi olarak görülmelidir. Aşağıdaki göç ile ilgili kuramların ilişkisi önemlidir, çünkü çalışmamızla son derece ilgilidirler.

İkili (Karşılıklı) İş Pazarı Teorisine göre: Göç kavramına kaynak ülke ve hedef ülkenin çalışan üzerinde kurdukları ilişkiler açısından da bakılabilir. Kaynak ülkeden göç eden işçiler gittikleri yerlerde yerel işçilere göre daha zor şartlar altında çalışabilmekte ve çalışma saatleri yine yerel işçilere nazaran daha katı olabilmektedir (Bijak, 2006, s.10). Çalışmamızda Suriyelilerin de göç ettikten sonra hedef ülkede (Türkiye’de) çalışma koşullarının yerel halka nazaran daha katı ve olumsuz olduğu durum söz konusudur.

Gerilim Teorisine göre: Bireyler bulundukları yerlerden çevreden gelebilecek gerginlikler yüzünden göç etmektedirler. Ekonomik değerler üzerinden hareket eden bu teoride bireylerin göçünden ziyade ailelerin göçü önem taşımaktadır. Çünkü bireylerin aldığı karardan ziyade ailelerin kararları ile ülke içinde risklerin azalacağı düşünülmekte ve rasyonel neticelerin artacağı belirtilmektedir (Stark ve Bloom, 1985; Stark, 1991; Bijak, 2006/12; Yalçın, 2004). Bu bağlamda 2011 yılı Suriye Savaşı’ndan sonra Türkiye’ye grup göçüyle gelen Suriyelilerin savaşın etkisiyle gerginliklerden kaçmak için göç etmeleri ve Suriyelilerin aileleriyle birlikte göç etmeleri bu minvalde değerlendirilecektir.

Parekh’in Göç Teorisi Sınıflamasına göre: Fırsat teorisiyle de ilişki kurarak işçi talebinde bulunan ülkeye doğru bir göç akımının olacağını iddia eder. İşçi göçü talebinde bulunan ülkenin ihtiyacı bittiği zaman bu göç akımı da durağan

hale gelecek hatta iş bulamayanlar ülkelerine geri döneceklerdir (Yalçın, 2004, s. 40).

Parekh'in (1994) özellikle liberal, toplumcu ve etnik-milliyetçi görüşler etrafında göç teorisini sınıflandırdığı bilinmektedir.

1. Liberal Görüş: Bu görüşe göre, din, ırk, politik görüşler, kimlik gibi faktörlerin ötesinde insanlar, herhangi bir toplumun gereksinim duyduğu minimum beklentileri karşılayacak kapasitedeyseler rahatlıkla göç ederek o toplumun bir üyesi haline gelirler.

2. Toplumcu Görüş: Ülke, birbiriyle iç içe geçmiş bir nüfusun paylaştığı ortak anlamların, ilgilerin, değerlerin, bağlılıkların ve birliktelik duygusunun bir bileşkesidir. İnsanlar kendilerini tanımlarken bireysel kimliklerinin yanı sıra toplumsal kimliklerini de kullanırlar. Liberal görüşün aksine toplumcu görüş, dışarıdan gelecek olanların bir şekilde o ülke toplumunun sahip olduğu kültürden farklı eğilimler sergileyeceği gerekçesiyle göç alan toplumun bu duruma en iyi uyum sağlayacak olandan seçilmesi düşüncesine dayanır.

3. Etnik-Milliyetçi Görüş: Bir ülke, yüzyıllar boyu birlikte yaşamış, birbirine kan bağıyla bağlanmış ve ortak tarihin mirasını devralmış insanlardan oluşur. Doğal olarak etnik-milliyetçi görüşün göç konusunda söyleyeceği, bir ülkeye göç edecek kişilerin ancak ülke vatandaşları ile kan bağı varsa kabul edilebilir olmasıdır (Parekh,1994, s.93-97).

Muhafazakâr Yaklaşım Olarak Etnik ve Milliyetçi Görüşe göre: Göç, bir ülkenin kendi soy ve kültürünü taşıyanlara bir imkân olarak verilmektedir (Yalçın, 2004, s.44). Örneğin Almanya ve Türkiye bu göç teorisine göre hareket eden ülkeler arasındadır. Ülkemizdeki ilgili mevzuata göre göç eden “Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı yabancılar” olarak tarif edilmektedir (5543 Say. İskân Kanunu, 2006).

Yasa dışı göç meselesi, sosyal öğrenme süreçleri bakımından önem teşkil etmektedir. Göçün toplum içinde öğrenilen ve öğretilen bir sosyal olgu olduğunu

söyleyebiliriz. Özellikle göç edecek kişiler göç etme sürecinde arkadaşlarından bilgi olarak da bu sosyal öğrenmeyi gerçekleştirebilirler (İçli, 2007; den akt. Sert, 2018).

Sutherland ayırıcı birleşimler teorisinde “Göçün bir davranış biçimi olarak hayat içinde öğrenebileceğinden” bahseder. Buna göre teori, kişilerin kendilerinden önce yasa dışı şekilde komşu ülkelere göç edenler oldukça göç yollarını böylelikle onlardan öğrenebilecekleri tezini savunur. Burada söz konusu olan, hedef ülkede var olan kıt kaynaklara daha önceden erişim sağlamış kişilerle temasın, gidecek kişilerin onlarla kurduğu etkileşim ağlarının önem taşımasıdır. Burada Parsons’ın gönüllü eylem ilkesi ve ağ teorisi birlikte düşünülmelidir. Yasa dışı göçün samimi olan gruplar tarafından yapıldığı, kullanılan iletişim ağlarının bu hususta etkili olduğu ifade edilmektedir (İçli, 2007; den akt. Sert, 2018). Görüldüğü gibi yasa dışı göç eden grupların daha önceden yerleşmeleri kendilerinden sonraki gruplara enformasyon aktarmaları yönünde bir işaret olarak görülebilir.

Son olarak,

Sosyal Süreçler İçerisinde Ayırıcı Güçleri Birleştirme Teorisine göre: İnsanlar göçle ilgili ne kadar olumlu görüşlere sahip olurlarsa göç etme fikrinin de o oranda artacağıdır (Siegel, 1989’dan akt. İçli, 2007, 122; den akt. Sert, 2018, s. 8). Ya da insanların göçe dair olumlu fikirleri olumsuz fikirlerinden daha fazla ise göç edebilecekleridir (Avcı, 2009, s.15-27; den akt. Sert, 2018, s. 8).

Göç ile ilgili tipolojiler (gönüllü-gönülsüz göçmenler vb.) mekân ve zaman olarak ilerleyici uluslararası göçün başlangıç aşamaları ve kategorileriyle ilgilidir. Bu bağlamda uluslararası göçün sebepleriyle ilgili “disiplin içi ve disiplinler arası tartışmalar” iki başlıkta analiz edilebilir.

1) Uluslararası göçün çeşitleri

2) Çeşitli bilim dallarının teorileri.

Bu perspektif ve analizlerin çok boyutlu ya da çok boyutlu olmayan göç teorilerinin analizini kolaylaştırmak için bir araç olarak düşünülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

1. Proaktif göçle ilgili sosyolojik teoriler: Müdahil fırsatlar ve itme-çekme modeli

Göç ile ilgili sosyolojik teoriler, Stouffer'ın (1940-1960) müdahil fırsatlar kavramına kadar dayanır. Kuram, hareketlilik ve mesafe arasında zorunlu bir ilişki olmadığını varsayar. Alternatif olarak bir hedefe doğru gerçekleşen göç hareketi sayısının, bu hedefteki fırsatların sayısı ile doğru orantılı olduğunu öne süren “müdahil fırsatlar” kavramını ortaya koyar. Başka bir deyişle, verilen bir hedefe giden insanların sayısı, o hedefteki fırsatların artış yüzdesiyle doğru orantılıdır (Stouffer, 1940; den akt. Sert, 2018, s. 31). Lee, 1966 yılında Stouffer'ın teorisini geliştirmiş, göçün nedenlerine de bağlı kalarak dört farklı kategori belirlemiştir.

- 1)Menşei yerle ilgili faktörler
- 2)Hedef yerle ilgili faktörler
- 3)Müdahil fırsatlar
- 4)Bireysel faktörler.

Lee'ye göre göç, hedefteki çekici (cazip) faktörler ve kaynaktaki (menşei) itici faktörlerle belirlenen bir süreçtir. Lee'nin “itici-çekici etken” terminolojisi göç yazınında en çok referans gösterilen terimdir. Nüfustaki büyüme, düşük yaşam kalitesi, ekonomik fırsat eksikliği ve siyasi baskılar genel olarak kaynak ülkenin itici etkenleri arasında sıralanırken, iyi ve gelişmiş ekonomik fırsatlar, iş gücü talebi ve siyasi özgürlükler gibi çekici etkenlerin göçmenleri hedef ülkelere çeken örnekler olarak ön plana çıktığını görmekteyiz (Castles ve Miller,1998; den akt. Sert, 2018, s. 31).

Göç edenlerin neden göç ettiklerine dair yapılan araştırmaların birçoğunda uluslararası göçün arka planında itici-çekici unsurlara vurgu yapıldığı bilinmektedir. İlginç bir çalışmada bir grup uluslararası araştırmacı, göçmenleri Fas, Türkiye, Mısır, Gana ve Senegal'den iten ve potansiyel göçmenleri bu bölgelerden hedef ülkelere doğru çeken yapısal özellikleri incelemiştir (Schoorl ve diğ., 2000; Sert, 2018, s. 31). Bu çalışmanın bir bulgusuna göre, “Bireysel beklentiler ve menşei ülkelerdeki

ekonomik büyüme imkânlarının eksikliği göç etme niyetinin arkasındaki başlıca itici güçlerdir (Sert, 2018, s. 32).

2.) Proaktif göçle ilgili ekonomik teoriler: Klasik, neoklasik makro/mikro, ikili iş gücü piyasası ve iş gücü göçünün yeni ekonomisi teorileri

Ekonomik göç teorileri, göçü bir analiz birimi açısından değerlendiren sosyolojik teorilerden farklı olarak, uluslararası emek göçüyle ilgilenmiştir. Lewis (1954) ile başlayan iş bulma meselesi, maaşlar, ekonomik teoriler ve iş bulma piyasasındaki çeşitlilikler gibi konular uluslararası göçün unsurları olarak değerlendirilmektedir. Bu kuramların temel hipotezi “sermayeye oranla fazla iş gücü arzı olan ülkelerde düşük bir denge piyasa ücreti, sermayeye kıyasla sınırlı iş gücü arzı olan ülkelere ise yüksek bir piyasa ücreti olduğudur”. Yani iş gücünün arz ve talebindeki coğrafi farklılıklar, iş gücünün ücretlerin düşük olduğu ülkelere yüksek olduğu ülkelere göç etmesine neden olduğu durumlar uluslararası göçün ana sebebidir. Sonuç, sermaye bakımından zengin olan ülkede iş gücü arzının arttığı ve ücretlerin düştüğü, sermaye bakımından fakir olan ülkede ise iş gücü arzının düştüğü ve ücretlerin yükseldiği uygun değerli bir denge durumu olmalıdır” (Sert, 2018, s.32).

3.) Proaktif göçün coğrafi teorileri: Mesafe ve uzamsal hareketleri

Coğrafi göç teorileri, nüfus hareketlerini ve göçü uzamsal olarak mesafenin etkisi üzerinden açıklamaktadır. Bu teoriye göre mesafe, “Bölgeler arasındaki uzamsal ilişkileri hafifleten bir faktördür” (Bijak, 2006; Sert, 2018, s.34) “Göç çekim teorisi böyle bir coğrafi anlayışın resmedilmesidir”. Newton’un çekim yasasındaki kütleler yerine kaynak ve hedef ülkelerdeki nüfus oranındaki artışının çarpımı ile doğru orantılı, iki bölge arasındaki mesafe ile de ters orantılı olmaktadır (Isard, 1960).

2.4. Suriye'den Göç ve İstanbul'daki Suriyeliler

2011 yılı Mart ayı itibariyle patlak veren Suriye krizinden sonra Türkiye'ye kitlesel göç hareketleri başlamış ve halen de devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği verileri Suriye'deki mevcut iç savaşın sona ermesinin ardından yıkılan yerleşim yerleri yaşanabilir bir konuma geldikten sonra Suriyelilerin büyük bir çoğunluğunun ülkelerine dönecekleri ihtimali üzerinde durmaktadır. (Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği, 2016). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne göre, ülkemizde 2019 yılı Mart ayı itibariyle kayıtlı Suriyeli sayısı 3.646.889'dur. Bunlardan 559.731'i ise İstanbul ilinde bulunmaktadır. İstanbul ilinde geçici koruma altında 315.056'sı erkek, 244.675'i kadın olmak üzere toplamda 559.731 Suriyeli bulunmaktadır. İstanbul İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne göre Suriyelilerin 223. 882'si 0-17 yaş arası, 326.998'i 18-64 yaş arası, 8.851'i ise 65 yaş üstüdür. Toplamda İstanbul ilinde 559 bin 731 olan sayının ilçelere göre yüksek rakamlı dağılımına bakıldığında ise 60 bin 122 ile Esenyurt ilk sırada, 51 bin 870 ile Bağcılar ikinci sırada, 44 bin 27 ile Küçükçekmece üçüncü sırada, 41 bin 805 ile Sultangazi dördüncü sırada bulunurken beşinci sırada ise 34 bin 924 ile Esenler bulunmaktadır. Yine aynı kaynaktan edinilen bilgilere göre Beşiktaş'ta kayıtlı 102, Adalar'da 135, Şile'de ise 260 Suriyeli göçmen yaşamını sürdürmektedir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 14.03.2019). Bu tezde de, genel hatlarıyla Suriyeli göçmenlerin Türkiye iş gücü piyasasına olan etkileri, istihdam süreçleri ve imkânları, ücret düzeyleri, kayıt dışı ve kayıtlı istihdam güçleri, iş edinme ya da istihdam süreçlerinde yaşanan riskler ele alınmaktadır. Tezde ayrıca ön görüşme ve gözlemlerden ortaya çıkan sosyal dışlanma, nitelikli iş gücü kaybı, işsizlik, yoksulluk, dezavantajlı gruplar gibi sosyolojik terimlerin saha uygulamasında derinlemesine görüşmelerle analiz edilip gerek sosyal metodolojiye gerekse sosyolojik literatüre katkı sağlaması planlanmaktadır.

Del Carpio ve Wagner'in ortaklaşa yapmış oldukları çalışmada, Suriyelilerin %85'inin kamp bölgelerini terk ederek, Türkiye'deki enformel işlerde çalışma izinleri olmadan iş piyasasına dahil oldukları ifade edilmektedir (Del Carpio ve Wagner, 2016, s.2). Türkiye'deki Suriyeliler iyi bir hayat sürdürmek için de gerek

akrabalık bağlarını kullanarak gerekse iş imkânlarını dikkate alarak büyük kentlere yerleşmişlerdir. İstanbul'un Suriyeliler açısından çok talep gören ve yoğun olarak yerleşilen bir il olmasındaki en büyük sebep, istihdam imkânlarının diğer illere nispeten daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır (MMP, 2017; İNGEV, 2016). İstanbul ilinde yaşayan Suriyeli yetişkin nüfusun büyük bir bölümü vasıfsız işlerde çalışmaktadır (İNGEV, 2017; Çoban, 2018).

İstanbul'daki Suriyelileri kent ölçeğinde araştıran Erdoğan, ülkemizde ikamet izni bulunan yabancı uyrukluların %33'ünün İstanbul'da yaşadığını, bu kişilerin %15-%20 arasındaki oranını Suriyelilerin oluşturduğunu ifade etmektedir (Erdoğan, 2017, s.29). Bu çalışmada ayrıca İstanbul'daki otuz dokuz belediyenin Suriyelilerin göç sürecinin yönetimine nasıl dâhil olduğu, tespitleri ve çatışmaları yer almaktadır. Suriyeliler konusunda yaşanan en önemli sorununun dil problemi olduğu belirtilirken, diğer ciddi sorunun ise göç edenlerle ilgili makro düzeyde politikaların yetersizliğinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Öyle ki, şimdiye kadar yapılan politikalarda yeterince belirginliğin olmaması ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdoğan, 2017, s.122). Erdoğan araştırmasında, göç sürecinin daha uzun soluklu ve düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için tüm ilçe belediyelerinin tek çatı altında toplanan bir veri tabanına sahip olması gerektiğini vurgulamıştır (Erdoğan, 2017, s. 61). Bu bağlamda, Suriyelilerin çalışma piyasasında farklı konumlarda bulunması, genel anlamda nitelikli sayılabilecek işlerde daha az çalıştıkları ifade edilebilir. Heterojen bir grup oluşturan göçmenlerin kendi ülkelerine geri dönmeyecekleri düşünüldüğünde eğitim ve niteliklerine uygun işlerde çalış(tırıl)ması uyum sürecine ciddi katkılar sunacaktır. Suriyelilerin gerek genç gerekse yetişkin nüfus potansiyeli göz önüne alındığında, bu sorunun çözülmesi için nüfus potansiyelinin istihdam edilebilirliği arttırılmalı, bunun için de eğitimin devamı, dil ve meslek edindirme kursları ya da bilgi-beceriye yönelik kapasite geliştirme eğitimlerine ağırlık verilmesi gerek

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHA ARAŞTIRMASI

3.1. Yöntem

Araştırma, İstanbul'da yaşayan Suriyeli yetişkinlerin uyum sürecinde karşılaştıkları sosyoekonomik risk faktörlerini incelemiştir. Suriyelilerin sosyal ve iktisadi yaşamda karşılaştıkları risk faktörlerini nasıl çözmeleri gerektiği hususunda da modeller, politikalar ve öneriler geliştiren çalışma, özellikle Suriyeli yetişkinlerin sosyoekonomik hayatta nasıl bir süreç geçirdiklerine de odaklanmıştır. Bu tezde, Suriyelilerin göçünün Türkiye'deki ekonomik bütünleşme boyutu ve özelde İstanbul ilinde yoğun olarak da Fatih ilçesinde ve yaşadıkları diğer yerlerde uyum sürecini etkileyen kimi zaman azaltan sosyal dışlanma, yabancılaşıma, sosyal fobi, işsizlik, yoksulluk gibi risk faktörlerinin hem kuramsal boyutu hem de saha boyutu birlikte analiz edilerek tezin varsayımları tartışılmaktadır.

Ayrıca bu çalışmada, İstanbul'da faaliyet gösteren Suriyeli Dernekler, Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Halk Eğitim Merkezleri, Hayat Boyu Öğrenme Müdürlüğü ve İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı İSMEK (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları) gibi merkezlerde yürütülen mesleki eğitim ve diğer etkinlikler ile İstanbul'daki Suriyeli yetişkinlerin karşılaştıkları sosyoekonomik risk faktörlerine karşı politikaların neler olacağı ortaya koyulmuştur.

Araştırmada öncelikle konu belirlenmiş, literatür taraması dahilinde, risk toplumu, risk çeşitleri, sosyal ve ekonomik riskler ile göç, göç kuramları, geçici koruma, tarihsel göçler gibi kavramlar ve konularla ilgili yazılmış kitap, makale rapor, belge, elektronik kaynaklar ile buna benzer dökümanlar incelenmiştir.

Araştırmada, nitel yöntem tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'in aktardığına göre Glaser'in nitel araştırma tanımı, tutum ve davranışların, algıların olgu ve olayların gözlem, görüşme ve döküman analiziyle toplanıp nesnel ve bütüncül bir şekilde ortaya çıkarılarak nitel

veri analizleriyle izlendiği araştırma bütününe verilen addır (Yıldırım ve Şimşek, 1999, s. 19). Nitel araştırma, sosyal olguların bulundukları ortama bağlı kalarak araştırılmasını, anlaşılmasını gerektiren ve bunun sonucunda da teori oluşturan bir yaklaşımdır. Bir diğer deyişle nitel araştırma, kuram oluştururken daha önce sonuçlanmayan verilerin işlenip veriler arasındaki ilişkinin kurularak bir modellenme biçimine girilmesidir. Bu durum araştırmacının da tavrıyla elde edilen verilerin şekil almasını beraberinde araştırma deseninin oluşmasını ve verilerin analiz edilmesinde de “tümevarıma dayalı bir yaklaşım” tarzıyla hareket edilmesini gerektirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 1999, s. 19). Alan araştırması içerikli sosyal bilim çalışmaları, yöntemsel açıdan nitel ve nicel araştırmalar olarak tasnif edilmektedir. Punch’a göre nitel ve nicel yaklaşımlardan birinin diğerine göre daha kullanışlı ya da verimli olduğunu ifade etmek yanlış olacaktır. Bu konuda söylenebilecek en doğru şey, her ikisinin de kendi bağlamında değerlendirilmesi gerektiğidir (Punch, 2011, s.58,60, 226-227). Öyle ki, her metod ve tekniğin elverişli olması, gerek araştırmacının problemi gerekse de konusuna göre anlam kazanmakta ve önemli araçlar sağlamaktadır (Böke, 2011, s.15-18). Neuman da bu konuda, nicel ve nitel yaklaşımların arasında önemli farklar bulunmasına karşın, birçok benzerlik olduğundan ve her iki yaklaşımın da benzer mantığı yansıttığından söz etmektedir. Bunu, “Her iki veri türü veya yaklaşım, aynı araştırma içerisinde aynı amaçla çok rahat kullanılabilir. Bu iki yaklaşım arasındaki dikotomiler genellikle yapay olarak görülmektedir” şeklinde belirtmektedir. Bir başka ifadeyle her iki araştırma türünün kesin çizgilerle birbirinden ayrılması gerekmektedir; ayrıca her ikisinin de birbiriyle bağdaştırılamayacağı ile ilgili fikirlerin geçersiz olması gerekmektedir (Punch, 2011, s. 225-227; den akt. Neuman, 2013, s. 20).

Descartes’in “Hakikati metotsuz aramaktansa onu aramaktan vazgeçmek daha iyidir” sözünden hareketle günümüz sosyal sorunlarını ortaya koyarken projeksiyonun sahaya çevrilmesi önem arz etmektedir. Özellikle neyi nasıl ortaya koyacağımızda ve çözeceğimizde bize yol gösterecek doğru ve yerinde araçların geliştirilmesi giderek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yeri gelmişken araştırmamızın tekniklerinden olan nitel yöntemden bahsetmek yerinde olacaktır.

Sosyal bilimler alanında ortaya konulan çalışmalarda yöntem olarak kökleri 1500’l yıllara uzanan, 17. ve 18. yüzyıllarda şekillenmeye başlayan pozitivist (akılcı) bilimsel paradigmanın savlarına dayalı nicel yöntem ile 21.yüzyıl başında yükselen ve nicel yönteme alternatif, nesnellikten ziyade perspektifi ön plana çıkarmaya çalışan nitel yöntemden yararlanılmaktadır. 20. yüzyılın başlarında gelişmeye başlayan sosyal bilim, alternatifinin olmaması nedeniyle fen bilimin pozitivist/akılcı mantığı ile yürütülmüş beraberinde birey, toplum, yapı ve kültürler nicel bir uzamda incelenmiştir. Pozitivizmden sonra “yorumlamacı” yaklaşım ve anlayışın gelişmesi araştırmacıları yoğun olarak nitel analiz yöntemlerine yönelmeye sevk etmiştir. Öyle ki araştırılan olay ve olgular kendi sistemi içerisinde gözlemlenip ayrıntılı bir şekilde yorumlanabilecektir (Yıldırım ve şimşek, 2000, s.2-10).

Nitel araştırma yöntemleri içerisinde dört farklı yaklaşımdan bahsetmek mümkündür:

1. Post-pozitivizm (post-positivism)
2. Yapısalcılık (constructivism)
3. Savunmacı/katılımcı yaklaşım (advocative/participatory)
4. Pragmatizm (pragmatism)

Bu yaklaşımların özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 4: Nitel Araştırma Yaklaşımları

Post-Yapısalcılık	Pozitivizm
* Saptama	* Anlama
* İndirgemecilik	* Çok katılımcılı anlamlandırma
*Deneyisel gözlem ve ölçüm	*Toplumsal ve tarihsel yapı
*Teorinin doğrulanması	* Teori oluşturma
Savunmacı/Katılımcı	Pragmatizm
*Siyasi	*Eylemlerin sonuçları
* Konu merkezli yetkilendirme	*Problem merkezli
*İşbirlikçi	*Çoğulcu
*Değişim odaklı	*Gerçek hayat uygulamaları

Kaynak; Creswell, 2003, s. 6)

Yapısalcı (yorumlayıcılık) yaklaşıma göre insanlar toplum içinde yaşadıkları dünyayı anlama çabası içerisine girerler ve edindikleri deneyimlerden anlam üretirler. Bu anlamların çeşitli olmasından ötürü araştırmacı, bu çoklu anlamları sınırlandırmak yerine karmaşıklığı arama çabası içerisine girer. Araştırmaya katılan bireylerin görüşleri olabildiğince güvenilir kabul edilir ve katılımcıların durumu anlamlandırmaları beklenir. Görüşlerden derinlemesine faydalanabilmek adına veri toplama yöntemi olarak açık uçlu sorular tercih edilir (Creswell, 2003, s. 7-11).

Bu çalışmada nitel (görüşme yöntemi, açık uçlu sorular, deşifre, söylem ve içerik analizi) yöntemlerin sav ve metotlarının kullanması ile yapısalcı/yorumlayıcı yaklaşım söz konusudur. Veri toplama araçları ve veri analiz (değerlendirme) yöntemleri nitel bir özellik taşımaktadır.

Tablo 5: Nitel, Nicel ve Karma Yöntemlerin Belirleyici Özellikleri

ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ		
Nicel Yöntem Yöntem	Nitel Yöntem	Karma
*Deneysel modeller, *Yöntemlerin ardışık kullanımı, *Deneysel olmayan modeller uygulamalar, (anket yöntemi) dönüşebilen yöntemler	*Öyküleyici araştırma, *Fenomenoloji, *Gözlemleme ve görüşmelere dayanan veri (Etnografi), *Gömülü teori (Grounded Theory) çalışmaları, *Örnek olay çalışmaları	*Eş zamanlı *Birbirine

Kaynak: (Creswell, 2003, s.12)

Nicel araştırma, bir sistem dâhilinde belirli standartlarda hazırlanan ölçme araçları ile rakamsal bulguların yer aldığı, bu bulgulardan tahminler ve genellemelerin yapıldığı bir yöntemdir. Fakat nitel araştırmada araştırmacı olayın içinde bulunup gözlem yaparak öznel bir bakış açısıyla yorumlama yapar. Elde edilen bulgularda kesin olmamakla birlikte, bu bulguların parçalanıp incelenerek tüm resmin görülmesi önem arz eder (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s. 29). Bu tezde de gözlem yapılarak elde edilen bulguların incelenerek profilin tamamı göz önünde bulundurulacaktır.

3.1.1. Yorumlayıcı Sosyal Bilim

Hazırlamış olduğumuz çalışma, sosyal bilimlerde iki ana değerler dizisi olan pozitivist ve yorumlayıcı paradigmalardan yorumlayıcı sosyal bilim dikkate alınarak şekillendirilmiştir. Yorumbilgisi, konuşmalardan ya da resimlerden oluşan metinlerin detaylı okunması ve incelenmesiyle ilgilidir. Araştırmada elimizdeki metnin kendimizce yorumlanması için bir okuma biçimi geliştirmiş ve öznel deneyimimizle metin incelenmiştir. Araştırmada geliştirilmiş bakış açılarıyla, metnin tam da içine girilerek bir anlam özümsemesi yapılmış ve sonra parçaların bütünle olan ilişkisini ortaya koyacak anlayışlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bir anlamda araştırmadaki

niyet, metne odaklanılarak birçok mesajın üstünde düşünüp parçalar arasındaki bağlantılarla bütüne ulaşmaktır. Bu bağlamda yorumlayıcı sosyal bilimden de bahsetmek yerinde olacaktır:

Yorumlayıcı sosyal bilimin (YSB), yorumbilgisi, inşacılık, etnometodoloji, bilişsel, fenomenoloji, öznelci ve nitel sosyoloji olmak üzere birçok çeşidi bulunmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşım sosyolojide sembolik etkileşimci ekolle ya da 1920'ler ile 1930'ların Chicago ekolüyle ilintilidir ve çoğunlukla nitel araştırma yöntemi olarak adlandırılır (Neuman, 2014, s. 131). Yorumlayıcı yaklaşım, sadece bireylerin dış ya da gözlemlenebilir hal ve hareketlerini değil, “anamlı toplumsal eylemi” de araştırır. “Toplumsal eylem, insanların öznel anlam yüklediği eylem, bir amacı ya da niyeti olan etkinliktir”. Eylemlerin toplumsal olarak ele alınabilmesi için “Eylemin toplumsal olarak görülebilmesi ve sosyal bilimcinin ilgi alanına girmesi adına eylemcinin ona özel anlam yüklemesi ve eylemin öteki insanların etkinliklerine yönelmiş olması gerekir”. Örneğin göz kırpması gibi fiziksel bir refleks genellikle kasıtlı (yani bir nedeni olan ya da insan motivasyonu ile yapılan toplumsal eylem değildir, ama bazı durumlarda toplumsal bir eylem niteliği taşıyabilir (birine göz kırpması) (Blaise, 1993, s.37). Neuman yukarıdaki durumu “içkin bir anlama sahip insan eylemiyle” yani insan eyleminin toplumsal olarak bir anlam içerisinde bulunmasıyla açıklamaktadır. Neuman’a göre, bir işaret ya da eylemin yorumlamasına izin veren bir anlam sistemi bulunmakta ve bu sistemi paylaşan birçok insan arasında sözü geçen sistem anlam kazanmaktadır. Mesela, insanların mensubu olduğu sistem içerisinde herhangi bir bireyin parmağını kaldırması bir yönü, kaba bir işareti ifade etmek ya da bir arkadaşlık simgesi olabilir. Dolayısıyla bu durum “öznelerin paylaştığı kültürel anlam sistemine bağlıdır” (Neuman, 2014, s.132). Yorumlayıcı yaklaşım ile hareket eden araştırmacılar, genel olarak katılımcı gözlem ve saha çalışmasını kullanırlar. Bu teknikler, saha araştırması içinde saatlerce gözlemlenen kişilerle birlikte olmayı gerektirmektedir. Konuşmaların yazıya geçirilen kısımları ayrıntılı incelenir, varsa davranışların video biçimleri analiz edilir. Pozitivist yaklaşım nicel verilerle istatistik kullanırken; yorumlayıcı yaklaşım, günlük hayatta nasıl anlam oluşturdıklarına yönelik ciddi bir anlayış elde etmek için büyük oranda detaylı nitel veri saptamak adına bir yıl süresince birçok insanla bir

arada yaşayarak gözlem yapabilir. Bu tezde de, saha çalışması belirlenmiş ve katılımcı gözlem tekniği kullanılmıştır. Araştırmamızın örneklemini oluşturan Suriyelilerin günlük hayatta karşılaştıkları sosyal ve ekonomik risklerin kendilerinde nasıl bir anlam ifade ettiği ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Dolayısıyla yorumlayıcı yaklaşım, insanların günlük hayattaki pratik ilişkilerini nasıl yürüttüklerine odaklandığından, bu çalışmada Suriyelilerin İstanbul ilinde yaşamış oldukları sosyoekonomik risk pratiklerine bu açıdan bakılarak yorum geliştirilmektedir.

3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal bilim çalışmalarında literatür taraması yapıldıktan ve araştırmanın problemi (araştırma soruları) belirlendikten sonra kavramlar ile değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca bu temel kavramlar arasındaki ilişkinin nedenselliğinin açıklandığı teorik bir çerçevenin (theoretical framework) de geliştirilmesi önemlidir. Sekaran ve Bougie teorik çerçeve biçimini belirlerken şu sürecin işlemesi gerektiğini ifade ederler;

- Kavramların ortaya konulması
- Teorinin açıklayıcı temsilini sağlayan kavramsal bir modelin geliştirilmesi
- Modeldeki değişkenler (nedensellikte oluşan) arasındaki ilişkilere açıklama getiren bir teorinin önerilmesi (Sekaran ve Bougie, 2010, s.69).

Bu bağlamda araştırmada, Suriyelilerin istihdam alanlarının ve koşullarının saptanması ayrıca Suriyelilerin iş gücü piyasası deneyimlerinden hareketle karşılaşmış oldukları sorunların ortaya konulması ve toplumsal bütünleşme bakımından istihdamın belirleyici bir faktör olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında cevabı aranan sorular şu şekildedir:

Farklı sebeplerle zorunlu göçe maruz kalan geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaşadıkları göç deneyimleri, göçe dair algı ve yaklaşımları nelerdir?

1. Suriyeliler mevcut işi nasıl bulmuştur?

2. Suriyelilerin istihdama katılmalarını sağlayan sosyal ağlar nelerdir?
3. Suriyeliler hangi istihdam alanlarında ve ne için çalışmaktadır?
4. Suriyelilerin istihdam koşulları nedir, nelerdir?
5. Suriye’den Türkiye’ye göç eden geçici koruma altındaki Suriyeli yetişkinler istihdam, eğitim, sosyal ilişkiler, meslek edinme, iş bulma, sosyal dışlanma, zenofobi (yabancı düşmanlığı) ve benzer gündelik pratiklerde ne tür risklerle karşılaşmışlardır?
6. Suriyelilerin yaşamış oldukları ekonomik riskler nelerdir?
7. Suriyelilerin çalışma koşulları nasıldır?
8. Suriyelilerin karşılaştıkları sosyal riskler nelerdir?
9. Sosyal ilişkilere ve sosyal dışlanmaya yönelik deneyimler ve olumsuz söylemler nelerdir?
10. Geriye doğru mesleki hareketlilikle baş etmede ev geçim stratejileri açısından derneklerin sosyal ağ ve istihdam boyutlarından istifade etme durumları nelerdir?
11. Suriye’den Türkiye’ye gelen Suriyelilerin yasal prosedürlerle ilgili deneyimledikleri ne gibi sorunlar bulunmaktadır?
12. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye’de kalma durumları ve ülkelerine geri dönüşle ilgili düşünceleri nelerdir?

2011 Suriye iç savaşından sonra Türkiye’ye yerleşen genç Suriyeli mültecilerin yoksulluk, yabancılaşma, sosyal ayrımcılık vb. sosyal risklerle karşılaştıklarını görmekteyiz. Bu risk faktörleri Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sürecini geciktirmekte olup Suriyeli mültecilerin dönüşüm sağlaması için uzun soluklu politikalara ve modellere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Araştırmanın temalarla olan ilişkisi ve etkileşimi araştırmaya katılan bireylere sorulan açık uçlu

sorular aracılığıyla görüşlerin ve verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.1.3. Çalışma Grubu

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların evreni İstanbul ili Fatih ilçesi, örnekleme ise 2011 yılında Suriye'deki iç savaştan Türkiye'ye gelen geçici koruma altındaki yetişkin Suriyeliler oluşturmaktadır. Burada yeri gelmişken yetişkin ve yetişkinlik tanımından bahsetmek çalışmamızın örneklem grubunun daha iyi anlaşılabilmesine olanak verecektir.

Literatüre baktığımızda yetişkin(lik) ile ilgili pek çok tanımlama yapılmıştır. Bunlardan birkaçı şöyle sıralanabilir: Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütüne (UNESCO) göre yetişkin, “Bedensel ve düşünsel olarak olgunluğa erişmiş kişiye denir (UNESCO, 1985). Celep'e göre yetişkin, “Zihinsel, bedensel gelişimini tamamlamış ve psikolojik olgunluğa erişmiş, ekonomik bağımsızlığını kazanmış ve toplumda bir sorumluluk almış kişidir” (2004). Sosyolojik açıdan bakıldığında yetişkin “İşi ve mesleği olan, eş, anne, baba gibi rolleri üstlenebilecek kişidir”. Psikolojik açıdan yetişkini tanımlamak gerekirse “Kendi yaşamını yönetme sorumluluğunu üstüne almış ve kendi kararlarını almaya kendini hazır hisseden kişidir” (Uysal, 2005, den akt. Peynirci, 2014, s. 9). Yetişkinliği sosyolojik ve psikolojik açıdan ele alan diğer araştırmacılar Whitbourne ve Weinstock'a (1979) göre de yetişkinlik “Bireyin kendi sorumluluğunu aldığı, sosyal rolünü kabullendiği, mantıksal düşünebildiği, yaşamsal problemlerle duygusal ve mantıksal olarak baş edebildiği bir dönemdir” (Bentley, 2007). Miser'e göre ise, “On beş yaşını tamamlayan kişiler yetişkin olarak tanımlanabilir (Miser, 1999). Bülbül'e göre ise yetişkin, “Zorunlu eğitimini tamamlamış bireyler” olarak karşımıza çıkmaktadır (Bülbül, 1991).

Çalışmamız kapsamında toplamda geçici koruma altındaki 26 yetişkin birey ile görüşülmüş, onlara sorular yöneltilmiş ve bunun neticesinde değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca, görüşmeler tercüman aracılığı ile gerçekleşmiştir. İstanbul ilinin evren olarak kabul edilmesinin nedeni, Türkiye'de en yoğun Suriyeli mülteci

nüfusunun İstanbul ilinde bulunuyor olmasıdır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne göre, ülkemizde 2019 yılı Mart ayı itibariyle kayıtlı Suriyeli sayısı 3.646.889'dur. İstanbul ilinde geçici koruma altında bulunan Suriyeli sayısının 315.056'sı erkek, 244.675'i de kadın olmak üzere toplamı 559.731'dir. İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğüne göre Suriyelilerin 223. 882 si 0-17 yaş arası, 326.998 i 18-64 yaş arası, 8.851 i ise 65 yaş üstüdür. İstanbul ilinde toplamda 559 bin 731 olan bu sayının ilçelere göre yüksek rakamlı dağılımına bakıldığında ise 60 bin 122 ile Esenyurt ilk sırada, 51 bin 870 ile Bağcılar ikinci sırada, 44 bin 27 ile Küçükçekmece üçüncü sırada, 41 bin 805 ile Sultangazi dördüncü sırada yer alırken, beşinci sırada 34 bin 924 ile Esenler bulunmaktadır. Yine aynı kaynaktan edinilen bilgilere göre Beşiktaş'ta kayıtlı 102, Adalar'da 135, Şile'de ise 260 kişi ile devam eden bir dağılım söz konusudur (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 14.03.2019). Dolayısıyla araştırma yeri olarak Suriyelilerin en yoğun yaşadığı muhitlerden biri olan İstanbul'un Fatih ilçesi tercih edilmiştir.

3.1.4. Veri Toplama Süreçleri /Araçları

Bilimsel çalışmalarda reel ve güvenilir sonuçlara ulaşmak için doğru yollardan ve kaynaklardan doğru bilgilere erişmek icap eder. Çalışma süresi boyunca hakiki ve güvenilir bilginin nasıl ve hangi teknikle toplanacağı oldukça önemlidir. Nitel veri "Toplumdaki bireylerin öznel davranış ve tutumlarının özgün doğasını ve algısal yapısını ortaya çıkaran, bireyin duygu ve dünyasını anlamlandıran, görüşmecî ile katılımcı arasında etkileşimin olduğu bir bütünlemedir" (Coşkun, 2019, s. 65). Bu araştırma da, nitel araştırma deseninden hareket edilerek hazırlanmıştır. Kümbetoğlu (2015), "Bireyin tecrübeleri-etkileşimleri ve bunun sosyal örüntülerinin nitel araştırmalarla anlaşılabilceğini" ifade etmektedir. Yıldırım ve Şimşek'in de belirttiği gibi, nitel çalışmalar bireyin duygu ve düşünce eğilimi, algıları ve deneyimleriyle ilgilenmektedir. Araştırmada yer alan katılımcıların tutum ve davranışları, düşünüm ve tarzları, algı ve deneyimleri önem taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada da yöntem olarak nitel araştırma teknikleri tercih edilmiştir.

Katılımcılarla görüşme yapmadan önce İstanbul ili Fatih ilçesine gidilerek Suriyelilerin yoğun yaşadığı bölgelerde dolaşmış ve gözlemler yapılmıştır. Katılımcılara araştırma hakkında verilen bilgiler arasında, görüşme sonunda elde edilen verilerin bilimsel amaçlı kullanılacağı ve kimliklerin gizli tutulacağı bilgisi bulunmaktadır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde katılımcılara açık uçlu sorular sorulmuş ve onların soruları rahat bir şekilde cevaplamalarına özen gösterilmiştir. Daha sonra yapılan görüşmelerde verilerin kaydı için ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Kayıtlara geçmeden önce katılımcılardan izin alınarak, görüşmeler deşifre edilmiş ve yazılı metinlere dönüştürülmüştür. Araştırmanın temelini ve amacını teşkil eden problemler dikkate alınarak mülakat soruları hazırlanmıştır. Sonrasında katılımcıların endişe ve çekince durumlarını azaltmak için betimsel sorular halinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ses kayıtlarının deşifre edilerek verilerin çözümlenmesinde de betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

3.1.5. Veri Analizi

Araştırmamızda alan olarak tercih edilen İstanbul ilinde yaşayan Suriyelilerin sosyal ve ekonomik risk meselelerinin detaylı bir şekilde incelenebilmesi için Suriyelilerin en çok yaşadığı ilçeler arasından Fatih ilçesi seçilerek yerinde gözlem ve tespitler yapılmıştır. Ayrıca çalışmada niteliksel özelliklerin ortaya çıkması için mülakat ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Son durumda literatür taraması, yerinde tespitler ve görüşmeler sonucu elde edilen bulgular birlikte değerlendirilerek önerilerde bulunulmuş, politikalar geliştirilmiştir.

Araştırmanın yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen verileri, araştırmacı tarafından düzenlenmiştir. Ses kaydı ile elde edilen görüşmeler, araştırmacı tarafından deşifre yöntemi kullanılarak çözümlenmiş ve bilgisayar aracılığıyla yazıya aktarılmıştır.

Strauss ve Corbin'e (1990; den akt. Sözbilir, 2009) göre nitel veri analizi iki çeşittir. Bunlar, betimsel analiz ve içerik analizi şeklindedir. Yıldırım ve Şimşek'e göre araştırmanın başında tespit edilen ana konulara getirilen yorumlamalara betimsel yaklaşımlar sayesinde varılmaktadır. Araştırmanın nihai verilerine ulaşmak

için sorulan soruların, çalışmanın başında belirlenen temaların yorumlanmasında kullanılması hedeflenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Çalışmanın kavramsal yapısı daha önceden belirlendiği için bu çalışmada da betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Betimsel analizin kademeleri dört bölümdür. İlki varılması gereken analiz için çevrelenen yapı, ikincisi tematik çerçeveye uyarlanan bilgilerin işlenmesi, üçüncüsü bulguların tanımlanması ve dördüncüsü ulaşılan bulguların yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Betimsel çalışmalarda olgu ve olayların detaylı bir şekilde betimlenmesi için ne, nasıl ve niçin soruları sorulmaktadır. Betimsel analiz kısmının ayrıntılı bir alanyazın aracılığıyla iyi yapıldığı bir çalışma, hem söz konusu araştırmayı kuvvetlendirir hem de ilgili alanlarda yapılacak farklı araştırmalara öncü olabilir (De Vaus, 2001). Betimsel araştırma metodu, teori oluşturma ve metodolojik değerlendirme çalışması, yapılmakta olan bir uygulamaya dair eksik belirleme amacıyla olay ya da durum araştırması, meta analiz çalışması gibi birçok araştırma türünü de içinde barındırır. Betimsel araştırmalar var olan bir durumla ilgili tespitler oluşturduğundan, hâlihazırdaki problemlerin çözümünde faydalı olabilir. Betimsel çalışmalarda, araştırmacının amaçları doğrultusunda değişkenlere müdahalesi söz konusu değildir. Çünkü bu tür çalışmalarda sebep sonuç ilişkisi kurma ve gelecekte olması beklenen durumlarla ilgili tahminde bulunma amacı yoktur. Betimsel araştırma modelindeki araştırmalar sıklıkla “tarama modeli” olarak da anılagelmiştir. Anket uygulanmaması ve kullanım amacından dolayı betimsel olan diğer çalışmalar bu genellemenin dışında kalır (Başol, 2008). Betimsel çalışmalarda araştırma sorularıyla neden ve nasıl soruları sorularak mevcut durumla ilgili ayrıntılı bilgiler elde edilmektedir.

3.1.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmada geçerlik, araştırma yapan kişinin olay ve olguları mümkün olduğu kadar yansız bir şekilde gözlemlemesi eylemidir. Güvenirlik de, araştırmacının yapmış olduğu çalışmadan elde ettiği bulguların başka araştırmacılar tarafından da benzer şekilde elde edilebilme faaliyetidir (Yıldırım, 2010, s. 81-84). Creswell’e göre de benzer tanımlamalar söz konusudur. Nitel geçerlik,

“Araştırmacının belirli prosedürleri kullanarak elde ettiği bulguların doğruluğunu kontrol ettiği anlamına gelirken, nitel güvenilirlik ise araştırmacının yaklaşımının farklı araştırmacılar ve farklı projeler arasında tutarlı olduğunu göstermesidir” (Creswell, 2014, s. 251). Genel olarak bakıldığında ise nitel araştırmalardaki geçerlik ve güvenilirlik, araştırmacılar tarafından araştırma sürecinin olabildiğince iyi yönetilmesi ve bulgularının ortaya konması halidir (Yıldırım, 2010, s. 84).

Creswell araştırmada geçerliğin olması için sekiz farklı faktöre ihtiyaç duymuştur. Bunlar;

1)Üçgenleme

2)Katılımcı teyidi (member cheching)

3)Bulguları aktarmak için ayrıntılı betimleme (thick description)

4)Araştırmacının araştırmaya getirdiği yanlılığı açıklama

5)Temalara ters düşen olumsuz ya da tutarsız bilgiyi sunma

6)Sahada uzun süre vakit harcamada tutarsız bilgiyi sunma

7)Açıklamanın doğruluğunu artırmak için uzman incelemesinden (eş denetlemeden) faydalanma (peer debriefing)

8)Uzman incelemesinden (eş denetleme) farklı olarak projenin tamamını incelemek için harici bir denetçi kullanma.

Güvenirliğin sağlanabilmesi için ise

1)Transkripti işlemi sırasında yapılan bir hata olmaması için kontrol etme

2)Kodların tanımında bir sapma olmadığından ve kodlama sürecinde kodların anlamında bir kayma olmadığını kontrol etme

3)Kodları çapraz kontrol edebilen başka bir kişiden faydalanma (çapraz denetleme) gibi stratejiler önermiştir (Creswell, 2014, s. 251-252).

Golafshani'ye göre ise nitel araştırmada geçerlilik ve güvenilirliğin en üst düzeyde olması isteniyorsa nicel araştırmalarda tercih edilen üçgenleme çok rahat kullanılabilir (Golafshani, 2003, s. 597). Şener ve arkadaşları da üçgenlemenin nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik için önemli bir strateji olduğunu vurgulamaktadır (Şener vd., 2017, s. 9). Üçleme, çeşitleme ve sacayağı olarak da adlandırılan üçgenleme, çalışma sırasında elde edilen verilerin çeşitli bakış açılarını da ortaya koyabilen uygulamaları kapsamaktadır. Özellikle nitel araştırmalarda eleştirilere konu olan aşırı öznel olma, tekrarlamama ya da genellememe gibi durumlar üçgenleme uygulamaları ile çözüm bulmaktadır. Eğer üçgenlemede farklı yöntemlerle toplanan veriler birbiriyle uyumlu olur aynı ya da benzer bulgular ile sonuçlar ortaya koyulursa, bu bulgular ve sonuçların geçerliliğinin de sağlanmış olduğu varsayılır (Yaşar, 2018, s. 63). Törnüklü, üçgenlemeyi “Aynı olgunun incelenmesinde çeşitli araştırma yöntemlerinin uygulanması ve kaynaşmasıdır” diye ifade etmektedir. Üçgenlemenin araştırmacıya önemli katkısı bulunmaktadır. Üçgenleme toplumsal olgu ve olaylara farklı açılardan ve yollardan bakılmasını sağlamakta ve çeşitli veriler sunmaktadır (Törnüklü, 2001, s.9). Başkale de benzer ifadelerde bulunmaktadır. Ona göre üçgenleme, “İki veya daha fazla yolla veri toplama (mesela görüşmeler ve gözlem gibi) ya da iki veya daha fazla veri kaynağının (mesela farklı grup üyeleriyle yapılan görüşmeler gibi) neticelerinin karşılaştırılmasıdır” (Baskale, 2016, s.25).

Bu çalışmada da araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için üçgenleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama ve veri kaynaklı üçgenleme yönteminden faydalanılmıştır. Araştırmamızda mülakat ve gözlem gibi farklı veri kaynağından sonra veriler karşılaştırılmış ve kaynaşmasına izin verilmiştir. Bu bağlamda araştırmada Suriyelilerin yaşadıkları sosyal ve ekonomik risklere dair hem Suriyeliler tarafından kurulmuş derneklerde çalışanlarla ve Suriyeli göçmen katılımcılar ile hem de T.C. kamu kurum çalışanlarıyla görüşülmüştür.

3.1.7. Karşılaşılan Sorunlar

Araştırmanın yapıldığı İstanbul ilinde katılımcılara ulaşma konusunda sorun yaşanmamıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler, İstanbul ili Fatih ilçesinde

bulunan Suriyeli sivil toplum kuruluşlarında ve ilçenin işlek caddelerinde yer alan restoran, kafe, alışveriş merkezi gibi mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeyi kabul eden geçici koruma altındaki Suriyeliler çevrelerindeki diğer Suriyeli bireylerle görüşerek örneklem sayısının tamamlanmasında yardımcı olmuşlardır. Böylelikle kar topu örneklemeyle araştırmanın örnekleme ulaşılmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcılarla yüz yüze ilişki içinde bulunulmuş, mülakatlar yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden sağlanmış, yanıtlayıcıların kendi anlatıları üzerinden de gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması boyunca karşılaşılan en büyük çekince, Suriyeli katılımcıların göçe ve sonuçlarına dair yaşadıkları sorunlar/risklerle ilgili deneyimlerini anlatmakta güçlük çekmeleridir. Bunu doğuran faktörler ise Suriye’den gelenlerin dil bilmemesi ve tercümana duyulan ihtiyaçtır.

3.2. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın saha bulgularını içeren bu kısımda, öncelikle örneklem grubumuz olan Suriyelilerin İstanbul’da yaşamış oldukları ekonomik risk faktörleri incelenmiştir. Bununla birlikte istihdam alanları ve deneyimleri, çalışma koşulları, iş alanlarında yaşanan ekonomik risklerden (ayrımcılık, belirsizlik, geriye doğru mesleki hareketlilik, diploma eksikliği, dil sorunu vb.) bahsedilmiştir. Daha sonra Suriyelilerin toplum içinde yaşamış oldukları sosyal risklere değinilmiştir. Özellikle bu bölümde de sosyal hayatlarında deneyimledikleri, yabancı düşmanlığı (zenofobi), sosyal dışlanma, kültürel yozlaşma vb. durumlar irdelenmiştir.

Örneklem grubunun “olgusal kimlikleri” ile ilgili betimsel/tanımlayıcı bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Katılımcıların nitelikleri eğitim düzeylerine, mesleki statülerine ve medeni hallerine göre değişiklikler göstermektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Olgusal Kimlikleri ve Betimsel/Tanımlayıcı Bilgiler

	Cinsiyet	Yaş	Medeni D.	Eğitim	Meslek	
G1	Erkek	59	Evli	İlahiyat Fak.	Suriyeli	Dernek Başkanı
G2	Kadın	24	Bekâr	Eğitim Fak.	Suriyeli	Dernek Çalışanı
G3	Erkek	64	Evli	Tıp Fak.	Doktor (İşsiz)	
G4	Kadın	24	Bekâr	Siyaset Bilimi	Proje Asistanı	
G5	Erkek	25	Bekâr	Eğitim Bilim.	Suriyeli	Dernek Başkanı
G6	Erkek	59	Evli	Mühendislik Fak.	İş	İnsanı/Dernek Başkanı
G7	Erkek	40	Evli	Tıp Fakültesi	Doktor/Dernek	Başkanı
G8	Erkek	60	Evli	Ön lisans	Dernek Başkanı	
G9	Erkek	29	Evli	Eczacılık Fak.	Eczacı/İşsiz	
G10	Erkek	32	Evli	Eczacılık Fak.	Garson	
G11	Erkek	50	Evli	Eczacılık (YI)	Dernekte Gönüllü	
G12	Erkek	34	Evli	İngiliz D.E.(Dr)	Emlakçıda	Satış Elemanı
G13	Erkek	40	Evli	İlahiyat Fak.(Dr)	Doçent (İşsiz)	
G14	Kadın	54	Evli	Diş Hekimliği (Dr)	Doçent (İşsiz)	
G15	Kadın	45	Bekâr	Mol. Biyo.Gen. (Dr)	İşsiz	
G16	Erkek	27	Bekâr	Üniversite Terk	Barista	
G17	Erkek	29	Evli	Ortaokul	Restoranda	Fırıncı
G18	Erkek	24	Bekâr	Lise	Restoranda Şef	
G19	Erkek	28	Bekâr	Üniversite Terk	Garson	
G20	Erkek	24	Bekâr	Ön lisans	Muhasebeci	

G21	Erkek	28	Evli	İlkokul	Restoranda Müdür
G22	Erkek	22	Bekâr	Lise Terk	Satış Elemanı
G23	Erkek	24	Bekâr	Ortaokul	Satış Elemanı
G24	Erkek	34	Evli	Üniversite Terk	Satış Elemanı
G25	Erkek	32	Bekâr	Mühendislik (YL).	Garson
G26	Erkek	34	Evli	Eczacılık	Satış Danışmanı

3.2.1. Kitlemel Göçler ve Ekonomik Riskler

Uluslararası düzeyde etkili ekonomik krizler, iç savaşlar, terör eylemleri ve iklim değişikliği gibi küresel risklerin bir sonucu olarak ortaya çıkan uluslararası kitlemel göç hareketleri, zengin ya da yoksul ayrımı yapmaksızın bütün insanları tehdit eden sosyolojik olaylardır. Kitlemel göç hareketleri, genelde ülkelerin ve özelde kentlerin sosyoekonomik yapısını, demografik ve kültürel özelliklerini büyük oranda etkilemektedir. Dolayısıyla kentler, kitlemel zorunlu göçlerin etkisiyle istihdam, iş gücü, gelir dağılımı ve sosyokültürel alanlarda değişim yaşamaktadır.

“Göçmenler ve bilhassa mülteciler, gittikleri ülkenin ekonomisine yapacakları etki nedeniyle ön yargı ve ayrımcılığın en kolay hedefleri haline gelebilmektedirler. Göçmenler ve mülteciler gittikleri bölgelerde ekonomik sorunların kaynağı olarak görölmektedirler. Söz konusu kesimin ön yargı ve ayrımcılık ile “ötekileştirilmesinde” temel etmenler, gittikleri ülkede işsizliğe neden olmaları, hedef ülkenin kalkınma amaçlı olarak farklı sektör ve alanlarda yapacağı harcamaları sekteye uğratmaları yönündeki düşünceler ve ön yargılar olarak ifade edilebilirler. Oysa göç sonucu gelen nüfus bir yandan tüketici diğer yandan üretici bir aktör olarak mevcut ekonominin genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Bu da fırsatların risklerle iç içe geçtiği bir tabloya işaret etmektedir” (Taştan vd., 2016, s.11-12).

Resmi rakamlara göre bugün, Türkiye’de dört milyona yakın Suriyeli geçici koruma kapsamında bulunmaktadır. 2019 yılı resmi verilerine göre 3.576.370 gibi bir göçmen sayısına ulaşan Türkiye, dünyada en yüksek sayı ile sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkeler arasındadır. Suriyeli nüfusun yakın tarihte ülkelere dönmeleri oldukça düşük bir ihtimaldir. Bu yüzden geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin

iktisadi bakımdan yarattığı olumlu ve olumsuz etkilerin tespit edilmesi alınacak tedbirlerin ve yapılacak politikaların önünü açacaktır.

Geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin Türkiye'nin birçok şehrine yerleşmesi, şehirler düzleminde ve kiracılar ekseninde kiraların artmasına, Suriyelilerin barınma ihtiyaçları için emlak talebinde bulunması da ev sahiplerinin bunu fırsata çevirmesine yol açmıştır. Özellikle Türkiye'nin sınır illeri olan Kilis, Hatay ve Gaziantep'te gıda ham maddelerine duyulan ihtiyaçtaki artış bu illerde enflasyon artışına da sebep olmuştur. Ayrıca ekonomik risk olarak düşünülen diğer bir konu da sanayide, tarımda ya da küçük işletmelerde ucuz iş gücü olarak çalışan Suriyelilerin varlığıdır. Buna karşılık, Suriyelilerin yerel halkın çalışmak istemediği iş piyasalarında çalışmaları ve iş gücündeki açığı kapatmaları, Suriyelilerin bulunduğu kamp bölgelerinde ve gerekse kamp dışındaki Suriyelilere yönelik olan temel gıda yardımı ile ilgili piyasayı canlı tutmuş, temel gıda, tekstil vb. alanlardaki firmaların üretiminin artmasına katkı sağlamıştır. Hatta bu girişimlerin yurtdışından da yapılması ihracat açığının kapatılmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda Suriye'den Türkiye'ye gelen tüccar, yatırımcı gibi kişilerin gerek ticarete gerekse iş piyasasındaki varlıkları yerel ekonomiye katkı sunan diğer bir konudur. Önemli diğer bir mesele de Suriyelilerin beraberlerinde getirdikleri bilgi, beceri ve tecrübelerinin özellikle ekonomik anlamda değerlendirilememesi durumudur. Nitelikli iş gücünün dikkate alınmaması, özellikle sosyoekonomik açıdan yakın gelecekte bir risk olarak karşımıza çıkma potansiyeli taşımaktadır.

2016 yılında çıkarılan yasa ile Türkiye'de bulunan Suriyelilerin çalışma koşulları düzenlenerek tarım işlerinde çalışmaları serbest bırakılmış, farklı diğer piyasalardaki çalışma şartları ise belirli koşullara bağlanmıştır. Dolayısıyla özellikle atıl iş gücünün yakın gelecekte sosyoekonomik risk taşıyan Suriyeli iş gücü dikkate alınarak değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Toplum içerisinde bulunan bazı grup ya da kesimlerin bu iş gücünün değerlendirilmesi ya da Suriyelilere çalışma izninin verilmesi durumunun toplumsal barışı bozacağı yönünde görüş bildirmesi yerine, Suriyeliler ile Türk vatandaşları arasında toplumsal uyum ve huzur konusunda yaklaşım sergilemesi önemlidir.

Yapılan görüşmelerde, “Suriye iç savaşı sonrası neden Türkiye’yi tercih ettiniz?” sorusuna verilen cevapların %85’i Türkiye’yi sosyal, kültürel, inanış vb. konularında kendi ülkelerine yakın gördükleri için tercih ettikleri yönündedir. Dolayısıyla kendilerini “biz”den biri olarak gören Suriyelilerin Türkiye’nin kültürel, sosyal ve ekonomik yapısına yakın olma halleri ve istekleri, ötekileştirme ve yalnızlaştırmanın aksine sosyal uyumun sağlanması için de önemli bir fırsattır.

Yapılan görüşmeler çerçevesinde şekillenen diğer bir konu da kayıt dışı çalışma eğiliminin fazlalığıdır. Katılımcılardan biri [23, 24] “1,5 senedir burada çalışıyorum ama sigortam yok. 10 saat çalışıyor aylık 2.200 TL alıyorum. Sigortasız çalıştığım için polis ya da zabıta gelir ve yakalarsa diye bunun korkusunu yaşıyorum. İşten eve, evden de işe direkt gidiyorum bu yüzden hiç arkadaşlık kurmuyorum ve sosyal ortamım olmuyor” demektedir. Bir diğer katılımcı [18, 24] da sigortasının olmadığını kayıt dışı çalıştığını şu şekilde ifade etmektedir, “Maalesef sigortam yok, kimlik kaydım Kocaeli’nde.” Bir diğer katılımcı [5, 25] “Bu problemin çözülmesi çok zor görünüyor. Çünkü pek çok kişinin çalışması yasal değil. Ama bu insanlar da geçinmek için çalışmak zorundalar.” derken, eczacı olan bir katılımcı da [9, 29]: “Sekiz ya da dokuz yıl Suriye’de eczacı olarak çalıştıktan sonra İstanbul’da da gönüllü olarak, insani yardım olsun diye çalıştım. Kendi işimi yapmak için çalışma iznim yok. Dolayısıyla farklı işler yapmak zorunda kalıyorum. On üç ya da on dört saat çalıştığım işler oluyor, ama istiyorum ki kendi işimi yapabileyim.” Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş, Suriye halkının ülkelerinden zorla göç etmesine ve üç milyonu aşan ve neredeyse dört milyona varan sayıda bir kitlenin Türkiye’ye eklemlenmesine neden olmuştur. Küresel anlamda göçmen emeğinin daha ucuz ve güvencesiz bir emek talebi olması sebebiyle, Suriyeli göçmenler de Türkiye ekonomisinde önemli bir mesele haline gelmiştir (İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü, 2017, s. 77-80). Düzensiz göçmenlik adı altında (geçici koruma statüsündeki bireyler vb.) toplanan göçmenler, “hukuki statülerindeki farklılaşma ve belirsizlik” nedeniyle ekonomi ve emek piyasasına katılmaya zorunlu bireyler olup “düzenli göçmenlerden” daha eşitsiz ve belirsiz bir biçimde iş gücüne eklemlenebilmektedir (Rittersberger-Tılıç, 2015, s.89). Şenses’e göre de “Göçmenlerin çalışma biçimlerine Türkiye özelinden bakıldığında, hukuki olarak

geniş bir alanı kapsayan ve göç sürecinin karmaşıklığından dolayı kayıt dışı ve güvencesiz şartlarda çalışan göçmenlerin varlığı konusunda Çalışma Bakanlığının dikkatli değerlendirmeler yapması gerekmektedir” (Şenses, 2015, s. 980).

“Geçici koruma statüsündeki Suriyeli mültecilerin yasal olarak çalışma izni edinmelerinde bir sınırlama olmamasına rağmen, pratikte çalışma izni sahibi Suriyelilerin halen çok az oldukları göz önünde bulundurulmalıdır. Burada, vurgulanmak istenen noktalardan biri, Suriyelilerin Türkiye’deki emek piyasasına katılmalarında karşılaşılan sorunların, sadece Türkiye’nin göç politikasından kaynaklanmıyor oluşudur. Bu durum aynı zamanda küresel üretim ilişkilerinde daha ucuz ve daha güvencesiz çalışan emeğe talebin sürekliliği çerçevesinde göçmen emeğine duyulan yapısal ihtiyaç ile ilintilidir” (Erol vd., 2018, s.71-72).

Görüldüğü üzere, Türkiye iş gücü piyasasındaki Suriyelilerin kayıt dışı çalışma potansiyellerinin fazlalığı ancak kurumsal bir yapı etrafında çalışma şartlarının iyileştirilmesiyle engellenebilir. Ayrıca ilgili iş gücünün sömürülmesinin önüne geçmek için politika ve mekanizmaların devreye girmesi neredeyse bir zorunluluktur.

3.2.1.1. Suriyelilerin İstihdam Alanları ve Koşulları

İstihdam, mültecilerin entegrasyonu için önemli bir unsurdur. İstihdam aracılığıyla mülteci; sosyal ağ geliştirir, dil çeşitliliği için ümit duyar ve en önemlisi ekonomik kazanç sağlamak için bir fırsat kazanmış olur (Cheung ve Phillimore, 2014, s. 521). İstihdam, mülteci grupların birbirleri ile uyumunu sağlama, yaşanabilecek çatışma ve sosyal kırılmaların önüne geçmede de önemli bir faktördür. Dolayısıyla, mülteci gruplar gittikleri hedef ülkelerin iş gücü piyasalarını öğrenirken, diğer taraftan alıcı ülkeler açısından da bu gruplara yönelik iş gücü alanlarının düzenlenmesi gerekliliği doğmaktadır. Mülteci grupların özellikle dil ve kültürel farklılıkların yanı sıra yetenek düzeylerinin alt seviyelerde seyretmesi onları güvencesiz, sıradan, düşük ücretli vb. işlerde yoğunlaştırmıştır. “Bu durum zaten yoksulluk ve yoksunluklarla mücadele eden bu grupların uyum çabalarını engellemekte, onları kent merkezlerinin kenarlarına ya da gecekondu yerleşim merkezlerine iterek mevcut toplumsal yaşamdan yalıtılmalarına/ayrıştırılmalarına

neden olmaktadır” (Aygül, 2018, s.182). Kendilerinden sosyal uyum, uzlaş, birlik beraberlik, sosyal dayanışma beklenirken bunun yerine uyumsuzluk, çatışma, kutuplaşma ve ayrımcılık gibi sosyal düzeni bozacak durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Mültecilerin ekonomik yaşama uyumu konusundaki engelleyici faktörlerden biri de iş gücü alanındaki sözleşmeler ve uygulamalardır. Diğer bir deyişle hedef (alıcı) ülkeler tarafından mültecinin iş gücü kanunlar ekseninde kısıtlayıcı olabilmektedir. “Türkiye’de Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 04.01.2016 tarihli ve 31 sayılı yazısı üzerine, 6548 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 29. maddesine göre Bakanlar Kurulunca 11.01.2016 tarihinde yürürlüğe konulan söz konusu yönetmelikte, geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izni olmaksızın çalışamayacağı ve çalıştırılmayacağı ifade edilmiştir (Madde 4). Geçici koruma sağlanan kişilerin kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvuruda bulunabileceği ayrıca çalışma izni başvurusunun işveren tarafından yapılması gerektiği de bu yönetmelikte yer almaktadır. Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak yabancılar ise çalışma izni muafiyeti kapsamındadır (Madde 5). Çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, iş yerinde çalışan Türk vatandaşlarının sayısı dikkate alınmaktadır. Buna göre toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla bir tane geçici koruma sağlanan yabancıнын çalışmasına müsaade edilmektedir (Madde 8). Geçici koruma sağlanan kişilere asgari ücretin altında bir ücret ödenemez ibaresi de yer almaktadır (Madde 10). (Resmi Gazete 2016). İstihdam kotası yerli iş gücünü korumayı amaçlamaktadır. Tarım ve hayvancılık alanlarındaki iş gücü eksikliğinin mülteci emeği ile kapatılması da yönetmeliğin örtülü amaçlarından biridir. Mültecilere asgari ücret ödenmesi ise yabancı iş gücünü korumayı gaye edinmektedir” (Aygül, 2018, s. 192-193).

Tablo 7: Görüşülenlerin İstihdam Alanları ve Koşullarına Dair Göstergeler

Çalışılan Sektör/ İş Süre	Ücret	Sigorta	Günde Çalışılan
G1 Suriyeli dernek başk.	Belirtmedi	Yok	8-9 saat
G2 Suriyeli dernek çalış.	Belirtmedi	Yok	10-11 saat
G3 Doktor (işsiz)	–	Yok	–
G4 Proje asistanı	1500 TL	Yok	10-11 saat
G5 Suriyeli dernek başk.	Belirtmedi	Yok	12-13 saat
G6 İş insanı/dernek başk.	Belirtmedi	Yok	9-10 saat
G7 Doktor/dernek başk.	Belirtmedi	Yok	10-11 saat
G8 Dernek başkanı	Belirtmedi	Yok	12-13 saat
G9 Eczacı/İşsiz	–	Yok	–
G10 Garson	2100 TL	Yok	20 saat
G11 Dernekte gönüllü	–	Yok	8-9 saat
G12 Emlakçıda satış elemn.	1900 TL	Yok	13-14 saat
G13 Doçent (işsiz)	–	Yok	–
G14 Doçent (işsiz)	–	Yok	–
G15 Akademisyen (İşsiz)	–	Yok	–
G16 Barista	2600 TL	Yok	13-14 saat
G17 Restoranda fırıncı	2400 TL	Yok	12 saat
G18 Restoranda şef	3000 TL	Yok	11-12 saat
G19 Garson	2000 TL	Yok	13-14 saat
G20 Muhasebeci	2500 TL	Yok	10-11 saat
G21 Restoranda müdür	2000 TL	Yok	10-11 saat
G22 Satış elemanı	2900 TL	Var	9-10 saat
G23 Satış elemanı	2200 TL	Yok	10 saat
G24 Satış elemanı	3.600 TL	Yok	9-10 saat
G25 Garson	2300 TL	Yok	11-12 saat
G26 Satış elemanı	2200 TL	Yok	10-11 saat

3.2.2. Suriyelilerin Türkiye’deki Çalışma Deneyimleri

3.2.2.1. Ekonomik Kaynaklara Erişimde STK’ların Rolü

Steffy’e göre (2008), “Sivil toplum kuruluşları insanlara hizmet veren, bireysel seviyede bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlayan mesleki ve teknik becerilerini geliştirirken, faaliyetlere katılan kişilerin sosyal ve ekonomik yaşam alanlarına katılımlarını ya da tutunmalarını ve sonrasında da kalkınmalarını amaç edinen kuruluşlardır. Gök de “Sivil toplum kuruluşlarının kişilerin sosyoekonomik hayatta güçlenmesine katkı sunan faaliyetlerden bahsetmektedir” (Gök, 2014, s.145). Bunlar;

- Yeni iş alanları oluşturmak,
- İş gücüne katılımı arttırmak ve çalışma hayatında karşılaştıkları sorunları çözmek,
 - Mesleki beceri ve yetenek kazandırmak,
 - Girişimciliği arttırmak,
 - Okuma-yazma düzeyini arttırmak,
 - Yoksulluğun azaltılması için çalışmalarda bulunmak,
 - Kırsal bölgelerde yaşayanlara yönelik projeler yürütmek olarak ifade edilebilir.

Suriyeli STK’lar da bu kuruluşlara katılan kişilerin birçoğunun aldıkları eğitimlerle, konferans, seminer ve panel gibi programlarla gerek gündelik hayatta gerekse iş yaşamında faydalı birçok bilgi ve beceriyi elde etmelerinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Yapılan görüşmeler neticesinde, Suriyeli sivil toplum kuruluşlarının bireyler için risk oluşturacak faktörleri azaltıcı ve yok edici bir mekanizmaya sahip olduğu, özellikle bireylerin sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, psikoloji ve ekonomi gibi alanlarda fırsatlara erişimine katkı sunarak göçmenlerin kalkınmasında ve güçlenmesinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

3.2.2.2. Suriyelilerin İstihdamda Yer Almasını Sağlayan Unsurlar

Türkiye iş gücü piyasasının yeni aktörleri olan mülteciler için emeğin bölünmesi, sonunda sosyal hiyerarşinin yeniden üretilmesine sebep olabilmektedir. Eder ve Özkul'un aktarımına göre (2016), mültecileri iş gücü piyasalarında alt taraflara iten bazı sosyal unsurlar bulunmaktadır. Dil yetersizliği, düşük eğitim seviyesi, iş deneyimi yoksunluğu ve sosyokültürel farklılıklar bunlardan ilk akla gelenlerdir (De Voretz ve diğerleri, 2004, s.30; De Voorome ve Van Tubergen, 2010; Smit ve Rugunanan, 2014, s. 7; Eder ve Özkul, 2016, s. 60). Bu düşünceyi destekler şekilde İngiltere'de yapılan bir araştırmada, mültecilerin iş gücü piyasasına katılmasını engelleyen nedenlerin dil yetersizliği ve iş tecrübesi eksikliği (% 42), hiçbir niteliğe sahip olamama (%25) gibi değerlerle ifade edildiğini de görmekteyiz. Ayrıca katılımcılar -özellikle Müslümanların (%21)- işverenlerin ayrımcılık yapmasını iş gücü alanına girişlerini engelleyici bir unsur olarak ifade etmişlerdir (Bloch, 2008, s. 34).

Avustralya'da gerçekleştirilen bir diğer araştırmada ise, istihdam oranları mülteciler nezdinde bakıldığında mülteci olmayanlara göre %20 daha düşüktür. Bunun en büyük sebebi dil konusundaki yetersizliktir. Etnik köken farklılığının yanı sıra dil yetersizliği mültecilerin iş piyasalarında ikincil bir konuma düşmesine neden olmaktadır. Bu durum ayrıca mültecileri ikincil iş gücü piyasalarına yönlendirmektedir. Fakat dil yetersizliği ve kültürel şok azaldığında iş gücündeki dağılımın arttığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu sayede hedef (alıcı) ülkenin iş piyasasındaki deneyimleri de mülteciler tarafından kazanılmaktadır (Wooden, 1991). Yani, göç ettikleri yerde kalma süresi arttıkça, dil yetersizliğinin azaldığı ve bununla birlikte iş piyasasındaki istihdam olanaklarının arttığı rahatlıkla ifade edilebilir-(Smit ve Rugunanan, 2014, s. 15; Lamba, 2003, s. 47). Görünen o ki ikamet süresi, dil yeterliliği ve deneyim iş piyasalarında önemli unsurların başında gelmektedir.

Mültecilerin istihdamda yer almalarındaki değer belirleyici unsurlardan biri de iş tecrübesidir. Bu konuda eğitim düzeyinden de önce bir iş deneyimine sahip olmak belirleyici olabilmektedir (Aygül, 2018, s. 197).

“Türkiye’de mültecilerin istihdam alanları ve koşulları hususunda çeşitli illerde gerçekleştirilen saha çalışmaları göç alıcı diğer ülkelerin verileri ve tecrübeleriyle benzerlik göstermektedir. Türkiye’deki mültecilerin eğitim seviyeleri düşük, iş tecrübeleri yetersiz ve dil yeterliliği yoktur. Bu nedenle çoğu mülteci düşük ücretli, ağır ve tehlikeli işlerde güvenceden yoksun bir şekilde çalışmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerde ne iş verilirse yapan kişiler, kendi hesabına çalışan gündelikçiler, gecekondu ve yerleşim birimlerine ve şehir sokaklarına yayılan seyyar satıcılar, tarım işçileri, çobanlar, çocuk ya da yaşlı bakıcıları gibi enformel emek yoğun sektörlerde, ağırlıklı olarak vasıfsız iş kollarında ve ev hizmetlerinde çalışan mülteciler söz konusudur” (ORSAM,2015; Lordoğlu ve Aslan, 2016, s.793; Çetin, 2016, s.1007; Kaygısız, 2017, s. 3; Aygül, 2018, s. 187).

Görüldüğü gibi Türkiye’deki göçmenlerin istihdam koşullarına bakıldığında eğitim düzeylerinin düşük, dil konusunda yetersiz oldukları görülmektedir. Bu yüzden birçok göçmenin çok ağır ve riskli işlerde çalışmak zorunda kaldıkları belirtilmektedir.

3.2.2.3. Sosyal Ağlar, Aracı Kişiler ve İstihdam

Sosyal ağların bireylerin sosyal bir ortama katılmasını ve buna yönelik bir harekette bulunmasını sağladığını görmekteyiz. Sosyal ağlardan istifade etmeyen bireylerin ise sosyal kaynak ve hizmetlere ulaşmaları konusunda daha geri planda durduklarını söylemek mümkündür. “Göçmenlerin konut türüne bağlı olarak da farklı sosyal ağlara sahip oldukları görülmüştür. Toplumsal ağların genişliği ise dil yetkinliğine ve uzun süreli ikamete bağlıdır” (Cheung ve Phillimore, 2014, s. 532-533). Türkiye iş gücü alanları bakımından da aile bağlarının yahut sosyokültürel yakınlığın (dil ve din yakınlıkları vb.) belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıktığı bir ülke olarak görülmektedir. Dolayısıyla mülteciler iş ararken “aracı kişiler” için bu doğrultuda hareket etmektedirler. Böylece aracı kişilerin mültecilere bu konudaki

yardımları barınma, istihdam ve bütünleşme süreçleri konusunda olumlu sonuçlar doğurabilmektedir.

Sosyal ağlardan yararlanmak, mülteci bireyin iş bulabilmesi noktasında daha etkili bir yol olabilmektedir. Kişinin topluluk bağları (aile, arkadaş, tanıdık vb.) diğer bir ifadeyle etnik topluluğu ile kurmuş olduğu güçlü bağlar, onun iş bulmasını kolaylaştırmaktadır. Avustralya'daki göçmen gruplar üzerine yapılan bir çalışmada "İş aramak için hangi yöntemleri kullandınız?" sorusuna katılımcıların %86,7'si "resmi yöntemler", %58,7'si "topluluk ağları", %38'i ise "kapı çalarak" şeklinde cevap vermiştir (Torezani vd., 2008, s.146). "Sosyal ağlar, yasal olmayan koşullar altında var olmanın ve ortak bir kaderi paylaşmanın zorunlu kıldığı, belirli bir düzenleme sunabilen, gündeme gelebilecek anlaşmazlıkları çözme yeteneği olan bir ilişkiler sistemidir" (Işık ve Pınarcıoğlu, 2012, s.54). Bu biçimsel olmayan tutunma şekli göçmenler için göç etme kararını etkileyen, yerleşimlerini ve sosyal hayatı kolaylaştıran bir toplumsal olgudur (Bloch, 2002, s. 11). Bu bağlamda sosyal ağlar, göçün serüvenini belirlemede etkili olduğu gibi göç edenlerin iş bulmasından sosyal hayatlarını düzenlemelerine kadar geniş bir yelpazeye ve ciddi bir öneme sahiptir. Çalışmamıza katılan görüşmecilerin büyük çoğunluğu iş bulmada sosyal ağlardan yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan

[10, 32], "Arkadaşlarımla aracılığıyla işi buldum."

[18, 24], "Arkadaş aracılığıyla işleri buldum."

[25, 32], "Kuzenimin aracılığıyla işimi buldum."

[26, 34], "Bir dernek sayesinde işi buldum." şeklinde süreci özetlemiştir. Görüldüğü gibi sosyal ağların varlığı Suriyelilerin İstanbul'u tercih etmelerinde ve iş bulmalarında kolaylık sağlamıştır. Aynı zamanda Suriyeliler gerek katıldıkları eğitimlerden (Suriyeli dernekler aracılığıyla) gerekse yaptıkları işlerinden dolayı edindikleri iletişim ağları sayesinde başka türlü iş alanlarına da kayabilmektedirler.

3.2.2.4. Çalışma Koşulları

Türkiye'de çalışan yabancıların çalışma izinlerine dair düzenleme 2016 yılı itibariyle yürürlüğe konulmuştur. 2016 yılı öncesinde çalışan mülteci ya da sığınmacılara verilen çalışma izin sayısı oldukça azdır. Daha sonrasında (2016'dan itibaren) çıkarılan yönetmeliklerle de kayıt dışılığın tam olarak önüne geçildiği söylenememektedir. Bunun da birkaç sebebi bulunmaktadır. İlki Suriyelilerin en az altı aydan önce kayıtlı ve bir statü kartına sahip olmaları için resmi olarak da kayıtlı olma zorunluluğu, ikincisi ikamet ettikleri yerler dışında çalışamama şartı, üçüncüsü de Suriyeli çalışanların birçoğunun vasıfsız kişilerden oluşması gibi nedenler sayılabilmektedir (Taş ve Özcan, 2018, s. 49). Farklı bir ülkede yabancı olmanın çalışma izinlerine dair düzenlemede Türkiye'de 2016 yılından sonra da bazı düzenlemelerin yapıldığını görmekteyiz; fakat bunun yeterli olduğu söylenmemektedir. Bu yeterli olmama şartları söz konusuysa, ayrıca zorunlu göçün çalışma boyutlarıyla birlikte ekonomik boyutlarının içiçe geçtiğini söylemek mümkündür. Dadush ve Niebuhr araştırmalarında zorunlu göçün iktisadi boyutunu araştırmaktadır. Çalışmalarında zorunlu göçün zor durumlarını uzun ve kısa vadeli olarak tasniflemişlerdir. Zorunlu göçte iş piyasasına uyum probleminin kısa vadede ele alınması söz konusu iken, zorunlu göçmenin yerleştiği alanda uluslararası düzenleme sorunuyla karşılaşması da uzun dönem bir zorluk olarak değerlendirilmiştir. Zorunlu göçmenlerin çalışma izinlerinin olmadığı, iş yerlerinde resmi olmayan iş alanına girme eğilimlerinin fazla olduğu ve çok düşük maaşlarla çalıştıkları ifade edilmiştir (Dadush ve Niebuhr, 2016, s. 2-3). Çalışma izninin olmadığını belirten ve daha önce akademisyen olarak çalışan katılımcı [12, 34], “*On üç, on dört saat çalışıyorum ve maaşım 1.900 TL, izin günüm yok, sigortam da bulunmuyor.*” şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde çalışma izninin olmadığını ve çok düşük maaşlarla çalıştığını belirten diğer bir katılımcı [21, 28] da “*İstanbul şartlarında aldığım maaş çok düşük (2.000 TL) ve çalışma saatlerim (on, on bir saat) ona göre çok fazla. Çalışma iznim için başvuruda bulunduk fakat ne zamandır çıkmadı.*” şeklinde ifade etmiştir. “Mültecilerin diğer göçmen gruplarına göre daha eğitilmiş olmalarına rağmen, nitelik ve iş tecrübelerinin tanınmamasının istihdamlarında en temel engel olduğu belirtilir” (Ager ve Strang, 2008, s. 170).

Zimmerman, “Sığınmacı ve mültecilerin diğer ekonomik göçmenlere göre daha genç ve motive olduklarını ancak işe alınmada daha çok zorluk yaşadıkları için entegrasyonlarının yavaş olduğunu ve bu sebepten düşük ücrete maruz kaldıklarını belirtir” (Zimmerman, 2016, s.7).

Ayrıca katılımcılar mesleki niteliklerinin tanınmasıyla birlikte, düşük statüleri ve hazırlanması uzun sürecek sınavları tekrar geçmeyi kabul ettiklerini belirtmektedirler. Katılımcılardan [15, 45] “*Kendi niteliklerimizi, tecrübelerimizi ya da yeteneklerimizi uygulayabileceğimiz mesleklerimize tekrar kavuşabileceğimiz günleri dört gözle bekliyoruz. Bunun için istenirse devlet bizi sınavlara tabii tutabilir, çünkü çözüm denklik verilmemesi değil, bu tarz sınavların yapılmasıdır.*” derken daha önce dış hekimliği fakültesinde doçent olarak görev yapan bir diğer katılımcı [14, 54] te benzer biçimde “*Suriyeli olup alanında çok iyi sayılan pek çok doktor, dış hekimi, akademisyen ve mühendis bulunuyor. Başarılı olan bu kadar insana hazır Türkiye'nin de ihtiyacı varken neden kullanmasın ki? Bunun için sınav gerekiyorsa sınavlar yapılmalı, İngilizce uzmanlık sınavına benzer sınavlar yapılabilir.*” ifadelerini kullanmıştır.

Ayrıca savaş gibi bir nedenden ötürü yapılan göçlerde, göç edilen yerleri seçmede sosyal ağların ve kültürel yakınlığın önemli olduğunu görmekteyiz. Buna ek olarak aynı dine mensup olmanın da göç deneyiminde rol oynadığı görülmektedir. Mesela katılımcı [11, 50], “*Kültür ve tarih çok yakın olduğu için buraya geldim. Ayrıca 1995 yılında ihracat için geliyordum, seviyordum*” derken aynı şekilde katılımcı [14, 54], “*Bizlere çok benzeyen ya da yakın bir kültür ve konumda olduğu için Türkiye'ye geldik*” demektedir. Diğer bir katılımcının [20, 24], “*Müslüman bir ülke ve yakın olduğu için buraya geldim*” şeklindeki ifadelerinden de anlaşıldığı gibi gerek sosyal, kültürel ve dinsel gerekse fiziksel yakınlık Türkiye'yi tercih etmelerinde etkili olmuştur.

Tüm bu çalışmalar ve konuşmalar ışığında şu temel argümanları tespit etmek mümkün gözükmektedir.

- 1) Göç edenlerce, yerli halk ile kendileri arasında iş piyasasında farklılıkların olduğu belirtilmiştir. Aynı işi yapmalarına rağmen daha

düşük ücret aldıkları, çalışma izinlerinin olmadığı ve daha zor şartlarda çalıştıkları tespit edilmiştir.

- 2) Eğitimli göçmenlerin en büyük risk olarak gördükleri şeyin, niteliklerinin ve iş deneyimlerinin dikkate alınmaması/tanınmaması olduğu belirlenmiştir.
- 3) Çalışma hayatında karşılaşılan diğer bir sorun ise dil faktörüdür. Dil bilmemek hem iş bulmayı hem de uyum sürecini geciktiren bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca bu konuyla ilgili çalışmalar, araştırmamızın ana sorunlarından bazılarını oluşturarak, dil bilme, iş koşullarındaki riskler, deneyim sahibi olma ve sosyal ağları kullanabilme gibi değişkenlerin belirlenmesine öncülük etmiştir.

Araştırmamızda, yapılan işlerin sektörel durumuna bakıldığında, özellikle hizmet sektöründe yer alan aşçılık, garsonluk, fırıncılık ve bulaşıkçılık gibi işlerin çokça yapıldığı görülmektedir. Bir restoranda garsonluk yapan katılımcı [25, 32] *“Çalışmaktan utanmıyorum fakat kendi işimi yapamamaktan dolayı canım sıkılıyor. Ben ve benim gibi yüksek mühendis olan kimseler asıl işlerinde çalıştırılsa daha verimli olabiliriz, en azından kendi adıma ben öyle olurum.”* demiştir. Benzer şekilde görüş beyan eden eczacı [26, 34], *“Suriye’deyken daha farklı koşullarda ve yüksek ücretlerde çalışıyordum. Savaş oldu buraya geldim ve işimi kaybettim. Burada da çalışma iznim olmadığı için kendi işimi yapamıyorum. Ama ailemi geçindirmek için de çalışmak zorundayım. Bu nedenle çok ağır şartlarda çalışmak zorunda kalabiliyoruz.”* diyerek hem kendi durumunu hem de benzer mağduriyetleri ifade etmiştir. Kimi Suriyelilerin sahip oldukları vasıflarla, çalışmak zorunda kaldıkları işlerin pozisyonları arasındaki farkın yarattığı hayal kırıklıklarını yüksek mühendis ve eczacılık diplomasına sahip kişilerin bu sözlerinden anlamaktayız.

Çalışma koşullarıyla alakalı diğer bir konuyu da Edwards, emek denetimiyle ve süreciyle ilgili sınıflandırma yaparken ilk aşamada “basit denetimin” olduğunu, denetleyen kişilerin çalışanlarını iş yapma sürecinde sıkı sıkıya gözetlediğini ifade ederek açıklamaktadır (Edwards, 1984, s. 92-119). Biz de bu çalışmada

yanıtlayıcıların alıntılarında hareketle çalışanların ayakta uzun saatler çalıştırılması, çalışanların birbirleriyle konuşmalarının engellenmesi ve emek denetiminin yapılması gibi durumların yaşandığını görmekteyiz. Bir restoranda garson olarak çalışan katılımcının [19, 28], “... Hem günde on üç, on dört saat çalışıyorum hem de burada birbirimizle iletişim kuramıyoruz, çalışırken konuşmamız yasak.” ifadeleri, bu durumun örneklerindendir. Katılımcı [26, 34] ün “Çok fazla saat çalışmamıza rağmen karşılığını alamıyoruz. Ek mesaiye geliyorum ona rağmen maaşım hep aynı.” şeklindeki ifadeleri de fazla mesai yapılması ya da çalışma sürecinde fazla enerji harcamasına rağmen ücretin herhangi bir şekilde artırılmaması ya da çalışan grubun lehine uygulamaların olmaması bir anlamda emek sömürsünü göstermektedir.

Bu unsurlar dışında bir diğer problemli konu, işverenlerin çalışanlara yönelik uyguladığı “çok çabuk işten çıkarma stilidir”. Özellikle çok hızlı ve çok kolay olan bu yolu tercih eden işverenler Suriyeli işçiler ya da çalışanlar yerine yenilerini kolayca ikame edebileceklerini bildikleri için bunu yapmakta ve bu da Suriyeli çalışanları sıkıntıya ve tedirginliğe sokmaktadır. Katılımcılardan [25, 32] “Ben biliyorum ki normal şartlarda bu kadar saat çalışmaya bu kadar ücret çok az. Ama çalışmak zorundayım. Hem ben işten çıkarsam patron yeni birilerini işe alabilir. Çünkü patron sürekli bunun imasında bulunuyor. Açıkçası ben de çekindiğimden patronla ne çalıştığım saatle ne de aldığım maaşla ilgili konuşuyorum.” derken, benzer düşüncelere sahip katılımcı [26, 34], “Çok fazla saat çalışmamıza rağmen karşılığını alamıyoruz. Ek mesaiye geliyorum ona rağmen maaşım hep aynı. Bununla ilgili işverenimle de konuşamıyorum. Beni işten çıkarıp yerime başka birini rahatlıkla alabilir. Çünkü bir sürü işsiz Suriyeli bulunuyor.” şeklinde benzer bir söylemde bulunmaktadır.

Diğer bir durum da çalışma saatlerine göre ücretlerin çok düşük olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında birçok yanıtlayıcının ücretlerinde bir homojenlik söz konudur. Buna göre ortalama günlük ücret 60-100 TL, aylık ise 1.900-3.200 TL arasındadır. Görüldüğü gibi kayıt dışı çalıştırma, ücretlerin günlük hesaplanarak aylık ödenmesine sebep olmaktadır. Dezavantajlı diğer bir durum ise, ücretlerin zamanında ödenmemesi, eksik ödenmesi yahut hiç ödenmemesidir. Suriye Dernekler

Platformunda yönetici olarak çalışan katılımcı [5, 25], “Bazı kişilerin patronları çalışma izni çıkarmıyorlar. Sigortalarını ödemek istemiyorlar ya da çıkaracaksa aynı maaşla sigortasını yarı yarıya ödemeleri için işçilere teklifte bulunuyorlar. Bazılarının patronları ise ay sonunda hiç ödeme yapmıyor. Çünkü maaş olarak ödemeleri gereken para kendilerinde kalırsa Suriyeli o işte mecbur kalacak ve işten çıkmayacak mantığıyla hareket ediyor. Bazılarının üç, dört aydır maaşları bile ödenmedi.” Bu duruma ait deneyimini şu şekilde aktaran diğer bir katılımcı [25, 32]: “Çalıştığım yerde maaşlarımız zamanında ödenmiyor ya da bazı aksaklıklar oluyor. Özellikle patron sigorta yaptırmıyor ve maaşı ödemiyor ki biz çalışmak zorunda kalalım. Yani maaşımızı alamayınca mecburen sonrasında alabilmek için istenildiği gibi çalışıyoruz.”

Günlük çalışma saatleri ortalama dokuz ile yirmi saat olan hizmet sektörü çalışanlarından bir yanıtlayıcı çalıştığı restoranda günlük yirmi saat çalıştığını belirtmiştir. [10, 32], “Çalışma saatleri çok uzun, sigorta yok ve maaşlar düşük, günde yirmi saat çalışıyorum. Tatil günüm yok. Ama çalışmak zorundayım”, bir diğer katılımcı [16, 27], “Çalışma iznim yok, günde on üç, on dört saat çalışıyorum. Psikolojik sağlığım açısından çok fazla olan bu çalışma saatlerinin düşürülmesi lazım. Suriyeli gençlerin %90-95’i mecbur kaldıkları için bu zor çalışma şartlarını kabul ediyor. Çok uzun çalıştığımız için üniversitede okumaya ya da başka şeylere vakit ayıramıyoruz.” şeklinde ifadelerde bulunuyorlar. Benzer şekilde düşüncelerini ifade eden katılımcı [19, 28], “Çok uzun saatler çalışmak zorunda kalıyoruz, üstelik sigortamızda bulunmamaktadır. Savaş sonrası hayata bir şekilde tutunmak için çalışmak da zorundayım.” demektedir. Ücretlerin düşüklüğüne, mesai saatlerinin fazla olmasına ve sosyal güvencenin işverenler tarafından yapılmamasına rağmen katılımcılar geçimlerini sağlayabilmek için bu şartlar altında çalışmak zorunda olduklarını ifade etmişlerdir.

Hizmet sektöründe çalışan grupların çalışma koşulları içerisinde çeşitli risklere maruz kaldıkları gözlemlenmiş ve yanıtlayıcılar tarafından da ifade edilmiştir. Bu kişiler için işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından birçok sorunu olan çalışma ortamlarının ve durumlarının yaygın olduğu görülmektedir. Katılımcılardan [17, 29], “İşin tehlikeli olduğu kısımlar oluyor. Genel olarak fırın gazla çalışıyor ve

sürekli dikkat etmek zorundayım” derken, bir diğer katılımcı [16, 27], “Özellikle çalışma şartları denetlenmeli, alt katta havalandırmanın çalışmadığı bir yer var mesela orda en az altı, yedi kişi küçük bir alanda çalışıyor.” diyerek şartların zor ve tehlikeli oluşuna dikkat çekmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi olumsuz koşullarla birlikte sosyal güvencenin yokluğu da zaten zor olan koşulları daha da zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla riskli çalışma koşulları hayati önem taşıyan riskli bir yaşam biçimine dönüşmektedir. Araştırma örnekleminde yer alan Suriyelilerin göç tecrübelerinde, sosyoekonomik, siyasal ve kültürel değişkenlerin farklı roller oynadığını görmekteyiz. Bu değişkenlerden biri olan çalışma ilişkilerinde ya da iş gücü piyasasında Suriyelilerden elde edilen bulgular, göçmenlerin iş gücü piyasasının alt basamağında sosyal güvencesiz ve düşük ücretlerle çalışan yeni bir alt tabakayı oluşturduklarını ortaya çıkarmaktadır.

2011 Suriye iç savaşı sonrası Türkiye'ye yerleşen Suriyelilerin içinde bulundukları durumlardan dolayı bir şeyler üretmek ya da ihtiyaçlarını sağlamak istekleri ve bir anlamda zorunlulukları daimî sürececek gibi görünmektedir. Bu bağlamda, Suriyelilere sahip olmaları gereken resmi haklar ne kadar hızlı verilirse, Suriyeliler işverenler tarafından sömürülmekten o denli çabuk kurtulacaktır. Yoksa düşük ücretlerle, kayıt dışı ve normal vasıflarının altındaki işlerde çalışmak zorunda kalan çok sayıda Suriyeli ile karşı karşıya kalınması kaçınılmazdır. Ayrıca bu durum sadece Suriyeliler için değil, aynı zamanda Türk vatandaşları için de risk oluşturulabilmektedir. Özellikle ücretler aşağı çekilerek iş piyasasında kirli bir rekabetin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla bunun sonucunda yerel çalışanlar da büyük oranda işsiz kalmaktadır. Bu ve bunun gibi sorunların ortadan kalkması için yerel ve ulusal düzenlemelere ve yönetmeliklere ihtiyaç duyulmaktadır.

3.2.2.5. Suriyeli İstihdamı ve Ayrımcılık

Göçmenlerin iş gücü piyasası üzerindeki etkisi ağırlıklı olarak iş gücü piyasasının segmentasyon teorileri etrafında analiz edilmiştir. Segmentasyon teorileri gelişmekte olan ülkelerdeki ikincil piyasa yapısını ele alır ve özellikle göçmenler, etnik azınlıklar ve kadınlar gibi dezavantajlı gruplara yönelik iş gücü piyasasındaki

ayrımcılığı açıklamaya çalışır (Kavak, 2016, s. 38). Lundborg’a göre de İsveç’te yapılan bir çalışmada Irak ve Afrika ülkelerinden gelen mültecilerin iş gücü piyasasına girişlerinin diğer göçmen gruplara göre daha düşük ve daha zorlu olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Müslüman ülkelere gelen mültecilerin iş gücüne katılımı düşüktür ve bu durum onların toplumsal uyumunu da etkilemektedir (Lundborg, 2013, s. 230).

Del Carpio ve Wagner’a göre ise; Türkiye’de gerçekleştirilen bir çalışmada mülteci iş gücü varlığının Türk iş gücü piyasasının kompozisyonunda belirgin bir değişikliğe yol açtığı tespit edilmiştir. Yerli iş gücünün mültecilerle rekabet ettiği düzensiz/enformel sektörlerde, yerinden olması ve formel istihdama yönelmesi söz konusudur. Bunun nedeni rekabet koşulları nedeniyle yerli iş gücü-ücretlerinin de düşmesidir. Ancak bu durum daha düşük ücretlerde istihdam edilen ve eğitim seviyesi düşük olan yerli iş gücü ile ilişkilidir. Kadınların ise formel ve düzenli istihdama yönelmeleri mümkün olmamaktadır. Üstelik kadınların erkeklere göre iş gücü piyasasındaki yerlerinden olmaları riski ve oranı daha yüksektir (Del Carpio ve Wagner, 2015, s. 19-22). Suriye’de iken akademik alanda çalışan katılımcı [14, 54], ailesinin sorumluluğunu ve çocuklarının bakımını da üstlendiği için çalışmamaktadır. Ayrıca kadınların çalışma konusunda ikinci plana atıldığını düşünen yanıtlayıcı bunun olmaması gerektiğini vurgulamaktadır: *“Evde toplamda beş kişiyiz, üç çocuğum var. Savaştan sonra onların bakımları daha bir farklılaştı. Doğal olarak da benim anne olarak sorumluluklarım arttı... Özellikle sağlık alanında Türkiye’nin bu kadar çok ihtiyacı varken hâlâ çalışmıyor olmam beni çok üzüyor. Kadınların savaşlardan fazlaca etkilendiğini düşünürsek belirli konularda pozitif ayrımcılığın olması gerekiyor.”* Bir diğer kadın katılımcı [15, 45], *“Daha önce de belirttiğim gibi özellikle alanında çok iyi olan insanların değerlendirilmesi hem Türkiye adına hem de o kişi adına katkı sağlar. Savaşın üzerinden nerdeyse on yıl geçmesine rağmen hâlâ Suriyelilerin beyin grubuna yönelik bir çalışma bulunmuyor, devlet bizleri nasıl değerlendireceğini kestiremiyor. Şu aşamada benim gibi çalışmayan bir sürü kadın var. Devlet en azından kadınlara da yönelik bir uygulama getirmeli.”* şeklinde ifade etmektedir. Görüldüğü üzere, Türkiye’ye yerleşen kadın Suriyelilerin Suriye’deyken

alışıyor olup daha sonra geldikleri yerlerde iş gücü piyasalarına katıl(a)mamaları negatif bir ayrımcılığın göstergelerinden birini oluşturmaktadır.

3.2.2.6. Suriyeli İştihadı ve Belirsizlikler

Adam Smith, “*Astronomi Tarihi*” (History of Astronomy) adlı çalışmasında, kişinin zihinsel dünyasındaki denge-dengesizlik kavramlarının davranışa nasıl yansadığı üzerinde durmaktadır. Smith’e göre, kişide önceden var olan zihin dengesi ya da dinginliği zamanla veya karşılaşılan bir şokla kaybedilmekte ve kişi zihin sürecinde yaşanan sorunu ortadan kaldırmak için bir arayışa yönelmektedir (Alada, 2000, s. 21). “Birey, olumlu ve olumsuz yanları olan bu şokla karşılaştığında, denge amacını gerçekleştirmek üzere davranışlarını değiştirme esnekliği gösterecektir. Bu bağlamda anlaşılmaktadır ki, “belirsizlik” kavramı bireyin yaşadığı bir şoku yahut sürprizi içermektedir. Bu yönüyle belirsizlik ex-post bir kavramdır. Ancak, belirsizlik, geleceğe dair bir bilgisizlik anlamı da taşımaktadır ki bu da belirsizliğe ex-ante bir boyut kazandırmaktadır. Belirsizlik kavramı ile i içe olan “risk” de bu noktada ele alınmalıdır. Belirsizliğin “bilgisizlik” ve “sürpriz” şeklindeki iki boyutu, risk için “tehlike” ve “olasılık” şeklindeyir. Risk, bir tehlikenin gerçekleşme olasılığı ile ilgilidir. “Benim hayatım çok riskli” denildiğinde, tahmin edilen tehlikenin meydana gelme olasılığı yüksek demektir. Söz “Benim hayatım az riskli” şekline dönüştüğünde olasılık düşmektedir. Dolayısıyla, riskin olumsuz bir anlamından bahsetmek mümkündür. Belirsizlik kavramında değerlendirilen sürprizin olumsuz olabilmesi de riskle bağlantılıdır (Yalnkaya ve zsoy, 2003, s. 4). Aslında belirsizlik ve risk algılarının sosyal ve iktisadi boyutuyla tartışılmaya başlanmasının A. Smith’le başlamadığı, Contillon ve Condillac’ın yaklaşımlarında da görüldüğü ortaya koyulmuştur. Ayrıca 20. Yüzyılın kayda değer iktisatçılarından olan Frank Knight, Terence Hutchison ve G.L. Shackle da önemli açılımlar getirerek konuya destek vermişlerdir. Örneğin Knight, risk ve belirsizlik arasındaki farkı kesin çizgilerle ortaya koymaktadır. Ona göre, “Risk kontrol edilebilir ve ölçülebilirken belirsizlik ise kesinlikle ölçülemeyen, bilgi ile yeri doldurulamayacak olan bir faktördür ve dışsal bir değişkendir” (Alada, 2000, s.73). Küreselleşen toplumda risk, bir sektör halini almaktadır. Sosyologlar, psikologlar, siyasi danışmanlar,

sigortacılar, şirket yönetimleri, danışmanlar vb. “risk analizi”, “risk yönetimi” ve “risk iletişimi” gibi başlıklar altında birçok öneri ve politika üretmektedirler. Medyanın konuya olan ilgisi artmakta “risk” ve “kaos” gibi sözcüklerin geçtiği haberler, makaleler giderek yaygınlaşmaktadır. Katılımcılardan [7, 40], “*STK’lar olarak özellikle mazlumun yanında yer alıyoruz. Gençlerin, çocukların uzun soluklu eğitimler almasını istiyoruz. Çünkü okula gitmeyen çocuklar yarın bir gün uyuşturucu satmaya başlayacaklar. Bunu da bizim ve sizin çocuklarınıza satacaklar. Bu kötü ihtimallerin yaşanmaması için uğraşıyoruz.*” şeklinde risk olarak gördüğü durumlardan ve gelecekle ilgili görüşlerini ifade etmektedir.

Riskin gündelik hayatta karşılaştığımız boyutlardan biri de doğal ve yapay olmasıdır. Anthony Giddens, *Üçüncü Yol* adlı eserinde toplumun kurulmasının risk ve sorumluluk yönüne dair dikkate değer bir modelden bahsetmektedir (Giddens, 2000, s.74). Buna göre; “Bilgiyle yoğrulmuş yapıların egemen olduğu toplumsal yapı, geleneklerin ya da doğanın sabitliğinden kaynaklanan ‘doğal-dışsal riskler’ temelinde yükselmektedir.” Doğal riskler deprem, sel salgın hastalıkları da içine alan dışsal riskleri oluştururken, yapay riskler de toplumsal dönüşüm sonucunda ortaya çıkan insanoğlunun bilimsel ve teknolojik eylemlerinin yön verdiği risklerden oluşmaktadır. Örneğin “Küresel ısınma, nükleer atıklar, kitle imha silahları, medya ve internet yoluyla özel hayatın gizliliğinin zedelenmesi, teknolojik işsizlik, beyin göçü, kültürel çatışma, muhafazakârlık, terörizm ve daha birçoğu...” (Yalçinkaya ve Özsoy, 2003, s.7). Bu araştırmada da Suriyelilerin yaşadığı bazı sosyal, psikolojik ve ekonomik belirsizlikler tespit edilmiştir.

[3, 64] “...Sürekli bizler için değişen “politikalar” bulunuyor. Belirsizlik çok kötü, net bir şey yok.”

[11, 50] “*Diploması olan Suriyeli insanların, özellikle Türkiye’nin ihtiyacı olan alanlarda istihdamı sağlanmalı ve istihdam alanı genişletilmeli. Suriyeli insanı Suriyeli bir insan daha iyi anlayabilir. Özellikle Suriyeli derneklere daha aktif rol verilebilir. Suriyeliler için çok az çalışma alanının olması bizlerin istihdama yönelik geleceğe dair ümitlerini azaltıyor, belirsizlikleri artırıyor.*”

[15, 45] “Savaşta yaşadıklarım ve yakınlarımı kaybettiğim de hissettiğim acılar ile burada yaşadığım umutsuzlukları düşündükçe buradaki umutsuzluk daha da ağır, belirsizlik daha zor. Sahip olduğum hiçbir diplomayı ve deneyimlerimi kullanamıyor, bilgilerimi paylaşıyorum. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinden birine gitmek istiyorum.”

[22, 22] “Diploması iyi yerlerden olan, maddi durumu olmadığı için diplomasıyla alakalı işini yapamayan birçok insan var. Buraya geldiğimde gördüğüm, insanların savaş sonrasında her şeye sıfırdan başlıyor olmasıydı. Sabit bir işte istikrarsız biçimde çalışılabiliyor. Ne zaman işten çıkarılacağı belli değil, sürekli bir belirsizlik var.”

[13, 40] “Suriyelilerle ilgili kalıcı ya da uzun soluklu politikaların yapılması gerekiyor. Yoksa gelecekle ilgili bir belirsizlik oluyor ve bu da bizi korkutuyor.” Görüldüğü gibi Suriyeliler, özellikle sosyal ve ekonomik risklerin meydana getirdiği belirsizlikten oldukça muzdariplerdir. Hem ekonomik boyutta yaşanan sıkıntılardan hem de sosyal boyutta yaşanan politikaların yetersizliği ve uzun süreli olmaması Suriyelileri ciddi boyutta bir belirsizliğe sürüklemektedir.

3.2.2.7. Geriye Doğru Mesleki Hareketlilik/Nitelikli İş Gücü Kaybı

Bu bölümde İstanbul'da yaşayan nitelikli Suriyelilerin mesleklerine devam edebilme ihtimalleri ve iş piyasasına katılıp-katılmama durumları ile çalışma koşulları incelenmiştir. Özellikle göç öncesi dil bilmek, deneyim, tecrübe ve diplomaya sahip olmak gibi niteliklerin bir işe girmeye ve girilen bu işin türüne sağladığı katkı incelenecektir. Ayrıca göç etmiş nitelikli Suriyelilerin mesleklerine Türkiye'de devam edebilmeleri için gerekli koşullar incelenecek ve nitelikli iş gücü kaybının önlenmesi için gerekli politikalar geliştirilecektir.

Nitelikli iş gücüyle ilgili çalışmalar literatürde daha çok göçmenlerin ve mültecilerin iş piyasalarına katılımları, dil becerileri, deneyimleri gibi temel

değişkenler üzerinden ele alınmıştır. Bununla ilgili özellikle göç edenlerin istihdamını arttırmaya yönelik mesleki eğitimler açılması ve dil kursları düzenlenmesi gibi çalışmalar yapılmıştır. Temelde yine de dil yeterliliği ve deneyim yetkinliğine rağmen kendi niteliklerine uygun iş bulamadıkları ve yapamadıkları, dolayısıyla iş piyasasına alt kademelerden girerek işe başladıkları tespit edilmiştir (Bloch, 2002; Valtonen, 1990; Psinos, 2007). Genel olarak bakıldığında çalışmalar daha çok göçmenlerin istihdamı, uyumu vb. alanlardan oluşmaktadır. Nitelikli göçmenlerin iş piyasasındaki durumları ve katılımları ise akademik araştırmalarda kendine az yer bulan konuların başında gelmektedir. Bunun nedenini Castles şu şekilde açıklamaktadır. “Göç süreci eğitilmiş ve nitelikli bireylerin bu becerilerini taşıyabilmesini (transferability of skills) engellemektedir. Yönetici, profesyonel ve benzeri becerileri olan nitelikli göçmenler, uluslararası kuruluşlar aracılığıyla iş ararlar” (Castles, 2000, s. 270). Öyle ki, kitlesel zorunlu göç ile transit ülkeye yerleşen sığınmacı ve mültecilerin hukuki bir statüye sahip olmaması iş gücü ile iş haklarına olan erişimlerini de kısıtlamaktadır. Mesela, yakın tarihe baktığımızda kitlesel zorunlu göç eden Boşnaklar sığınmacı statüsü almadıklarından ve geçici koruma statüsünde kalmalarından dolayı iş piyasasına erişimlerinde engel yaşamışlardır (Franz, 2003, s.21). Görüldüğü gibi hükümetlerin göç eden kişilere yasal statü vermemesi, ilk zamanlarda onları özellikle niteliksiz ve enformel işlere yönlendirmektedir. Bu hukuki statünün tanınmamasına karşılık göçmenlerin yaşamlarını idame ettirmek zorunda kalmaları neticesinde niteliklerinin dışında ve altında işler yapmaya bir şekilde zorlandıklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Krahn ve arkadaşlarının, “yeni gelen ve iş becerisi olmayan herhangi bir gruba tabii mülteciler iş piyasasına girmeye daha fazla yatkındırlar” şeklinde ifadede bulunarak da (Krahn vd., 2000) göçmenleri güvencesiz bir konumda tutarak ekonomik uyum sürelerini de uzatmaktadır. Aynı zamanda bu durum nitelikli kişileri niteliksizleştirme riskiyle de baş başa bırakmaktadır. Bu niteliksizleştirmenin doğal bir sonucu olarak daha az ücret ödenen ve iş güvenliği daha az olan yerlerde çalışmaktadırlar. Bu çalışma alanlarının da kısa vadeli ve yetersiz şartlara sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Mültecilerin bütünleşme sürecinin hızlanmasını ve istihdama ulaşmasını etkileyen unsurlardan biri de mültecilerin mesleki kimliklerinin tanınmamasıdır. Örneğin “profesyonel mesleğe sahibi olan bir mülteci, diploma denkliğinin olmadığı durumlarda ya da ulusal standartlar çerçevesinde getirilen birtakım kısıtlamalara takıldığında, aşağı doğru bir mesleki hareketlilik yaşamaktadır” (Lamba, 2003, s. 47). Krahn ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmaya göre de eğitim düzeyleri yüksek olan mültecilerin eğitim seviyesine bakılmaksızın yerli iş gücüne göre daha çok yarı zamanlı veya kalıcı olmayan istihdam alanlarında yer edindikleri görülmektedir. Hatta yüksek oranda işsizlikle karşı karşıya kaldıkları belirtilmektedir (Krahn vd., 2000, s. 81). Daha önce Suriye’deyken yabancı diller alanında akademisyen olarak görev yapan ama Türkiye’ye yerleştğinde emlak ofisinde satış danışmanı olarak çalışan katılımcı bu durumu şu şekilde özetlemektedir;

[12, 34], “*Burda emlak ofisinde çalışmadan önce İŞKUR’dan otelde çalışmam yönünde birkaç fırsat geldi. Başvuru için otele gittiğimde biz yabancı çalıştırmıyoruz diyerek işe almadılar. Aslında Türk devleti yetkilileri ile Suriyeli akademisyenlerin bir arada olacağı komisyonların kurulması ve çalışması sorunları daha hızlı çözebilir. En azından işsiz olan bir sürü nitelikli insanın da çalışmasına katkı sunulabilir.*”

[15, 45] de, “*Yüksek lisans doktoram Fransa’dan ve deneyim olarak çok iyi tecrübelerle sahip olduğumu düşünüyorum. Fakat diploma denkliğim olmadığı için işimi maalesef yapamıyorum.*”

[14, 54] ise karşı karşıya kaldığı işsizliği , “*İşlere başvurduğum ama kendi işim olmayan kurslarda haftada bir gün çalıştım. Sosyal güvencesi yoktu. Denklik için başvuruda bulunmak istedim ama olmayacağını düşünüyorum çünkü çok zor. Denklik için her şey sil baştan olmamalı. Geçici bir denklik verilebilir.*”

Suriye’de iken eczacı olan ama şu an işsiz durumdaki katılımcı [9, 29], bu mağduriyetini “*Sekiz, dokuz yıl Suriye’de eczacı olarak çalıştım. İstanbul’da da gönüllü olarak, insani yardım olsun diye çalıştım. Kendi işimi yapmak için çalışma iznim yok. Dolayısıyla farklı işler yapmak zorunda kalıyorum. On üç, on dört saat*

çalıştığım işler oluyor, ama istiyorum ki kendi işlerimi yapabileyim.” şeklinde ifade etmektedir. Esasen eğitim seviyesi yüksek ve beyaz yakalı, nitelikli iş gücüne dahil olması gereken bir Suriyeli akademisyen, doktor, diş hekimi, yüksek mühendis mavi yakalı enformel olarak çalışan bir işçi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu bağlamda Valtonen, Finlandiya örneğinde, profesyonel bir iş geçmişi olan eğitilmiş mültecilerin niteliklerine göre bir iş elde edemediklerini, eğitim ve tecrübelerini de iş piyasasında kullanamadıklarını işaret etmiştir (Valtonen, 1990, s. 27). Göçmen profesyoneller arasındaki yaygın işsizlik, Finlandiya dışında bunu kazanmış mesleki nitelik ve tecrübeye sahip kişilerin yetkinlikleriyle ilgili, işverenlerin bilgi eksikliğine çok kültürlü ve uluslararası bir kaynağa sahip olan bu kişilerin işe alınmasının avantajını öngörememelerine bağlanmıştır. Bu da özellikle vasıflı mültecilerin bireysel entegrasyonlarının yanı sıra, kültürel ve toplumsal bağlamda işlevsizleşmelerine yol açmıştır (Valtonen, 1990, s. 63). Wren yaptığı çalışmada ise Danimarka’daki mülteci ayrımı makro ve mikro ölçekte incelenmiş ve diğer Avrupa ülkelerine giden mültecilere kıyasla bu mültecilerin eğitim seviyesinin yüksek olduğu bu sebeple de istihdamda beklentilerinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Ancak nitelikli mültecilerin nitelikleri tanınmadığı ve önemsenmediği için zor durumda olanların yine onlar olduğu, mültecilerde sık rastlanan sosyal olarak aşağı gitmenin Danimarka’da da gözlemlendiği ifade edilmiştir (Wren, 2003, s. 68). Araştırma, mültecilerin yaklaşık olarak sekiz, on yılını dil ve meslek eğitimiyle geçirdiğini ancak çok azının nitelikli ve güvenceli bir işe erişebildiğini gözlemlemiştir. Psoinos ise, yetenek ve değişkenliklerine rağmen mültecilerin İngiltere’de düzenli olarak işsiz kalan ya da aradığı işi bulamayan en büyük grup olduğunu belirtmiştir. Aynı araştırmaya göre, bir başka önemli sorun ise mültecilerin aradıkları işi bulamayarak, aldıkları eğitimin sağladığı olanakları, iş tecrübelerini ve yeteneklerini kullanamamalarıdır (Psoinos, 2007, s. 837). Ayrıca eğitilmiş mültecilerin yaşadıkları uyum sorunu ve buna bağlı olarak istedikleri işi bulamayacakları düşüncesiyle göç sonrası iş tecrübelerinin psikolojik durumlarıyla da ilgili olduğu söylenmiştir. Bu anlamda mültecilerin göç sonrası yaşantılarındaki sorunlar yalnızca işsizlik, daha alt kademedeki bir işte çalışıyor olmak ve barınma sorunlarından öte, ülkelerinde sahip oldukları sosyal ve mesleki statülere gittikleri yerde erişememe halleridir. Bu anlamda mültecilerin göç sonrası yaşantılarındaki sorunlar yalnızca işsizlik, daha alt

kademede bir işte çalışıyor olmak ve barınma sorunlarından öte, ülkelerinde sahip oldukları sosyal ve mesleki konumlarını kaybetmeleridir (Psoinos, 2007: 847). Nitelikli Suriyelilerin de beceri ve niteliklerinin fırsat olarak kullanılmaması dışında kendi işlerini yap(a)mayan bir grup işlevsiz insan oluşturulmaktadır. Ayrıca sadece kendi işlerini yürütememek dışında sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak erişime kavuşamayan Suriyeliler güvencesiz ve vasıfsız işlerde çalışmaktadırlar.

3.2.2.7.1. Zorunlu Göçte Nitelikli Göçmen Olmak

Göç edenler, göç ettikleri ülkede eğitim almadıklarından, yerel tecrübe eksikliği, dil yetersizliği ve kültürel birikim yoksunluğundan dolayı iş piyasasında yer edinmede zorluk yaşamaktadırlar. Boyd ve Thomas (2002), “Göçmenlerin gittikleri ülkelerin farklı dili, kültürü, eğitim ve ekonomi sistemlerinden dolayı bulundukları yerlerde eksik istihdam edilebilmektedirler” şeklinde ifade etmektedir. Getirdikleri kültürel, sosyal ve ekonomik sermayelerini bir anlamda kullanamayan göçmenler nitelik kaybına uğramaktadırlar. Psoinos da göç eden kesimin işsiz oluşu ya da tam istihdam edilmeyişiyle önceden sahip oldukları sosyal ve mesleki rollerinde kayıplar olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca bu durumun mali açıdan birçok sonucu olduğunu da vurgulayarak eğitilmiş/nitelikli göçmenlerin istihdamıyla ilgili sorunların bilindiğinden daha karmaşık bir yapıda olduğunu ifade etmektedir (Psoinos, 2007, s. 847). Dolayısıyla genel olarak bakıldığında göç edenler sosyal, kültürel ve ekonomik sermayelerini, tecrübelerini ve yeteneklerini kullanamadıkları için göç alan ülkenin de ekonomisini olumsuz etkilemektedir.

Ager ve Strang’a göre de göçmenlerin istihdamı onların uyum sürecini sağlayan ve yöneten en önemli mekanizmalardan biridir (Ager ve Strang, 2002). Benzer şekilde Reitz de, “Göçmenlerin ev sahibi ülkeye ekonomik entegrasyonları, hem yerleşimin en önemli unsurlarından biri, hem de her türlü içerilme biçiminin ön şartıdır” şeklinde ifade etmektedir (Reitz, 2003; den akt. Üstündağ, 2019, s.59). Yaptığımız tez çalışmasının verileri için kendileri ile sahada görüşülen nitelikli Suriyeliler profesyonel bir iş geçmişleri olmasına rağmen niteliklerine göre bir işte çalışmadıklarını, deneyimlerini burada edindikleri yahut ekonomik zorluklar nedeni ile edinmek zorunda kaldıkları işlerde kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Nitekim bir

restoranda garson olarak çalışan katılımcı [25, 32], “Şimdi bu işte kendi deneyimlerimi paylaşamadığım için kendimi çok pasif hissediyorum. Tabi ki yaptığım iş de bir iş ama ben kendi işimi yaparsam daha mutlu olacağım. Yani burada çalışma biçimleri de farklı, muhtemelen daha fazla kalmayıp Avrupa ülkelerinden birine gideceğim.” derken Suriyeli bir sivil toplum kuruluşunda çalışan katılımcı [2, 24], “Tanıdığım birkaç doktor ve mühendis var ve herhangi bir iş yapamıyorlar. Denklikleri yok. Hatta birisi diplomasını ve tıp eğitimini Fransa’da aldı. Erkek kardeşi İsviçre’ye gitti ve orada görev yapıyor. Bildiğim kadarıyla maddi durumu da kötüye gidiyor. Denklik alamadığı için pişman olmuş ve Avrupa’ya gitmenin yollarını arıyor” demiştir. Suriye’de iken akademisyen olup Türkiye’ye geldiğinde işsiz kalan katılımcı [13, 40], “Ayrıca herhangi bir işte çalışmamamın sebebi, sigortasız işlerde çalışmak istemememdir. Çünkü istikrarlı işler değil. İstiyorum ki tecrübem kullanılsın ve burada kendi işimi yapabileyim.” Şeklinde durumunu ifade etmektedir. Görüldüğü gibi bu hal nitelikli Suriyelilerin sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda işlevsizleşmelerine yol açmaktadır.

Yukarıda örnekleri ile ifade edilen görüşlerden de yola çıkarak genel bir değerlendirme yapıldığında kısaca şöyle denilebilir, göç edenlerin göç ettikleri ülkelerde niteliksiz çalışma alanlarında ve düşük ücretlerle çalıştıkları bu nedenle uyum sürecini zorluk içinde geçirdikleri anlaşılmaktadır.

3.2.2.7.2. Nitelikli Suriyelilerin İstanbul’daki Mesleki Tecrübeleri

Suriyeliler, göç ettikleri yerlerde özellikle başlarda buldukları ilk işe girmişlerdir. Bununla birlikte her şeyiyle yeni bir sosyal hayata alışmaya çalışan Suriyelilerin sosyal ağlara sahip olanlarının uyum sürecini daha kolay atlattığı, diğerlerinin ise bu süreçte zorlandığını ifade etmek mümkündür.

3.2.2.7.2.1. Diploma Denkliği ve Dil Sorunu

Bora ve arkadaşları, “Güvencesizleşme ve niteliksizleştirilme durumunun sadece göçmenlere özgü bir olgu olmadığını neoliberal süreçte sosyal devletin

tasfiyesi ile ekonominin istihdamının aşağı çekilerek genişlemesinin bir neticesi” olarak görmektedir (Bora vd., 2015, s.15). Öyle ki, işsizlik yalnız göç edenler için değil, o ülkenin yerel halkı için de yüksek eğitilmiş olmayı değersizleştirmiş nitekim eğitilmiş bir işsiz kitlesi oluşturmuştur.

Mattoo ve arkadaşlarına göre, göçmenlerin gerek belgelerinin gerekse nitelik ve eğitimlerinin dikkate alınmaması meslek sahibi göçmenlerin mesleklerini yapmalarında bir engel oluşturmaktadır. Bu durum göçmenlerin yeterliliklerini ispatlamaları için zorlu bir sürece girmelerine neden olmaktadır (Mattoo vd., 2006).

Bu tez çalışması için görüşülen Suriyeliler de, yapılan görüşmelerde bu zorlu süreci nasıl yaşadıklarını aktarmışlardır.

[12, 34], “*Bir buçuk sene önce il göç idaresi istatistiksel rakama ulaşmak için diplomalarımızı istemişti. Sadece istatistiksel olarak değil de bir ofis kurulsaydı ve Türkiye'nin ihtiyacı olan diplomalar, CV'ler değerlendirilseydi güzel olur. Petrol yüksek mühendisi ve elektrik elektronik mühendisi olan arkadaşlar var onlar da düşük ücretlerle ve zorlu şartlarda tekstil fabrikasında çalışıyor. Birçok doktor, mühendis tanıdığım var ve diplomaları değerlendirilseydi özellikle CV'leri çok iyi, Türkiye'ye hazır nitelikli vasıflı kişiler eklenilebilir.*”

[3, 64], “*Başlarda Suriye'den gelenlerin denklik sorununu çözmek için bir şeyler yapıldı ama bu çok kısa sürdü. Bilseydik bu şekilde denklik verilmeyeceğini kendimizi ona göre ayarlardık, belki burada hiç uzun süre kalmazdık.*”

[5, 25] “*Nitelikli iş gücüne sahip birçok arkadaşımız buraya uğruyorlar. Özellikle tıbbi merkezler kapandıktan sonra yine birçok doktor işsiz kaldı.-Mühendisler var mesela yüksek mühendisler fabrikada işçi olarak çalışıyor ve kendi işini yapamıyorlar. Diplomaların denkliğinin yapılmaması halinde birçok nitelikli insan gücü harcanmış oluyor. Diplomasının denkliği yapılmadığından geçimini sağlamak için de başka alanlarda çalışıyorlar.*”

[13, 40] “Denklik süreci kısaltılmalı her şey sıfırdan başlamamalı, ayrıca çok maliyetli olmamalı. Biz zaten Suriye’deki bürokrasiden kaçmıştık ama burada da evrak işlerinde bu durum olursa bizim için sıkıntı olur.”

Benzer düşünceleri paylaşan bir diğer katılımcı,

[14, 54], “Denklik için başvuruda bulunmak istedim ama olmayacağını düşünüyorum çünkü çok zor. Denklik için her şey sil baştan olmamalı. Geçici bir denklik verilebilir.” yorumunu yapmıştır.

Türkiye’de, başka ülke üniversitelerinden alınmış mezuniyet belgelerini tanıma ve denklik süreci, Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) tarafından yürütülmektedir. Bu süreç akreditasyon olarak adlandırılmakta ve YÖK tarafından belirli bir anlamda önceden belirlenmiş akademik ve alana özgü standartların bir yükseköğretim programı ve yükseköğretim kurumu tarafından karşılanıp karşılanmadığını ölçen değerlendirme ve dış kalite güvence süreci olarak tanımlanmaktadır. Akreditasyon süreci beş aşamadan oluşmakta ve YÖK Tanıma ve Denklik Hizmetlerini Daire Başkanlığınca yürütülmektedir (YÖK; den akt. Üstündağ, 2019, s. 81). Bu araştırma için görüşmemize katılan kişiler diplomalarının sorulmadığından ve denklik süreçlerinin zorluklarından bahsetmişlerdir. Bir katılımcı birkaç arkadaşının çok uzun süre uğraştıktan sonra denklik yaptırabildiğini ifade etmiştir. Bu durum Ferrer ve Riddell’in fikirleriyle örtüşmektedir. Onlara göre, çalışmalar sık sık diploma etkisini (sheepskin effect) öncelerken ve önemserken, bu durumun iş piyasasına katılan göçmenlerde tam tersi olduğunu vurgulamıştır (Ferrer ve Riddell, 2008, s. 213). Bu tez çalışmasında da görüşülen örneklem grubundan edinilen bilgilere göre Suriyelilerin sahip oldukları deneyim ve eğitimler, yerli halka oranla daha az getiri getirmektedir ya da daha kötü koşullarda çalıştıkları deneyim paylaşımlarından da tespit edilmiştir.

Suriyelilerin çalışma piyasasında yaşadıkları denklik dışında kalan önemli bir problem de dil probleimidir. Suriyeli göçmenlerle yapılan çalışmada (Sunata, 2017), ekonomik zorlukların yanı sıra, dil (Türkçe) bilmemenin de zorlukları arttırdığı ifade edilmektedir. Katılımcılardan [16, 27], “Her şeyden önce hem Suriyelilerin hem de Türk yetkililerinin dil sorununu halletmeleri gerekiyor. Abim savaştan sonra

Almanya'ya gitti en başta dili öğrendi. Devlet orada bu duruma önem verdi. Geleceğe yönelik çok fazla ümidim yok, en basitinden dil sorunu hâlâ çözülmüş değil. Bir dil okulu dahi açılmadı. Dilin yanında Türk kültürünün de öğretilebileceği okulların açılması gerekebilir". Buna benzer düşünceleriyle dil okullarının önceliğini ve gerekliliğini vurgulayan katılımcı [11, 50], *"Türk-Arap ya da Türk-Suriyeli Üniversitesi açılırsa gerek Türkiye için gerekse Türkiye'deki Suriyeliler için çok faydalı olur. Hem Suriyeli akademisyenler için de istihdam alanı sağlanır. Burada verilecek Arapça ve Türkçe hazırlık sınıfları ve kursları ile dil sorunu da daha hızlı çözülmüş olur."* [13, 40] da *"Başka bir sorun dil sorunu diyoruz. Ama bu dil sorunu yetişkinlerde mevcut, bununla ilgili olarak iş için başvuruda bulunacak kişilerin önce o yerin dilini biliyor olması gerekliliği bizi zorlamaktadır."* şeklinde yaşadıkları yoksunluklardan doğan çözüm önerilerini ifade etmişlerdir. Görüldüğü gibi gidilen ülkenin dilini bilmemenin iş gücüne katılımı da zorlaştırdığı belirtilmektedir. Home Office 2006'dan aktarım yapan Ager ve Strang göç edilen transit ülkede sosyal hayatta uyum sağlanabilmesi için göç edenlerin dil bilmesinin önemli olduğundan bahsetmektedir. Ev sahipliğini yapan ülkenin dilini bilmek uyum sürecinde önemli bir rol oynamakla birlikte, o ülkenin dilini konuşamamak gerek sosyal ilişkilerde (etkileşim, bütünleşme vb.) gerek ekonomik uyum sürecinde engel teşkil edebilmektedir (Home Office 2006). Dolayısıyla geçici koruma statüsündekilerin bilgi ve deneyim sahibi olmadıkları iş gücünde ya da enformel bir şekilde çalıştıklarını görmekteyiz. Genel olarak dil bilemedikleri ya da niteliklerine uygun iş bulamadıkları için "niteliksizleştirme riski" ile karşı karşıya kalmaktadır.

3.2.2.7.2.2. "Türk-Arap Üniversitesi Olabilir mi?"

Nitelikli iş gücündeki insan kaynağının değerlendirilememesi konusundaki diğer bir dezavantajlı grup da Suriye'den gelen akademisyenlerdir. Katılımcılardan [9, 29], *"Avrupa'ya gitmeyi düşünmemiştim, en başta Türkiye'yi tercih ettik. Ama artık işimi yapamayınca, diplomamı kullanamayınca Avrupa ülkelerine gitmeyi düşünüyorum. Yetkililer bir şeyler yaparsa bunun için bir düzenleme mesela burada kalıp işimizi yapabiliriz."* demektedir. Katılımcılardan bir diğeri [15, 45] de, benzer düşüncede olduğunu ifade etmiştir; *"Savaşta yaşadıklarım ve yakınlarımı*

kaybettiğim de hissettiğim acılarım ile burada yaşadığım umutsuzlukları düşündükçe buradaki umutsuzluk daha da ağır. Sahip olduğum hiçbir diplomayı ve deneyimlerimi kullanamıyor, bilgilerimi paylaşamıyorum. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinden birine gitmek istiyorum.” Görüldüğü gibi her ne kadar Türkiye’de kalmak isteseler de bahsedilen gerekçelerle kendilerini Türkiye’den gitmek zorunda hissetmeleri de söz konusudur. Özellikle kanun ve yönetmeliklerdeki aksaklıklar ve düzenleme dolayı bu insan kaynağının değerlendirilmemesi ileride sorun yaratabilecektir.

YÖKSİS’te yaklaşık beş bine yakın Arap asıllı akademisyen kayıtlıdır. Bu sayıdan sadece 350’ye yakını istihdam edilmiş durumdadır. Bu sayının az olmasıyla ilgili bazı konular çalışmamıza katılanlarca tespit edilmiştir. Sistemsel ve düzenlemelerden kaynaklı engellerin varlığı dikkat çekmektedir. Dil engelinin başta sorun olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Dil kurslarının açılması ihtiyacı bu konuda söylenebilecek önemli bir noktadır. Ayrıca Suriyeli akademisyenlerin çalışmasına olanak verecek ve kendi işlerini rahat yapabilecekleri bir Türk- Arap Üniversitesi kurulabilir mi?

3.3. Kitlesele Göçler ve Sosyal Risk

Dünya genelinde yaygınlaşan ırkçılık söylemleri, farklı ırklara yönelik ayrımcılık ve ön yargılar günümüzde birçok toplumun çözülmesini beklediği önemli sorunların başında gelmektedir. Özellikle göçmen gruplarının gittikleri yerde eğitim, sağlık, siyaset ve istihdam gibi birçok alan içinde fırsat eşitliği yakalayamaması gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde birçok kurum ve kuruluşun üzerinde durması gereken önemli bir konudur. Bu çalışmada özellikle yer verilen inceleme alanlarından birisi de bu konuda duyarlılık geliştiren Suriyelilerin yaşadığı, sosyal ve ekonomik fırsatlara erişim sorununun olup olmadığıdır. Çalışma incelendiğinde tespit edilenlerden birkaçının Suriyelilere ev vermeme, işsiz bırakma ve kolay işten çıkarma konusunda tedirgin etme, nefret söylemleri, yabancı düşmanlığı, sosyal dışlanma, kültürel yozlaşma vb. durumlar olduğu görülecektir.

Son dönemde suç korkusunun varlığı ya da bir tehdit unsuru olarak Suriyelilerin potansiyel suçlu gibi görülmesi katılımcılar tarafından şu şekilde açıklanmaktadır. Katılımcılardan [14, 54], *“Türkiye’de yaşayan yerli halkı da anlamamız gerekiyor. Sayısı dört milyonu bulan Suriyeli kitlesiyle karşı karşıya kaldılar ve kültürel şok yaşadılar. Bunu hem Suriyeliler hem de Türkiyeliler yaşadı. Her ne kadar kültürümüz yakındır desek de farklılıklar olabiliyor. Dolayısıyla en iyisi uyum programlarının sadece Suriyelilere değil aynı zamanda Türk vatandaşlarına da uygulanması. Ayrıca diğer bir durum da bir ülkeden olanların hepsinin aynı biçimde değerlendirilmesi sorunu. Suriyelilerin hepsi kavgacı, haylaz ya da işe yaramazmış gibi değerlendiriliyorlar. Diyelim bir sorun çıkıyor ve sonrasında bütün Suriyeliler o şekilde değerlendiriliyor. Hâlbuki çok başarılı ve iyi Suriyeliler de bulunuyor.”*

[20,24] *Bütün insanların iyisi de var kötüsü de var. Umarım Türk halkı bunun ayırımını yapar ve Suriyelilerin hepsini aynı kefeye koyup “Suriyelilerin hepsi kötüdür” düşüncesine kapılmazlar.*

[5, 25] *“Ayrıca kötü bölgelerde yaşayan insanlarla eş değer tutulabiliyoruz. Hırsızlık yapanlar, uyuşturucu satanlar ve benzeri suçları işleyenler sanki sadece Suriyelilermiş gibi.”*

Suriyeliler hem kültürel hem sosyal hem de ekonomik anlamda birer tehdit unsuru olarak algılanırken Türk halkı onların toplumsal düzeni bozacaklarından da endişe etmektedir. Aslında göçlerin farklı kültürlerin bir arada yaşamasını öğreten yönü her iki topluma da hatırlatılarak birlikte yaşama becerileri geliştirilmelidir. Kaya’nın yapmış olduğu araştırmada göçmenlerin gerek istihdam gerekse konut piyasalarında karşılaştıkları sömürü biçimleri, gündelik yaşamda karşılaştıkları ayrımcılık, yoksulluk ve işsizlik, bulundukları düşük statüden kaynaklı güven kaybı gibi sorunların çalışmamızdaki katılımcılar tarafından da benzer biçimlerde dile getirildiği görülmektedir. Ayrıca bu durumlardan dolayı göçmenlerin yaşamlarını tehlikeye atarak kaçak ve yasa dışı yollardan AB ülkelerine gitmeyi deneme riskiyle de karşı karşıya kaldıkları da görülmektedir (Kaya, 2017, s.64).

Sunata ve arkadaşlarının da yapmış olduğu çalışma da, İstanbul'daki Suriyelilerin kültürel sorunlarla karşılaştıkları ve uyum konusundaki süreci sıkıntılı atatabildikleri ya da atlatamadıkları tespit edilmiştir (Sunata vd., 2017, s. 532). Suriyelilerin sınır yakınlığıyla birlikte kültürel benzerlik sebebiyle Türkiye'ye gelmelerine rağmen fiili mültecilik deneyimleri boyunca edindikleri sosyal boyutlu olumsuz tecrübelerle birlikte buna inanırlıklarını yitirdikleri gözlemlenmiştir” (Sunata vd., 2017, s. 533). Çalışmada katılımcıların göç deneyimlerinden sosyal ağ kuramının izlerine rastlanırken, Avrupa ülkelerine göç etmeyi ise çok fazla tercih etmedikleri ortaya çıkmıştır (Sunata vd., 2017, s.532). Yaptığımız tez çalışmasında da katılımcıların benzer ifadelerine rastlanmıştır.

[9, 29] “Sekiz, dokuz yıl Suriye’de eczacı olarak çalıştım. İstanbul’da da gönüllü olarak, insani yardım olsun diye, çalıştım. Kendi işimi yapmak için çalışma izni yok. Dolayısıyla farklı işler yapmak zorunda kalıyorum. On üç, on dört saat çalıştığım işler oluyor, ama istiyorum ki kendi işlerimi yapabileyim. Avrupa’ya gitmeyi düşünmemiştim, en başta Türkiye’yi tercih ettik. Ama işimi yapamayınca, diplomamı kullanamayınca artık Avrupa ülkelerine gitmeyi düşünüyorum. Yetkililer bunun için bir şeyler yaparsa örneğin faydalı düzenlemeler burada kalıp işimizi yapabiliriz.

3.3.1. Göçmen İle İlgili Olumsuz Söylentilerinin Yayılma ve Duyulma Dinamikleri

Söylentiler, en eski kitle iletişim araçlarından biridir. Birçok kültürde ve her devirde söylentilerin var olduğunu görmekteyiz. Özellikle sözlü kültürün egemen olduğu dönemlerde oldukça yaygındır. 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra kitle iletişim araçlarının gelişimi ile birlikte söylentilerin de kaynağı olan bilgi eksikliğinin ortadan kalkacağına inanılırdı. Söylentiler, “Bir topluluğu ilgilendiren önem ve belirsizlik içeren olaylar hakkındaki ortaklaşa ya da kolektif anlam arayışı” olarak tanımlanırlar (Delibaş, 2017, s. 134-135). Söylentilerin nasıl ortaya çıktıkları ve nasıl yayıldıkları konusunda 1950’lerden sonra farklı görüşlerin olmasının yanı

sıra, söylentilerin önemli derecede dinamik bir yapılarının olduğu ve zamanla da bunların değişim ve dönüşüme uğradıkları söylenebilir.

“Söylenti araştırmalarının sosyolojik boyutunu, kulaktan kulağa dolaşan ve herhangi bir güvenilir kaynağa dayandırılmayan rivayet veya şehir efsanesi gibi birçok doğrulanmamış enformasyon yapısının grup ya da topluluk temelli olarak anlaşılma çalışması oluşturmaktadır. Doğruluğundan emin olamadığımız ancak bir kenara itip yok saymadığımız enformasyon, gündelik yaşantımız üzerinde giderek daha fazla rol oynamaya başlamıştır. Bu süreçte söz konusu enformasyonun topluluklar içerisinde yayılma örüntüleri bize önemli ipuçları verebilecektir” (Delibaş, 2017, s. 136).

Bu ifadeler bilgi eksiliğinden kaynaklanan söylentilerin toplum içinde dolaşımının gündelik hayatımızda ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Söylentilerin yayılma dinamiklerinin, boyutlarının ve değişimlerinin sosyolojik olarak sağlam olmayan kaynaklardan ortaya çıktığı görülmektedir.

3.3.2. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi)

Birleşmiş Milletlerin 2013 yılı verilerine göre, tüm dünyada savaş ve işkence gibi kötü muamele sonucu evlerini bırakmak zorunda olan insan sayısı yaklaşık elli milyonu aşkındır. Türkiye’de bulunan Suriyelilerin son verilere göre sayıları nerdeyse 3.576.370’dir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü, 2019). Bu açıdan bakıldığında, yoğun bir göç kitlesinin hissedilir etkisini deneyimleyen Türkiye’de, farklı şehirlerde yaşayan Suriyeliler ile yerel halkın ne türden bir ilişki içinde olduklarını anlamak ve bunu akademik olarak değerlendirmek önemlidir.

Kitlesel göç akımları sebebiyle yerinden edilmiş insan akışı, hedef ülkelerin kaynakları açısından kısıtlar getirebilir veya göç edilen bölgenin istikrarını bozabilir. Bu konuda Elitok (2013), kendi ülkelerindeki kriz ortamından ayrılanların gerçekleştirdiği zorunlu göç akımları ve özellikle Suriyeliler krizi üzerinden Türkiye’de genel olarak yabancılara karşı şiddetin arttığını ileri sürmektedir. Olumsuz görüşlerin artması konusunda özellikle medyanın etkisinin önemli olduğunu belirten Mülteci-Der İdari Koordinatörü P. Erçoban (2014), “Mültecilerin,

zavallı insanlar, kaçaklar, suça karışanlar, problemlı insanlar, ülkeye sıkıntı veren ve suç oranlarını yükselten, katiller, tecavüzcüler ve hırsızlar şeklinde sunulan haberlerinin yabancı düşmanlığı ile nefret içeren söylemlerin yayılmasına sebep olduğunu vurgulamaktadır.

Göçmen karşıtı hal ve hareketler gerek küresel gerekse ulusal düzeyde sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yönleri ile sosyal hayatı çok boyutlu bir şekilde etkilemektedir. “zellikle g olgusunun ekonomik ve kültürel yönleri dikkate alındığında, göç edilen ülkede yaşayan toplumun olumsuz tutumları ve n yargıları ile ilgili farklı nedenler gözlemlenebilmektedir” (Solakoğlu ve Gürbüz, 2015; den akt. Özmete vd., 2018, s.194). Crush ve Ramachandran’a göre, yabancı düşmanlığı, bir yerin vatandaşı olmayan kişilere kökenleri yahut uyrukları dikkate alınarak sergilenen olumsuz algı ve tutumlardan kaynaklanan ayrımcılıktır. Göçmen, sığınmacı veya mülteci bütün grupları etkileyen bu yabancı düşmanlığı, sosyal, kültürel, ırksal veya etnik boyutta farklı seviyelerde yansıtılan, üstelik sadece bir tutumla ilgili bir durum da değildir. Göçmen gruplara yönelik şiddet eylemleri, saldırganlık ve vahşet ile yabancı düşmanlığının aşırı biçimleri olarak görülmektedir. G sürecinin, ev sahibi toplumda algılanma biçimi ve gn ortaya çıkan karmaşık sonuçları yabancı düşmanlığını daha zor ve hassas bir konu haline getirmektedir (Crush ve Ramachandran, 2009).

Uluslararası boyutta g ve göçmenler meselesi son yıllarda özellikle bazı ülkelerin siyasetinde önemli bir yer tutmaktadır. Mesela Kanada, Yeni Zelenda, Avustralya gibi ülkelerle birlikte Avrupa lkelerinde de güç ve göçmen konuları önemli tartışma alanları içerisine girmektedir. Bu duruma bağlı olarak güç ve göçmenlere karşıt yaklaşımların özellikle siyasetçiler tarafından kullanılması ya da bir seçim kuvveti olarak görülmesi göç eden kesime yönelik kızgınlığı, düşmanlığı yaygınlaştırmaktadır (Rydgren, 2008, s. 737). Benzer şekilde yaptığımız görüşmeler neticesinde de seçim döneminde Suriyelilere yönelik şiddetin (psikolojik, duygusal vb.) ve düşmanlığın arttığını söyleyebiliriz. Katılımcılardan [5, 25], “zellikle Seçim sürecinde ve öncesinde kötü söylemler çok artıyor. Yerel halktan gelen ‘Evinize, ülkenize dnn, işlerimizi elimizden aldınız!’ tarzında söylemler oldukça fazla... Ayrıca seçimlerde kaybeden partililer Suriyelileri suçluyor. Daha önce duygudaşlık

kuranlar şimdi Suriyelileri sorumlu tutuyor.” Benzer ifadelerde bulunan katılımcılardan [7, 40], “Seçimlerden önce özellikle medyanın etkisiyle Suriyelilere yönelik ırkçılık ve ayrımcılık yahut bunlara dair kötü söylemler artıyor, sonra da devam ediyor.” şeklinde ifade etmektedir. Bununla birlikte Alman Friedrich Ebert Vakfının yapmış olduğu çalışmaya göre (2018), insanların yabancı kişileri komşu, eş, iş arkadaşı, yönetici olarak kabul etmeme eğilimleri yüksektir. Bu oranın en yüksek olduğu ülke Macaristan (%48) olup onu Estonya (%29) ve son olarak da Çek Cumhuriyeti (%28) izlemiştir. Bu ülkelerin göçmenleri kabul etmeme sebepleri başında işsizlik korkusu gelmektedir. Ülkelerine yerleşen göçmenlerin, kendi refah ve gelir seviyelerini düşüreceklerini düşünmektedirler (BBC News, 2018). Taştan ve arkadaşlarının (2017) yaptıkları çalışmada, Türkiye’deki yerli halkın yabancılara yönelik olarak ekonomi ve asayişe ilişkin endişeleri ile sosyokültürel meselelere dair kaygılarına yönelik açıklamalar dikkate alınmıştır. Çalışma, bazı bireylerin sosyal hayatta karşılaştıkları bireysel temelli sorunları da göçmenlere ya da toplumun bir kısmına teşmil ettiği yönünde bilgiler bulunmaktadır.

Türkiye’de medya ve yabancı düşmanlığı ilişkisinin incelendiği araştırmalarda ise, gazete, televizyon, internet (sosyal medya) gibi medya organlarının da yabancı düşmanlığının işlendiği görülmektedir (Sağır, 2011). Ünal’ın (2014) yapmış olduğu çalışmada da, büyük yoğunlukta bir Suriyeli akınıyla karşılaşan Türkiye’deki farklı internet ortamlarında (blog ve forum) yabancılara/mültecilere yöneltilen söylemler üzerinden yansıyan örnekler irdelenmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, çalışmamızda da yanıtlayıcıların sosyal medya (facebook, instagram vb.) ya da çevrimiçi blog ve forum ortamlarında paylaşımda bulunan kullanıcılardan gelen Türkiye’deki Suriyeliler ile ilgili olumsuz değerlendirmelerin onlarda bıraktığı etki ve kendilerini nasıl hissettikleri nitel anlamda değerlendirilmektedir. Katılımcılardan [5, 25], sosyal medya ile zenofobinin nasıl işlendiğini vurgulayan ifadelerde bulunmaktadır: “Sosyal medya, savaşı nasıl gösteriyorsa insanlar o şekilde inanıyor ona göre davranış sergiliyor ya da Suriyelileri nasıl gösteriyorsa insanlar o şekilde etkileniyorlar. ‘Sizin yerinizde olsaydık biz savaşırdık, kalırdık, savaşmamak için kaçtınız!’ şeklinde söylemlerle karşılaşılıyor. Sosyal medyanın hem olumsuz hem de büyük bir etkisi var.

Suriyelilerin bireysel olarak olumsuz yönlerine dikkat çekmek istiyorlar. Hâlbuki Suriyelilerin çok fazla başarı hikâyesi de bulunuyor. Bunlar sosyal medyada yansıtılmıyor. Mesela okullarda, üniversitelerde eğitim görenler arasında çok başarılı öğrenciler bulunuyor. Aralarından okul birincileri dahi gösterebiliriz. Mesela Fatih'i örnek olarak gösterelim. Suriyeli yetişkinleri örnek gösterelim. Fatih'te çok fazla sayıda Suriyeli girişimci bulunuyor. Onların işlettiği çok sayıda şirket, acente, restoran ya da dernek bulunuyor.” Bir diğer katılımcı [16,27], “...Facebook'ta gördüğüm çok şey var. Yüz yüze olmadığı için kötü söylemler, haberler çok fazla. Bir haber var mesela Gaziantep'te insanlara soruyorlar 'Suriyelilerle yaşamak ister misiniz?' diye %95'i hayır diyor. Bu haber de bizim Suriyeliler tarafından biliniyor. Nasıl mutlu mesut yaşasınlar” ifadeleri ile durumu bu şekilde özetliyor. Bir diğer katılımcı [7,40], “...Maalesef biz birbirimizi çok tanımıyoruz. Ortamlarda bir 'sanal Suriyeli' oluşturmaya çalışıyoruz, çalışılıyor. Sosyal medya ya da medya, vergisini ödemeyen, çalışmayan bir Suriyeli profili ortaya çıkarıyor ve Türk halkı da yaratılan bu sanal Suriyelilere düşman oluyor. Tabii propaganda tarzındaki söylemler insanların kafasını karıştırıyor.” derken [11,50] ise, “...Ben şahit olduğum ırkçılık meselesinin kanunlarla çözüleceğini düşünmüyorum. Bu sorunu daha çok insanlar çözecek, dernekler çözecek konuşarak halledecekler. Suriyelileri kötü göstermek için medya da bu yönde çalışıyor. Daha geçenlerde Suriyeli hamile bir kadın öldürüldü. Özellikle bu konuda iş birliği yapılarak ortamın yumuşatılması gerekiyor.” şeklinde ifade etmektedir. Görüldüğü gibi Suriyelilere yönelik aşağılayıcı, dışlayıcı ve ötekileştirici söylemlerin yaygınlaştığı bir durum söz konusudur. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi de başta Suriyeliler olmak üzere Türkiye'deki tüm yabancı göçmenlere yönelik olumsuz düşüncelerin uç düzeylere ulaşması ve sonrasında ortaya çıkacak tablodur. Ayrıca daha da dikkat çeken bir nokta bu dışlayıcı, ötekileştirici, ayrımcı ve ırkçı söylemlerin zamanla sıradan olma durumudur. Öyle ki Sirkeci'ye göre (2013), nefret suçları ve zenofobi gibi yaklaşımları içeren yasalar veya yaptırımlar Türkiye'de daha tamamlanmış değildir. Dolayısıyla günlük hayatta da bu tarz yabancı düşmanlığı diğer Avrupa ülkelerine oranla daha fazla görülebilmektedir (Sirkeci, 2013, s. 6-10). Katılımcı [5,25], “Belirli bölgelerde (Fatih, Karagömrük, Yavuzselim vb.) uyuşturucu satan Türkiye vatandaşı insanlar

var. Aynı zamanda oralarda Suriyeli insanlar da yaşıyor. Orada o insanlar tarafından ayrımcılık görüyorlar. Ayrıca kötü bölgelerde yaşayan insanlarla eşdeğer tutulabiliyor ve hırsızlık yapanlar, uyuşturucu satanlar vb. suçları işleyenler sanki sadece Suriyelilermiş gibi düşünülüyor.” Bir diğer katılımcı [13, 40], “Hacı Osman metrosuna ya da otobüse bindiğimde karşılaştığım söylemler var. ‘Sen Suriyelisin ülkeneye geri dön!’ şeklinde ifadeler duydum.” demektir. Ve [14, 54], “...Aslında Türkiye'deki yerli halkı da anlamamız gerekiyor. Dört milyon gibi bir Suriyeli kitlesiyle karşı karşıya kaldılar ve kültürel şok yaşadılar. Bunu hem Suriyeliler hem de Türkiyeliler yaşadı. Her ne kadar kültürümüz yakındır desek de farklılıklar olabiliyor. Dolayısıyla en iyisi uyum programlarının sadece Suriyelilere yönelik olmayıp aynı zamanda Türk vatandaşlarına da uygulanması. Ayrıca diğer bir durum da bir ülkeden olan herkesin aynı şekilde değerlendirilmesi. Sanki Suriyelilerin hepsi kavgacı, haylaz ya da işe yaramazmış gibi değerlendiriliyor. Diyelim bir sorun çıkmış bütün Suriyeliler o şekilde gibi düşünülüyor. Hâlbuki çok başarılı ve iyi Suriyeliler de bulunuyor. Bu görüşlerin zihinlerde değiştirilmesi gerekiyor. Ortak bir tarihimiz var istiyoruz ki ortak bir geleceğimiz olsun.” şeklinde ifade etmektedir. Söylemlerden yansıdığı üzere, özellikle dışlayıcı, ırkçı ve ayrımcı düşüncelerin varlığı söz konusu olmaktadır. Görüldüğü gibi yerli halk tarafından Suriyeli göçmenlerin çok zaman “bilinmezlikler ve kaygılarla dolu bir korku alanı” olarak görülmesi çalışmamız için son derece önemlidir. Nitekim Suriyelilerin “tehlikeli gruplar”, “tehlikeli yabancılar” olarak görülmesi Furedi’nin “Korku Kültürü” adlı çalışmasını akıllara getirmektedir. Ona göre “Günümüzde ‘tehlikeli yabancılarla dolu bir dünya’ algısının çok yaygın olduğu bir toplumda yabancılar ve riskler karşısında duyulan korku ya da kaygı, güvenin azalmasıyla doğru orantılıdır. Birçok yazara göre, belirsizlik güvenin azalmasıyla doğru orantılıdır. Çoğu da, belirsizlik güvenin zayıflamasına yol açmış ve bu da toplum için yıkıcı sonuçlar doğurmuştur görüşünü savunmaktadır. Bu sürecin diğer yüzü, toplumsal yalıtım, savunmasızlık duygusu ve risk altında olma hissinin artmasıdır. Bu bağlamda bir risk kültürü içinde, ötekilerin dünyası bilinmezlikler ve kaygılarla dolu bir korku alanı yaratmaktadır. Aslında bu korku veya kaygı alanı da yabancıların farklı toplumsal köken ve çevrelerden geliyor olmalarına atıfla, Giddens’in (2010, s. 64) ifadesinde yer bulmaktadır. “Bu durum

her bireyin farklı rutin biçimlerine dayalı kendine özgü bir varlıksal güvenlik çerçevesi geliştirmesine yol açmaktadır” (Furedi, 2001, s. 170-172).

Yabancı düşmanlığı ile ilgili yapılan diğer bir çalışma da Ünal’ın yaptığı araştırmadır. Çalışmada özellikle göçmenlerin Türkiye’de gittikleri yerlerde sosyal dışlanma, ayrımcılık, ırkçılık, yabancı düşmanlığı (zenofobi), ötekileştirme ve yoksulluk gibi sorunlarla karşılaştıkları belirtilmektedir (Ünal, 2014). Farklı bir çalışmada Türkiye’ye yönelen Suriyelilerin bir kısmının yerli işçiler yerine geçmesi, göçmen işçilerin yerli halkın işlerine talip olmasıyla göçmenlerle yerli işçiler arasında bir rekabetin ortaya çıktığı ve bu durumun da ayrımcılığa sebep olduğunun tespiti yönündedir (Dedeoğlu, 2018). Katılımcılardan [16, 27], *“Bir arkadaşım lokanta açacaktı, dükkânın önüne gittiğimiz zaman, bir teyze yukarıdan bağırarak ‘Burada dükkân açamazsınız, defolun gidin burası Türkiye, ülkenize dönün!’ gibi şeyler söyledi”*. Diğer katılımcılardan [17,29], *“Oturduğum yerde bulunan Suriyelilere ait çok sayıda dükkânın camları kırıldı. On gün önce otobüste karşılaştığım bir olayda bir yolcu bana ‘Suriyeli oradan kalk!’ dedi. Ben de kalktım. Çünkü o benden daha güçlü ve onun ülkesi o yüzden kalkmak zorunda hissettim. Herhangi bir kavga ya da kazaya maruz kalıp ayağıma darbe alırsam doktor ayağımı kaybedeceğimi söyledi.”* demektedir. [22,22] ise *“İlk geldiğim sıralarda ırkçılıkla çok karşılaşıyordum. Müşterilerimiz arasında çok fazla bu düşüncede kişi vardı. ‘Neden savaşmadınız geldiniz? Vatan haini misiniz?’ Tarzında söylemlerle karşılaştım. Çirkin diyaloglara maruz kaldığımı söyleyebilirim”* demiştir. Katılımcılardan [23, 24], ırkçılık ya da yabancı düşmanlığı ile henüz çok yeni karşılaştığını ifade etmektedir; *“İki gün önce yaşadım mesela. Müşteri bana ‘Nerelisin?’ diye sordu sonra ilginç bir şekilde bağırmaya başladı farklı bir diyalog oldu. Ortada hiçbir şey yokken beni müdüre şikâyet etmiş. Anlam veremiyorum. Kimse kimseye bağıramaz ya da ırkçılık yapamaz. Bana ‘Suriyeli ne zaman gideceksin?’ diye soruyorlar. Görüldüğü gibi yaşanan bu olaylardan çıkarttığımız sonuç, yerel halkın Suriyelileri büyük bir sorun ve yük olarak görmeleri ve yabancı düşmanlığı beslemeleridir.*

3.3.3. Kimlik Belgesi Problemi

Araştırmamıza katılanların büyük çoğunluğu kimlik belgesi edinirken zorluk yaşadıklarını ifade etmektedir. Hatta bazı Suriyelilerin kimlik belgesi bulunmamakta ve bu belgeyi çıkarmanın oldukça zahmetli olduğunu vurgulamaktadırlar. Farklı bir şehirden İstanbul'a geçiş yapan bazı katılımcılar da kimlik kayıtlarını İstanbul'a almakta zorlandıklarını beyan etmektedirler.

Katılımcılardan [5, 25], *“Başlarda kimliği olmayan kişileri polis yakalarsa Suriye'ye gönderiyordu. Daha sonra Kilis'e göndermeye başladı. Yani Suriyeliler, ailelerinden ayrılıp başka yerlere gitmek zorunda kalabiliyorlar. Gönderildikleri yerde belgeleniyor ya da belgelenmiyorlar. Böyle durumlardan dolayı insanlar korkuyor ve dışarı çıkmıyorlar. Valilik tarafından bazı istisnalar dikkate alınıp durum farklılaştırılacaktı. Ama henüz bir yaptırım yok. Mesela çocukları burada okuyor ama babalarının kimlikleri başka yerde, istisna sayılabilecek bir durum bu. Düzenleyici hükümler olmadığı için bu durumda aileler parçalanmak zorunda kalıyor.”*

Benzer şekilde katılımcılardan [8, 60], *“Babanın ve annenin kimlikleri ayrı ayrı yerlerde bulunuyor. Çocukların kimlikleri de İstanbul'da kayıtlı. Bu aileler parçalanıyor, ayrılıyorlar. Suriye dernekleri olarak 'aileler birleşsin' isminde bir link hazırladık. Aileler oraya kaydoluyorlar. Ama bununla ilgili hükümet tarafından ortaya konulan herhangi bir gelişme yok...”*

Bir diğer katılımcı [7, 29], *“Aslında korkudan çıkamıyorum. Sürekli 'denetleme yapılır mı?' diye çekiniyorum Çünkü benim kimliğim Çanakkale'de kayıtlı. Bu tehlike başıma gelir yakalanırım diye evden işe işten eve şeklinde hiç sosyal hayatım olmadan yaşıyorum”* demektedir.

Katılımcı [21,28], *“Mesela benim eşim Tekirdağ'da kayıtlı ben burada. Çocuğumun kimliği yok sadece nüfusa kayıtlı. Çocuğumun kimliği için başvurduğumuzda her defasında-annesinin olduğu yere kayıt yaptırmamız ve oraya gitmeniz gerekiyor şeklinde ifadeler kullanılıyor”* şeklinde yaşadığı durumu açıklıyor.

Katılımcılardan [23, 24], *“Kimlik kaydım Şanlıurfa’da. Polis ya da zabıta gelir ve yakalarsa diye bunun korkusunu yaşıyorum. Direkt işten eve evden de işe gidiyorum, hiç arkadaşlık kurmuyorum ve sosyal ortamım bu yüzden olmuyor.”*

Yine katılımcılardan [24, 34], *“Kimliğim Mersin’de kayıtlı olduğu için bayağı stresliydim, korkuyordum çünkü kaçak çalışıyordum.”* demektedir.

Genel olarak bakıldığında kimlik belgesi meselesinin önemli bir mesele olduğunun altını çizmekte fayda görünmektedir. Çünkü kimlik belgesine sahip olmayanlar resmi dairelerdeki işlerini yapamamakta, sağlık hizmetlerinden yararlanamamakta, farklı bir ifade ile yok sayılmaktadırlar. Özellikle İstanbul’da kimlik kaydı olamadan çalışanlar yakalanma korkusuyla evden işe işten eve şeklinde dar çerçeveli bir yaşam sürmekte, hiçbir sosyal faaliyette bulunmamaktadırlar. Ayrıca İstanbul’da kaydı olmayan Suriyeli ailelerin fertlerinin farklı şehirlerde kaydolması aile bireylerinin ayrılıklarına sebep olmaktadır. Bu durum da biz de toplumsal olarak, göçmenlerde aile parçalanmalarının artması riskiyle karşı karşıya gelmekteyiz.

3.3.4. Göç ve Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma, gerek ekonomik-yapısal, gerekse sosyokültürel boyutları olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Jehoel-Gijsbers, Wrooman, 2007). İlk kez Fransa’da sosyal güvenlik açısından dışarda kalan bazı işsiz ve yoksul gruplar için kullanılan sosyal dışlanma kavramının, Lister’in analizi ile çok boyutlu olduğu varsayılmaktadır (Lister, 2004, s.75). Avrupa Birliği de bu çok boyutluluk durumunu, ekonomik faaliyetler, istihdam, kültürel alan ve sosyal refah şartlarına olan erişimin sınırlandırılması konusu çerçevesinde tartışmaktadır. Berman ve Phillips de sosyal dışlanmanın sosyal içermenin tam tersi olduğunu vurgulayan sekiz farklı göstergesini sıralamaktadır. Bunlar; “sosyal güvenlik sistemi, emek piyasası, konut ve mülkiyet, sağlık hizmetleri, siyasal sistem, eğitim sistemi ile sosyal yaşama dâhil olmama ve sahip olunan statünün düzeyi” şeklindedir (Berman ve Phillips, 2000). Avrupa Birliği sosyal dışlanmayı göçmenler açısından şu şekilde değerlendirmektedir. “Bireylerin ya da grupların göç sonrasında, yaşadıkları

toplumlara tam ya da kısmi olarak entegrasyonunu engelleyen süreçler” (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011, s.19). Atkinson (1997), küresel anlamda sosyal dışlanmanın sebeplerini artış gösteren iç ve dış göçe bir arada bağlamaktadır. Ona göre bu artış, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler bakımından farklı boyutlarda son derece önemli bir sosyal dışlanma riski taşımaktadır (Sürüel, 2008, s. 67). Bauman’a göre de göçmenler ayrımcılık, sosyal dışlanma, ırkçılık, kayıt dışı çalışma, ötekileştirme ve yoksulluk gibi problemlerle karşılaşmaktadır. Öyle ki Bauman, özellikle yerel halkların göçmenleri, “yabancı”, “işgalci” ve “istilacı” olarak gördüğünü ifade etmektedir (Bauman, 2013, s. 60).

Bu bağlamda değerlendirecek, Suriyelilerin %90’ı kamp dışında yaşamakta ve hayatlarının büyük çoğunluğunu Türkiye'nin yerli halkıyla birlikte geçirmektedir. Özellikle İstanbul’un ilçelerine yüzbinlerce Suriyelinin yerleşmesi, bu kentte yaşayan her iki halka mensup kişiler arasında çeşitli gerilimlerin yaşanmasına veya Suriyeliler açısından dışlanma olgusu ile karşılaşılmasına neden olmaktadır. Adaman ve Keyder’in yapmış olduğu çalışmada, “Yerleşik olduğu bilinen toplum içine dışarıdan yeni bir topluluğun ya da kitlenin dâhil olması bu yeni grubun dışlanma gibi sosyal bir riske maruz kalmasını gündeme getirmektedir. Göç tecrübesi yaşayarak göçmen sıfatı kazanan kişiler için sözü edilen maddi imkânsızlıklar, dışlanma sarmalını net bir biçimde sergileyen en yaygın olgu olarak ortaya çıkmaktadır” (Adaman ve Keyder, 2006, s. 8). Yani pek çok zaman sosyal dışlanma olgusu göç ile birlikte ortaya çıkmakta ve göçmenlerin toplum içerisinde varoluş çabaları toplumdan dışlanmaları ile birlikte seyretmektedir. Araştırmamızda da toplum içerisinde karşılaşılan sosyal dışlanma konusunda katılımcılardan dinlediklerimiz şöyledir;

[5, 45], “*Otobüste ya da yolda telefonla konuşmak istemiyorum. Çünkü Suriyeli olduğumun anlaşılmasından ve açıkçası tepki almaktan korkuyorum.*”

[20, 24], “*Arkadaşlarım otobüste telefonla Arapça konuştukları için azarlanmış... Bütün insanların iyisi de kötüsü de var, umarım Türk halkı*

bunun ayrımını yapar. Suriyelilerin hepsini aynı kefeye koyup ‘Suriyelilerin hepsi kötüdür!’ düşüncesine kapılmazlar.”

[24,34], “Suriye’ye neden gitmiyorsun? Tarzında ırkçı söylemlerle karşılaştım. Suriyelilerin parfümlerini kullanmak istemiyorum. Otobüsteyken çaldığında cep telefonumu açamıyorum. Konuşmaya korkuyorum, çekiniyorum. Suriyeli olduğumu bilsinler istemiyorum. Buraya ülkemde süren problemlerden uzak kalmaya, rızkımı kazanmaya geldim ve öyle yapmaya da çalışıyorum. Bizlere ev satılmıyor, kiraya ise çok zor veriliyor Suriyelilere vb. tarzında ifadeler kullanılıyor. ”

[13, 40], “Bir dönem, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesinde işe başladım. Suriye’den geldiğimde yaralıydım ve işe başladığımda da henüz iyileşmemiştim. Etrafımdaki insanlardan ‘Bu yaralıyı nerden buldunuz başka adam mı yoktu?’ sözlerini işittim. Bu şekilde bir dışlanma ile karşılaştım.”
Farklı şekillerde sosyal dışlanmaya maruz kalan Suriyeli yetişkinlerin bu durumdan rahatsız oldukları görülmektedir.

3.3.5. Göç ve Kültürel Yozlaşma

Dünya toplumlarının tüm bireylerini birbirine kenetleyen yani bireyler arasındaki bağların iç içe geçerek uyumunu sağlayan kurumlar kültür kurumlarıdır ki bu kurumların bütünü de Ziya Gökalp’in ifadesiyle harsı yani kültürü meydana getirmektedir. Öyle ki, kültür bir toplumun maddi ve manevi değerlerinden oluşmakta ve bir cemiyetin içindeki her türlü bilgiyi, zihniyet yapısını ve değer ölçüleriyle birlikte her tür davranış biçimini de içine almaktadır. Bu açıdan bakıldığında kültürün, bireyler tarafından nesiller boyu aktarıldığını, bireylerin sahip oldukları maddi ve manevi hayat tarzları nedeniyle toplumun diğer toplumlardan farklılaştığını, dolayısıyla toplumdaki normların ve sosyal kontrol faktörleriyle değerlerin iç içe geçtiği sistemlerin bütününe görmek mümkün olabilmektedir. Genel olarak bakıldığında da kültür ortaklığı ile birlikte toplumdaki iş bölümü ve dayanışmanın korunduğunu, bu sayede de toplumsal düzenin arttığını görmekteyiz. Tersine bir durum olan kültürel değişim hali ise birçok toplumda farklı biçimlerde

yaşayan insanların, toplumların sosyalleşmesi ve etkileşmesi neticesinde meydana gelmektedir. Kültürel değişimin iki farklı boyutu bulunmaktadır. Bunlardan biri kültürel gelişme diğeri ise kültürel yozlaşmadır. Öyle ki kültürel yozlaşma toplumları olumsuz yönde etkilemekte hatta çöküşe dahi sürükleyebilmektedir.

Kültürel değerlerin yozlaşması, mevcut olan dilin, dinin, ahlakın ve değerlerin (örf ve adetlerin) yozlaşmaya uğraması demektir. Şahin'e göre de "Kültür ve içinde barındırdığı unsurlar bir toplumu ayakta tutan değerler ise bu değerlerin yozlaşmaya uğraması giderek toplumun yok olması anlamına gelmektedir" (Şahin, 2011, s. 244). Bu bakımdan kültürel kıymet ölçülerinin korunması gerekliliği önem taşımaktadır. Bu çalışmamıza katılan Suriyeli katılımcıların kültürel yozlaşmaya uğradıkları konusunda düşünceleri bulunmaktadır. Katılımcılardan [1, 59], "*Türk dili dersleri var, Arapça derslerini de kendimiz veriyoruz. Okullarda ve evde hepsi Türkçe konuşuyor. Arapça dersi okullarda verilmiyor. Biz böyle olmasını istemiyoruz. Türkçeyi iyi bilmesini Arapçayı da unutmamasını ve yozlaşmamasını istiyoruz*" derken, bir başka katılımcı [13, 40] da benzer ifadeler kullanarak; "*Risk faktörü olarak gördüğüm bir konu da Suriyeli çocukların Arapçayı unutuyor olmasıdır. Dillerini ve kültürlerini tam olarak yaşayamıyor ve maalesef unutuyorlar.*" şeklindedir.

SONUÇ

Küreselleşen dünyada göç olgusu her geçen gün daha çok insanı etkilemektedir. Dolayısıyla buna bağlı olarak göç edenlerin profili değişmektedir. Giderek artan kitlesel göçlere paralel biçimde, uygulanabilir ve sürdürülebilir nitelikler taşıyan göçmen politikalarının geliştirilmesine duyulan ihtiyaçta artmaya başlamaktadır. Türkiye'nin bu değişim sürecindeki rolü ise bir geçiş alanını oluşturması nedeni ile birçok göçmeni içinde barındıran bir göç merkezi durumunda olmasıdır. Türkiye, Suriye'de yaşanan iç savaştan doğrudan etkilenen ülkelerden biridir. 2011 yılında başlayan bu iç savaştan sonraki zorunlu kitlesel göç hareketleri ile Türkiye'ye yerleşen göçmenler ekonomik, sosyal, kültürel vb. birçok farklı sorunlarla/risklerle karşılaşmaktadır. Bu sorun ya da risklerin başında kabul görmeme, sosyoekonomik zorluklar, yetişkin Suriyelilerin karşılaştıkları çalışma sorunları (riskleri), nitelikli iş gücü kaybı, günlük hayatta karşılaşılan kültürel sorunlar gibi meseleler gelmektedir. Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin gittikleri yerlerdeki sorunların ya da risk faktörlerinin azalması yahut ortadan kalkması için başta kamu kuruluşları, uluslararası yardım kuruluşları, vakıflar ve göçmen dernekleri yardımcı olurken, göçmenler de kendi sorunlarına yine kendileri çözüm yolları aramaya çalışmaktadır. Onları buna sevk eden en önemli faktör Suriyelilerin, gittikleri yerlerde kendi sorunlarıyla yüz yüze gelmeleridir. Öner-Ihlamur (2018) yapmış oldukları çalışmada, özellikle mültecilerin varlığı ile gidilen hedef ülkelerde çözüm bekleyen problemleri gözler önüne sererek çözüm için gerekli politikaların gün yüzüne çıkmasının sağlanacağından bahsetmektedirler.

Genel olarak bakıldığında ise Suriyeli katılımcılar ile mülakat yapılarak gerçekleştirilen araştırmamızın bulgularından şu sonuçlar elde edilmektedir.

Suriyeliler, temel ihtiyaçlarını ve sağlık giderlerini karşılamakta zorlanmaktadır. Suriyelilerin birçoğu gittikleri yerlerde dışlandıklarını ve istenmediklerini düşünmektedirler.

İstanbul'da yaşayan Suriyeliler, İstanbul'u (Türkiye'yi) çok pahalı bulmaktadırlar ve geçim sıkıntısı yaşadıklarını belirtmektedirler.

Çalışma hayatında karşılaştıkları diğer bir sorun ise dil faktörüdür. Dil bilmemeleri hem iş bulmalarını hem de uyum süreçlerini geciktiren bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli göçmenlerin Türkçe bilmemesi ya da bu konuda zayıf olmaları hem sosyal hem de iktisadi hayatta zorluk çekmelerine neden olmaktadır. Ayrıca dil engeli ve yerel ile olan irtibatın kopukluğu göçmenlerde deneyim kaybına yol açarak onların niteliksizleştirilmelerine neden olmaktadır.

Suriyeliler için iş piyasasında diploma denkliğinin etkisinin az olduğu söylenebilir. Denklik sürecinin uzun ve zorlu olması, Suriyelileri bu süreci yerine getirmekten uzak tutmaktadır. Özellikle akademisyen, tıp doktoru, diş hekimi, eczacı, yüksek mühendis vb. meslek grubundakiler için diploma denkliği durumunun çıkmaz gibi görüldüğü ifade edilebilir.

Sosyal ağların, Suriyelilerin yaşamlarında önemli bir yere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Hem göç öncesi hem de göç sonrasında kurdukları ilişkilerin birçoğunun sosyal ağlarla birlikte geliştiği tespit edilmiştir. Bunun yanında Suriyelilere ait derneklerin Suriyelilerin kendi arasındaki iletişimi sağlamada ve iş bulmalarında hayati bir öneme sahip olduğunu görmekteyiz. Savaş nedeniyle yapılan göçlerde göç güzergâhı belirlenirken sosyal ağların ve kültürel yakınlığın önemli olduğunu ifade edebiliriz. Görüşmeye katılanların bir kısmı sosyal ağların varlığıyla İstanbul'u tercih ettiklerini ve bu durumun iş bulmalarında kolaylık sağladığını belirtmişlerdir.

Göç edenlerce, yerli halk ile kendileri arasında iş piyasasında farklılıkların olduğu belirtilmiştir. Mesela aynı işi yapmalarına rağmen daha düşük ücretler aldıkları, çalışma izinlerinin olmadığı ve daha zor şartlarda çalıştıkları tespit edilmiştir. Eğitimli göçmenler niteliklerinin ve iş deneyimlerinin dikkate alınmamasının/tanınmamasının kendileri adına en büyük risk olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bu konuyla ilgili çalışmalar, araştırmamızın ana sorunlarından bazılarını oluşturarak, dil bilme ya da bilmeme, iş koşullarındaki riskler, deneyim sahibi olma ve sosyal ağları kullanabilme gibi değişkenlerin belirlenmesine öncülük etmiştir.

Görüşmeye katılanların bir kısmı, fazla mesai yapılması veya çalışma sürelerinde fazla enerji harcanmasına karşın ücretlerinin herhangi bir şekilde artırılmaması ya da çalışan grubun lehine uygulamaların olmaması ile emeklerinin sömürüldüğünü vurgulamakta ve bununla ilgili düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. Suriyelilerin çalışma koşulları ile ilgili sonuçlardan biri de işverenlerin çalışanlara yönelik uyguladığı “işten kısa sürede çıkarma tarzıdır”. Özellikle hızlı ve kolay olan bu yolu tercih eden işverenlerin, Suriyeli işçiler ya da çalışanlar yerine yenilerini kolayca ikame edebilmeleri Suriyeli çalışanları sıkıntıya sokmaktadır. Araştırmamızda ulaşılan diğer bir sonuç da Suriyelilerin çalışma saatlerine göre ücretlerinin oldukça düşük olmasıdır. Bu bağlamda bakıldığında birçok katılımcının ücretlerinde heterojen olmayan bir durum söz konusudur. Ortalama günlük kazanç miktarı 60-100 TL, aylık kazanç tutarı ise 1.900-3.200 TL arasındadır. Dezavantajlı diğer bir durum ise ücretlerin zamanında ödenmemesi, eksik ödenmesi yahut hiç ödenmemesidir. Çalışma saatleri ve ücretlerin düşüklüğüyle ilgili görüşmeye katılan katılımcılar, ücretlerin düşüklüğüne, mesai saatlerinin fazla olmasına ve sosyal güvencelerinin olmamasına rağmen geçimlerini sağlayabilmek için bu şartlar altında çalışmak zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. Bahsettiğimiz olumsuz koşullarla birlikte sosyal güvencenin yokluğu da zor olan koşulları daha da zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla riskli çalışma koşulları hayati önem taşıyan riskli bir yaşam biçimine dönüşmektedir

Görüşmemize katılan Suriyelilerin büyük bir kısmı hizmet sektöründe çalışmaktadır. Hizmet sektöründe çalışan grupların çeşitli risklere maruz kalabilecekleri çalışma koşullarına sahip oldukları gözlemlenmiş ve bu durum yanıtlayıcılar tarafından da ifade edilmiştir. Suriyelilerin çalışma ortamlarının işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından birçok sorunu barındırdığı, bunun da yaygın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla araştırma örnekleminde yer alan Suriyelilerin göç tecrübelerinde, sosyoekonomik, siyasal, kültürel olmak üzere farklı değişkenlerin rol oynadığını görmekteyiz. Bu değişkenlerden biri olarak çalışma ilişkilerinde ya da iş gücü piyasasında Suriyelilerden elde edilen bulgular, göçmenlerin iş gücü piyasasının alt basamağında sosyal güvenceden uzak ve düşük ücretlerle çalışan yeni bir alt tabaka oluşturduğunu göstermektedir.

“Mülteciler, yeni gelen ve iş becerisi olmayan herhangi bir gruptan daha fazla iş piyasasına girmeye yatkındırlar” (Krahn vd., 2000). Dolayısıyla bu gibi sebepler göçmenleri güvencesiz bir konumda tutarak ekonomik uyum sürelerini de uzatmaktadır. Aynı zamanda bu durum nitelikli kişileri niteliksizleşme riskiyle de baş başa bırakmaktadır. Bu niteliksizleştirmenin yanı sıra Suriyeliler daha az ücret ödenen ve iş güvenliği kuralları uygulanmayan yahut olmayan yerlerde çalışmaktadırlar. Bu çalışma alanlarının kısa vadeli ve yetersiz şartlara sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Esasen eğitim seviyesi yüksek ve beyaz yakalı, nitelikli iş gücüne dahil olması gereken bir Suriyeli akademisyen, doktor, diş hekimi, yüksek mühendis enformel olarak çalışan mavi yakalı bir işçi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu bağlamda Valtonen, Finlandiya örneğinde, profesyonel bir iş geçmişi olan eğitilmiş mültecilerin niteliklerine göre bir iş elde edemediklerini, eğitim ve tecrübelerini de iş piyasasında kullanamadıklarına işaret etmiştir (Valtonen, 1990, s. 27). Hazırladığımız tezde görüşülen Suriyeliler de, profesyonel bir iş geçmişleri olmasına rağmen niteliklerine göre bir işte çalışmadıklarını, nitelik ve deneyimlerini burada edindikleri işlerde kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Göç eden Suriyelilerin, İstanbul’da niteliksiz çalışma alanlarında düşük ücretlerle çalıştıkları ve bütünleşme sürecini zorluk içinde geçirdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bu çalışmadan da anlaşılacağı üzere Suriyelilerin sahip oldukları deneyim ve eğitimlerin yerli halka kıyasla kendilerine daha az getiri getirdiği ya da daha kötü koşullarda çalıştıkları görüşmelerde de ifade edilmektedir.

Türkiye’ye doğru gerçekleşen Suriyelilerin göç akımları İstanbul kentinde yaklaşık 555 bin Suriyeli nüfusun kümelenmesiyle oldukça dikkat çekmektedir. İstanbul kentinde yoksul mahallelerde yerleşmiş Suriyeliler, zor ekonomik şartlar altında ve birçok sorun ve risklerle başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Yerleştikleri yerlerde ekonomik, dini, kültürel ve sosyal sorunlar yaşayan Suriyelilerin yaşadığı en büyük problemlerden biri ekonomik risklerdir. Ucuz iş gücü olarak görülen Suriyeliler, kaldıkları yerleşim yerlerinde yoksulluğu yeniden üretmektedirler. Suriyelilerin gelirleri giderlerini karşılamadıkça ve ucuz iş gücü olarak görüldükleri sürece sermaye biriktirememektedirler. Dolayısıyla yoksulluğu yeniden üretmektedirler. Kaya’nın yapmış olduğu araştırmada gerek istihdam gerekse konut

piyasalarında tecrübe ettikleri sömürü biçimleri, günlük yaşamda karşılaştıkları ayrımcılık, yoksulluk ve işsizlik, bulundukları statüden kaynaklı güven kaybı gibi sorunların katılımcılar tarafından dile getirildiği görülmektedir. Ayrıca göçmenlerin bu durumlarının yaşamlarını tehlikeye atıp AB ülkelerine gitmeyi deneme riskiyle de örtüştüğü görülmektedir (Kaya, 2017, s.64). Benzer şekilde yaptığımız görüşmeler neticesinde de seçim döneminde Suriyelilere yönelik şiddetin (psikolojik, duygusal vb.) ve düşmanlığın arttığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda bakıldığında çalışmamızda yanıtlayıcıların sosyal medya (facebook, instagram vb.) ve çevrimiçi blog ve forum ortamlarında görüş bildiren kullanıcılardan gelen Türkiye’deki Suriyeliler ile ilgili olumsuz bakış açısının onlarda nasıl vuku bulduğu ve kendilerini nasıl hissettikleri nitel anlamda değerlendirilmektedir.

Zenofobi, yapılan görüşmeler çerçevesinde sosyal risklerden biri olarak karşımıza çıkan konular arasındadır. Suriyelilere yönelik aşağılayıcı, dışlayıcı ve ötekileştirici söylemlerin yaygınlaştığı bir durumda dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri ise başta Suriyeliler olmak üzere Türkiye’deki göçmenleri hedef alan olumsuz düşüncelerin uç düzeylere ulaşması ve sonrasında ortaya çıkacak tablodur. Ayrıca bu dışlayıcı, ötekileştirici, ayrımcı ve ırkçı söylemlerin zamanla sıradan olma durumu da söz konusudur. Öyle ki, Sirkeci’ye göre nefret suçları ve zenofobi gibi konuları düzenleyen yasa veya yaptırımlar Türkiye’de daha tamamlanmış değildir. Dolayısıyla günlük hayatta da bu tarz yabancı düşmanlığı diğer Avrupa ülkelerine oranla daha fazla görülebilmektedir (Sirkeci, 2013, s. 6-10). Görüldüğü üzere bu gibi durumlar yerel halkın Suriyelileri büyük bir sorun ve yük olarak görmesine ve onlara karşı yabancı düşmanlığının beslenmesine neden olmaktadır.

Araştırmamıza katılanların büyük çoğunluğu kimlik belgesi edinirken zorluk yaşadıklarını ifade etmektedir. Hatta bazı Suriyelilerin kimlik belgesinin bulunmadığını ve bu belgeyi çıkarmanın oldukça zahmetli olduğunu vurgulamaktadırlar. Farklı bir şehirden İstanbul’a geçiş yapan bazı katılımcılar da kimlik kayıtlarını İstanbul’a almakta zorlandıklarını beyan etmektedirler. Genel olarak bakıldığında kimlik belgesi meselesinin önemli bir mesele olduğunun altını çizmekte fayda görülmektedir. Çünkü kimlik belgesine sahip olmayanlar resmi

dairelerdeki işlerini yapamamakta, sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Özellikle İstanbul'da kimlik kaydı olamadan çalışanlar yakalanma korkusuyla evden işe işten eve gitmekte, hiçbir sosyal faaliyette bulunmamaktadırlar. Ayrıca İstanbul'da kayıtları olmayan Suriyeli ailelerin fertlerinin farklı şehirlerde kaydolması, aile bireylerinin ayrılıklarına sebep olmaktadır. Bu durum toplumsal olarak bizi de göçmen ailelerin parçalanmasının artması riskiyle karşı karşıya getirmektedir.

Araştırmamızda karşımıza çıkan diğer sosyal riskler de sosyal dışlanma ve kültürel yozlaşma meselesidir. Çok zaman sosyal dışlanma olgusu göç ile birlikte ortaya çıkmakta ve göçmenlerin toplum içerisinde varoluş gayretleri toplumdan dışlanmaları ile paralellik göstermektedir. Ayrıca kültürel kıymet ölçülerinin korunması gerekliliğinin önemli olduğunu vurgulayan Suriyeliler kültürel yozlaşmaya uğradıklarını da düşünmektedirler.

“Dünya mültecilerinin yaklaşık %90'ı ülkelere komşu ülkelerde yoğunlaşırken bu mültecilerin %60'ı, on ülkede (Türkiye, Lübnan, Ürdün, İran, Pakistan, Uganda, Kenya, Etiyopya, Çad ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti) bulunmaktadır” (Betts vd.,2017, s. 3). Betts özellikle komşu ülkelere yapılan zorunlu göçle birlikte uygulanması gereken en acil politikaların hedef ülke hükümetlerince yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu politikaların da “geri göndermeme kuralına (non-refoulment) saygı gösterme, sosyoekonomik içerikli fırsatlar sunma ve uzun vadeli entegrasyonun önemsenmesiyle” sağlanabileceğini vurgulamaktadır (Betts vd., 2017, s.3). Dünya mültecilerinin yarısından fazlasının kentlerde yaşadığını hatırlarsak, belediyelerin/yerel yönetimlerin bu doğrultuda göçmen politikalarına ağırlık vermeleri, gerek entegrasyonu gerekse göçmen yoksulluğunu/işsizliğini büyük oranda engelleyecektir.

Suriye krizi onuncu yılına girerken sürecin içerisinde ve tüm olayları yaşayan katılımcılarla yaptığımız görüşmeler neticesinde Suriyelilerin durumunun halen belirsiz olduğunu görmekteyiz. Türkiye'ye yerleşen ve “geçici koruma” statüsünde olan Suriyelilerin sayısı yaklaşık 3,5 milyondur. Buna ek olarak Türkiye'de doğan, kayıt sürecinde ve kayıt dışı olan çok sayıda Suriyeli de bulunmaktadır. Özellikle

Suriyelilerin rahatsız olduğu geçicilik üzerinden kurulan politik dilin bir an önce terkedilmesi bunun yerine Suriyelilerin kalıcı oldukları düşünülerek uzun soluklu politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Suriye’den gerçekleşen kitlesel zorunlu göç ile birlikte Türkiye, karma göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. Aynı zamanda transit bir ülke konumunda olan Türkiye düzenli göçmen ve sığınmacı gruplarına erişim sağlayan bir hedef ülke niteliği kazanmıştır. Bu denli yoğun göç ile karşılaşan Türkiye’nin kendi himayesindeki düzensiz göçleri kontrol edebilir ve kayıt altına alabilir durumda olması gerekmektedir. Türkiye, göç edenleri kayıt altında olma konusunda özendirmeli ve teşvik etmelidir.

Bir araştırmacı olarak, Türkiye’de gerek eğitim sistemi gerekse ekonomi ya da iş piyasası dikkate alındığında, Suriyelilerin eğitim ve ekonomik uyumu konusunda çalışmaların yeterli sayıda olmamasını görerek bu konuda araştırmaların yapılması gerektiğine inanmaktayım.

Erdoğan ve Ünver’in (2015), yapmış olduğu “Türk İş Dünyası’nın Türkiye’deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri” isimli çalışmada, Türkiye’de ekonomiye yön verebilme konusunda deneyimli kanaat önderleri ile birlikte STK yöneticileri, yerel yöneticilerle (vali, kaymakam, belediye başkanı gibi), bürokratlar, konuyu analiz edebilecek akademisyen ve uzman kişiler ile basın mensupları görüşme yapılarak, Suriyelilerin ekonomik alanlardaki beklentileri ve entegrasyonu konularına yer verilmiştir. Araştırmada özellikle iş çevrelerince meslek eğitimlerinin önemi vurgulanırken meslek okullarının bu anlamda geliştirilmesi ve üretim için iş gücü ihtiyacının buralardan daha kolay ve hızlı karşılanabileceği, böylesi bir durumda ekonominin güç kazanacağı belirtilmiştir. Sonrası için yeni iş alanlarının açılacağı ve bu alanlarda nitelikli Suriyelilerin çalıştırılmasıyla daha sağlıklı şartlarda iş gücü sağlanacağından bahsedilmektedir. Suriyelilerin yaşadıkları bölgelere göre istihdamın da değişiklik arz edeceği konusunda görüş belirten uzmanlar özellikle çalışma hakları konusunda yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedirler. Türk iş dünyasında yer alan kişilerle yapılan görüşmede Suriyelilerin ekonomik alanda ciddi katkılar

sunabileceği fakat kayıt dışılığın ve yasal mevzuatlara uymayan işletmeler konusunun düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca, Suriyelilerin birçoğunun nitelsiz olduğu, bunların daha çok tarım ve hayvancılıkla uğraştığı ama ihtiyaç duyulan diğer imalat işlerindeki iş gücü açıklarının kapatılması yönünde değerlendirilmesiyle ekonomi dünyasındaki krizin fırsata çevrileceği belirtilmiştir.

Suriyelilerin İstanbul'daki ihtiyaçlarının tümü değerlendirildiğinde, insani yardımlar üzerinden geçinen bir göçmen nüfus yaratmak yerine, kişisel kapasitenin artırılması, iyileştirme/rehabilitasyon ihtiyaçlarının karşılanması için özellikle eğitim ve istihdam üzerinden önemli sosyal politikalar üretilmesi ve bunların sürdürülebilir yaşam modelleri halinde geliştirilmesi konuları desteklenmelidir. 2011 Suriye iç savaşı sonrası Türkiye'ye yerleşen Suriyelilerin içinde bulundukları durumlardan dolayı bir şeyler üretmek ya da ihtiyaçlarını karşılamak isteği daimî bir süreçtir. Bu bağlamda, Suriyelilere sahip olmaları gereken resmi haklar ne kadar hızlı verilirse, Suriyeliler işverenler tarafından sömürülmekten o denli çabuk kurtulacaktır. Yoksa karşımıza düşük ücretlerle, kayıt dışı ve normal vasıflarının altında çalışan çok sayıda Suriyeli çıkacaktır. Ayrıca bu durum sadece Suriyeliler için değil, aynı zamanda Türk vatandaşları için de risk oluşturulabilmektedir. Özellikle çalışanların ücretlerinin aşağı çekilmesi iş piyasasında kirli bir rekabetin doğmasına zemin hazırlamaktadır. Bunun sonucunda yerel çalışanlar büyük oranda işsiz kalmaktadır. Bu ve bunun gibi sorunların ortadan kalkması için yerel düzenlemelere ve yönetmeliklere ihtiyaç duyulmaktadır. İstihdam talebinin kontrolünün sağlanması ve takibi ile gerek gelecekte görülebilecek yasa dışı çalışma faaliyetleri gerekse güvenlik konusunda riskli bir yönelimle karşılaşılmayacağı vurgulanmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında, bir taraftan Türk toplumuyla olan sosyalleşme süreci devam eden Suriyelilerin ekonomideki entegrasyonun da iyileşme sağlanması ile “karşılıklı uyum” sürecinin daha kolay olacağı düşünülmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 61-62).

Kayıt dışı ekonomi ve buna dâhil olan Suriyelilerin varlığı, orta ve büyük işletmelerin en önemli problemlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm yasal yönergelere uyumlu bir şekilde eleman çalıştıran işletmeler, kayıt dışı olanların haksız rekabetinden ciddi bir şekilde etkilenmişlerdir. Bölgelerarası dengesizliklere

sebeup olan bu durum, gerek kurallara uygun çalışan işletmeleri, gerek devleti, gerekse istismara açık çalışanları olumsuz etkileyen bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, “Suriyeliler üzerinden çok çabuk kazanç elde etme” ya da kayıt dışı ekonomik faaliyetler Türk ekonomi piyasasının önemli problemlerindendir. Ekonomik anlamda dengelerin bozulması, haksız rekabetin artması, yasalara uyan kurum ya da şirketlerin mağdur edilmesi, vergi ve sigorta primi kaybı sebebiyle devlet bütçesini zorlayıcı kayıt dışı çalışma, her bakımdan mücadele edilecek konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suriyelilerle yaptığımız görüşmeler neticesinde, çalışma izni kapsamında gerek istihdam gerekse kanunlar konusunda sorunların olduğu tespit edilmiştir. İş yaşamında bu tarz problemlerin aşağı seviyelere çekilebilmesi veya daha uygun koşulların ve ücretlerin sağlanabilmesi için bazı acil düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlardan bazıları;

- Öncelikle Suriyeli çalışanların bulunduğu yerlerin/ kurumların sık sık denetlenmesi,
- Suriyelilere sigorta primlerinden yararlanma imkânlarının verilmesi,
- Sigortalı çalışan Suriyelilere bir zaman sonra vatandaşlık hakkının verilebilmesi.

Gibi öneri ya da politikalarla çalışma alanlarında daha net, orta ve uzun vadeli olumlu neticelerin alınabileceği beklenebilir. Nitekim Türk iş gücü piyasasındaki Suriyelilerin kayıt dışı çalışma potansiyellerinin fazlalığı ancak kurumsal bir yapı etrafında çalışma şartlarının iyileştirilmesiyle engellenebilir. Ayrıca ilgili iş gücünün sömürülmesinin önüne geçmek için politikaların ve mekanizmaların devreye girmesi gerekmektedir.

Erdoğan ve Ünver’in yapmış olduğu çalışmada, Türkiye’ye gelen Suriyelilerin daha gerçekçi ve işlevsel modeller ile istihdam edilmesi gerektiği konusunda öneriler bulunmaktadır. İş dünyasındaki görüşmeciler, meslek eğitimi konusunda kayıt ve kontrolün sağlanması ve yasal zeminin oturtulması konusunda ciddi çalışmaların yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Mesleki eğitimle birlikte

gelişen istihdam alanının artması, ihtiyaç alanlarının sektörlere ve bölgelere göre belirlenmesi ile bu iş alanlarına yönlendirilen Suriyelilerin daha verimli bir ekonomik yaşam süreçleri vurgulanmaktadır. Görüşülen kesim, ülkede temel sıkıntının mesleksizlik ve vasıflı olmayan iş gücü olduğundan bahsederken gelen Suriyelilerin birçoğunun niteliksiz iş gücü potansiyeline sahip olduğunu bu yüzden meslek eğitimlerinin ciddiye alınmasını ve bölgesel-sektörel olarak analizlerin sonucunda da iş sahasındaki yerel kişiler ile sonradan yerleşen Suriyeliler arasındaki uyumun sağlanması gerektiğini ifade etmektedirler (Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 63-64).

Suriyelilerin iş piyasalarına katılmalarında danışma programlarının (mentoring programmes) oluşturulması ya da artırılması önem teşkil etmektedir. Özellikle kariyer oluşturmada, iş memnuniyetinde, iş koşullarının düzenlenmesi gibi konularda olumlu etkileri olabilir. Ayrıca danışmanlık faaliyetlerinin geçici koruma statüsündeki göç edenlerin uyum süreçlerinde de kolaylaştırıcı bir yönünün olduğu söylenebilmektedir.

Suriye'den Türkiye'ye gelen kitlesel göç dalgaları sermaye ve emek piyasalarında bazı değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Özellikle de göç eden Suriyelilerin iş gücünden istifade edip üretim ve istihdam oluşturmada kendilerinden faydalanılması konusunda farkındalık oluşturulmalıdır. Bulgular doğrultusunda fark edilen diğer bir husus da Suriyelilerin tamamının niteliksiz iş gücünden oluşmadığıdır. Dolayısıyla, bu iş gücü kaynağının Türkiye'nin üretim, istihdam ve kalkınmasında olumlu etki oluşturacak nitelikte yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan İŞKUR, AFAD, Göç İdaresi, MEB, iş dünyası kurum ve kuruluşları ile özel sektör danışmanlık ve istihdam şirketleri istihdam ve üretim sağlayıcı hizmetler sunabilir.

Türkiye'deki Suriyelilerin mevcut koşullarda istihdamının sağlanması için sektörel- bölgesel analizlerin yapılması gerektiği gibi çalışma hakları konularındaki belirsizliğin de ortadan kalkması gerekmektedir. Yasal zemin oluşturulması durumunda hem vasıflı hem de vasıfsız kişilerin sektörel analizler yapılarak istihdam

sağlayıcı sürecin içerisine dâhil edilmeleri gerekmektedir. Ayrıca yerel halkın mağdur edilmemesi konusunda da duyarlı olunmalıdır.

Suriyelilerle yapılan görüşmeler neticesinde Suriyelilerin özellikle son dönemlerde ve seçim zamanlarında siyaset içi araçsallaştırılma gibi bir tehlike (risk) içinde oldukları tespit edilmiştir. İç veya dış siyasette Suriyelilerin kullanılması toplumda sosyal gerilimlerin artmasına sebep olmaktadır. Bunun yerine Suriyelilerin niçin ve nasıl geldikleri, kimler oldukları ve ne yapabilecekleri Türk vatandaşlarına aktararak birlikte yaşamın kolaylığı için farkındalık eğitimlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Suriyeliler konusundaki sorunların çözümü ile kurumlar arasındaki diyalogun sağlanması adına Göç ve Uyum (Diaspora) Bakanlığı gibi bir bakanlık kurularak bakanlıklar/kurumlar arasındaki koordinasyon problemleri ortadan kaldırılabılır.

Erdoğan ve Ünver'in çalışmasında görüşülen iş dünyasındaki kişiler gelecek on yıl içerisinde Suriyelilerin özellikle mesleki bakımdan nitelikli iş gücüne sahip olması gerektiğini birtakım veriler çerçevesinde ifade etmektedir. Ayrıca sosyal, siyasal ve ekonomik politikaların yapılandırılmasında verimli ve daha hızlı dönüt alınabilecek çözüm önerilerinin sunulması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu çalışma çerçevesinde Suriyeliler için oluşturulacak istihdam sahasının devlet tarafından planlanması isteği yaygındır. İş dünyasında görüşülen kişilerce ifade edilen şudur ki devlet mekanizmalarının göç ile ilgilenen birimleri ve yerel sektör konuya uygun hem yatırımcı hem eğitici hem de düzenleyici bir yaklaşım tarzı geliştirmelidir. İş dünyasındaki bu kişiler ayrıca, Suriyelilerin “yabancı” olarak çalıştırılmasının ileride getireceği ekonomik kaygılara dair devlet organlarının yeni düzenlemeler ve teşviklerle özendirici politikalar geliştirmesi üzerinde durmaktadırlar (Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 64). Dolayısıyla çalışmanın önemli bir kısmını Suriyelilerin vatandaşlığı ya da kalıcılık-geçicilik konusundaki belirsizlikleri oluşturmaktadır. Vatandaşlık alındığı takdirde iş-ekonomi sahasındaki konumları, katkıları ya da potansiyellerinin ne olacağı konusu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bununla birlikte iş dünyası temsilcileri bir anlamda insan kaynağının yetiştirilmesinin uzun zaman aldığını bu yüzden vatandaşlık ile kalıcılığı daha da

netleşen Suriyelilerin ülke ekonomisindeki üretime sunacakları katkı ve işsizliğin azalmasındaki rolleri konusunda görüş bildirmektedirler.

İstanbul'da bulunan nitelikli Suriyelilerin istihdamlarının yerinde ve zamanında yapılması için acil düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Gerek Suriyeli akademisyenlerin istihdamı gerekse öğrenci potansiyeli taşıyan Suriyeliler açısından Türk-Arap Üniversitesi'nin varlığı önemli düzenlemelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğeri de diploma denklik süreçlerinin kolaylaştırılmasıdır. Özellikle hem eksik istihdamın önüne geçmek hem de Suriyelilerin yetenek/tecrübelerini kullanabilmeleri adına İstanbul'da bir merkez açılabilir. Bu merkez diploma denklik sürecini hızlandırabilir ve soruna ciddi kolaylık getirebilir.

Suriyelilerin çalışma piyasasında yaşadıkları denklik sorunu dışında önemli bir sorun da dil problemidir. Suriyeli göçmenlerle yapılan çalışmada (Sunata, 2017), yaşadıkları ekonomik zorlukların yanı sıra, dil (Türkçe) bilmiyor olmalarının bu zorlukları arttırdığı ifade edilmektedir. Suriyelilerin Türkçe bilgisi elzem görülmektedir. Sadece sosyal hayata değil iktisadi hayata da uyumlu hale gelmeleri için dil konuşabilme becerisi önem arz etmektedir. Bu konuda yerel yönetimlerin çalışmalar yapması, İstanbul ili içinde hemen hemen her semtte Türkçe dil kurslarının açılması Suriyelilerin yaşama tutunma motivasyonlarını arttıracaktır. İstanbul'da bulunan Suriyeli sivil toplum kuruluşlarınca verilen eğitimler desteklenmeli ve bu eğitimlerin sayısı arttırılmalıdır. Hem kamusal hem de sivil alanda hizmet veren kurum ve kuruluşların çalışmalarına ek olarak Suriyelilere karşı yerel halkın tepkisini ölçecek araştırmalar yapılarak halkı bilgilendirmeye ve oluşmuş olumsuz Suriyeli algısını değiştirmeye yönelik projeler yapılması da hem ihtiyaç hem bir zorunluluk gibi görünmektedir.

Türkiye'deki Suriyelilere dair çalışmamızda değinilen diğer bir konu da Suriyelilerin güvenlik endişeleridir. Savaş sonrası Türkiye'ye yerleşen hem Esad rejiminin hem de IŞİD'in (Irak Şam İslam Devleti) faaliyet grupları içerisinde bulunan çok sayıda kişinin oluşturacağı güvenlik sorunlarının ciddi bir şekilde dikkate alınması gerektiği yapılan çalışmada belirtilmektedir. Türkiye'deki cezaevlerinde bulunan yabancılar içerisinde Suriyelilerin oranının ortalama %40 gibi

bir rakama ulaştığı, eğitim boyutu ve meslek edindirme süreçlerinin üzerinde önemle durulmaması halinde bu sayının doğrusal olarak artacağı ifade edilmektedir. Bu bakımdan uluslararası göçün yasal ve idari süreçlerinin iyi yönetilmesi halinde ciddi katkılar sunulacağı belirtilmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 74). Suriyeliler konusunda politika ve önerilerin oluşturulmasına Türk ekonomi çevrelerinin görüşlerinin de dâhil edilmesi önem taşımaktadır. İş dünyası temsilcileri, teşvik edilir ve yasal zemin oluşturulursa Türkiye’deki Suriyeliler meselesinde çok çabuk, köklü ve olumlu değişimler yaşanacağını vurgulamaktadır. Suriyelilerin topluma uyum hususundaki önemli adımlardan biri Suriyeli yetişkinlerin acil bir şekilde mesleki eğitim süreçlerine dâhil edilmeleri ve Türkçe öğrenmelerindeki engellerin kaldırılmasıdır.

Suriyelilerin özellikle dil ve sosyalleşme sorunları için sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine gidilmelidir. Suriyelilerin toplum içi uyumunda kısa ve uzun vadeli amaçların belirlendiği projeler hazırlanmalıdır. Suriyelilere dışlanma hissine karşı psikolojik destek verilmelidir.

Son olarak, Suriyeliler hem kültürel hem sosyal hem de ekonomik anlamda bir tehdit, yerel halk tarafından toplumsal düzeni bozan bir unsur olarak görülebilmektedir. Aslında göçlerin farklı kültürlerin bir arada yaşamasını öğreten yönü hatırlatılarak birlikte yaşamının olumlu tarafları her iki halk içinde görünür kılınmalıdır.

Netice itibariyle var olan veriler değerlendirildiğinde, çok fazla sayıda göçmenin Türkiye’ye yerleşme olasılığı ile birlikte yakın zamanda ülkemize yoğun bir göç akımının olacağını söyleyebiliriz. Bu bağlamda, göç ve göçmen kavramlarının uluslararası insan haklarının konuları olduğu dikkatten kaçmadan, Türkiye’ye farklı sebeplerle yerleşen göçmen, mülteci ya da sığınmacılara dair ötekileştirme söylemlerini ve tutumlarını azaltabilecek ve mevcutta var olan ön yargıları hafifletebilecek tedbirlerin alınması son derece önemlidir. Ayrıca göçlerin nitelikleri, hacimleri ve göç politikaları üzerinde durulduğu kadar göçler neticesinde meydana gelen sosyal etkileşimlerin de üzerinde durulmalıdır. Özellikle algısal gerilimler ve bunun sosyal pratiklere nasıl yansıdığı ve zorunlu dış göçlerle gelen

dezavantajlı gruplara yönelik riskler ile olumsuz algıların kaynağını araştırabilen sosyolojik araştırmaların önemi vurgulanmalıdır. Nitekim bu tezde de Türkiye’ye yerleşmiş Suriyeliler algısının toplumda yarattığı etkiyle birlikte, İstanbul ilinde yaşayan Suriyelilerin karşılaştıkları sosyal ve ekonomik risklerin nasıl ve ne boyutta olduğu nitel görüşmelerle söylemlere yansıyan somut örnekler üzerinden işlenmeye çalışılarak konunun önemine dikkat çekilmektedir.

Ayrıca Suriyelilerin geldikleri yerde savaş ve güvencesizliğin devam ettiğini, bununla beraber göç hareketlerinin hâlâ süregeldiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla daha önceden yerleşen göçmenler ve henüz bitmemiş olan göç eyleminin ardından yürütülecek politika ya da çözüm önerilerinin “geçici” nitelikte olmayıp süreklilik taşıması son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006). *Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma*.
- Adıgüzel, Y. (2014). “Bir umut yolculuğu olarak göç ve yeni mekânda gençlerin karşılaştığı sorunlar”. *Gençlik, Kent ve Göç*, 81-117.
- Ager A.ve Strang A. (2008). “Understanding integration: A conceptual framework”. *Journal of Refugee Studies*, 21/2, 166-191.
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünümüleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 27.
- Aksan, G. (2014). Yoksullukla baş etmede dayanışma ağlarının rolü: teorik ve uygulamalı çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü sosyoloji anabilim dalı yayınlanmamış doktora tezi.
- Aktan, C. (2002). *Sosyal riskler, yoksulluk ve sosyal risk yönetimi. Yoksullukla Mücadele Stratejileri* Ankara. Erişim tarihi: 31 Mayıs 2019, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncu-bol/sosyal-risk.pdf>

- Akturan, U., vd. (2008). **Söylem analizi. Baş ve Akturan (Ed.), Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi** (ss. 25-36). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Alada ve Dinç, A. (2000). **İktisat felsefesi ve belirsizlik**. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Aldemir, Ş. ve Özpınar, Ö. (2004). “İnsani kalkınma ve insani yoksulluk”. **Eğitim Bilim Toplum**, 2 (7), 48-58.
- Alver, K. (Ed.). (2012). **Kent imgesi, kent sosyolojisi**. (ss.9-31). Ankara: Hece Yayınları.
- Aven, Terje, Renn, Ortwin. (2009). **On risk defined as an event where the outcome is uncertain. Journal of Risk Research**, 1-11.
- Avrupa Komisyonu, (2002). **Sosyal dışlanma ile mücadelede mahalli topluluk eylem programı 2002-2006 raporu**.
- Aygül, H.H. (2018). **Mültecilerin iş gücü piyasasına katılımı ve piyasaya dair deneyimleri**.
- Algül ve Eke (Ed.), (2018). **21. Yüzyılda uluslararası göç ve mülteciler bir Türkiye perspektifi**. Nobel Yayınları.
- Bal, H. (2016). **Nitel araştırma yöntem ve teknikleri: uygulamalı örnekli**. İstanbul: Sentez Yayınları.

- Barın, H. (2015, Temmuz-Aralık). **Türkiye’deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi 1. cilt, 2. sayı.*** Erişim tarihi: 21 Eylül 2019, <http://www.gam.gov.tr/files/d2.pdf>
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9. cilt, 1. sayı, 23-28.*
- Başol, G. (2008). **Bilimsel Araştırma süreci ve yöntem.** İçinde Kılıç,O.ve Cinoğlu, M.(Ed.).**Bilimsel araştırma yöntemleri, bölüm 5.** İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2013). *Sosyolojik düşünmek. (dokuzuncu baskı).* (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BBC News. *2018 Grafiklerle: Avrupa’da göçmen karşıtlığının en yüksek olduğu ülkeler.* Erişim tarihi:04 Haziran 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43392262>
- Beck, U. (2009). *World at risk.* Cambridge and Malden: Polity Press.
- Beck, U. (2013). *Siyasallığın icadı.* İletişim Yayınları.

- Bentley, E. (2007). **Adulthood**. New York, Roudledge: Psychology Press.
- Berman, Y. & Phillips, D. (2000). **Indicators of social quality and social exclusion at national and community level, social indicators research**.
- Betts, A. And Collier, P. (2017). **Refuge: Trasforming a broken refugee system**, Allen Lone, London.
- Biçerli, M.K. (2013). **Çalışma Ekonomisi**. (altıncı baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Bijak, J. (2006). **“Forecasting international migration: selected theories, models and methods”**. *Central European Forum For Migration Research Working 4*.
- Birleşmiş Milletler (2016). **Human development report**. Erişim tarihi: 23 Mayıs 2019, http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/human_development-report-20161.html
- Blaik, N. (1993). **Approaches to social enquiry**. Oxford Polity Press.
- Bloch, A. (2002). **Refugees opportunities and barriers in employment and training**. *Leeds, Department for Work And Pensions Research, Report No 179*.

- Bloch, A. (2008). **Refugees in the UK labour market: the conflict between economic integration and policy-led labour market restriction.** *Journal of Social Policy*, 37 (1), 21-36.
- Bora, T., Erdoğan, N., Bora, A. ve Üstün, İ. (2015). *Boşuna mı okuduk? Türkiye’de beyaz yakalı işsizliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boyd M. ve Thomas, D. (2002). “**Skilled immigrant labour: country of origin and the occupational locations of male engineers**”. Special issue on migration and globalization. *Canadian Studies in Population*, 29/1, 71-99.
- Böke, K. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bradbury ve Judith, A. (1989). “**The policy implications of differing concepts of risk**”. *Science, Technology and Human Values*, 380-399.
- Burlingame, D.F. (Ed.). (2004). “*Philantropy in America: A comprehensive historical encyclopedia*. Vol.1. Colifornia: ABC-CLIO Publ. 76-77.
- Bülbül, S. (1991). **Halk eğitime giriş, yetişkin eğitimi, Türkiye’de halk eğitimi, toplum kalkınması.** *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Ön Lisans Programı Yayınları, No. 213*.

- Çaha, Ö., Çaylak, A. ve Tutar, H.: (2013). **TRA2 bölgesi sivil toplum kuruluşları profili**. Ankara: Serka Kalkınma Ajansı Yayını.
- Canatan, K. (2013, Şubat). **Avrupa toplumlarının göç algıları ve tutumları: sosyolojik bir yaklaşım**. *Sosyoloji Dergisi, (üçüncü dizi), sayı 27*, 317-332.
- Castles, S. (2000). “**International migration at the beginning of the twenty-first century: Global trends and issues**”, *International Social Science Journal* 52 (165), s.269-281.
- Castles, S.& Miller, M.J. (1998). **The age of migration: International population movements in the modern World**, second edition, Londra: Macmillan.
- Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). **Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelebi, A. (2001). **Risk ve olumsuzluk: sosyal teori-sosyal felsefe ilişkisini anlamaya yönelik iki anahtar kavram**. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 56. cilt, 1. sayı*.
- Cheung, S.Y. ve Phillimore, J. (2014). **Refugees, social capital, and labour market integration in the UK**. *Sociology, 48(3)*, 518-536.

- Creswell, J.W. (2003). **Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches.** (Second Ed.). London: Sage.
- Crush, J., Romachhandran, S. (2009). **Xenophobia, international migration and human development (rep.,1-104).** New York: United nations development programme. Human development reports, research paper.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2015). **Gömülü teori-nitel desenler.** EDAM.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (t.y.). **Söylem analizi.** Erişim tarihi: 04 Ağustos 2019, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/%20ma ruaebd/article/viewFile/1012001642/1012001372>
- Çoban, B. (2018). **Türkiye'de işsizlik profili bağlamında Suriyeli gençlerin İstanbul iş gücü piyasasına katılım sorunları.** *Çalışma ve Toplum*, 56, 193-216.
- Coşkun, F. (2019). **Geçici koruma statüsünde olan Suriyelilerin hayata tutunma stratejileri üzerine sosyolojik bir araştırma: Şanlıurfa örneği.** *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi.*
- Dadush, U. ve Niebuhr M. (2016). **The economic impact of forced migration.** *OCP Research Paper.*

- Dane, K. (2008). **Devletin dönüşümü ve sosyal güvenlik reformu.** Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- De Vaus, D.A. (2001). **Research design in social research.** London: Sage Publications
- Dedeoğlu, S., Gökmen, Ç.E., (2011). **Göç ve sosyal dışlanma.** Ankara: Elif Yayınevi.
- Dedeoğlu, S. (2018). **Tarımsal üretimde göçmen işçiler: yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine.** *Çalışma ve Toplum*, 56, 37-68.
- Del Carpio, X.V. ve Wagner, M.C.: (2015). **The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market.** *World Bank Policy Research. Working Paper no: 7402.*
- Delibaş, K. (2017). **Risk toplumu.** İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Deniz, A.Ç., Ekinci, Y. ve Hülür, B.: (2016). **Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı sosyal dışlanma mekanizmaları.** *SBARD Sayı 27, Bahar 2016, 17-40.* Erişim tarihi: 26 Eylül 2019, https://www.academia.edu/32191400/Suriyeli_siginmacilarin_Karsilastigi_Sosyal_Dislanma_Mekanizmaları.pdf

Duman, Ö.

(2008). **Atatürk döneminde Romanya'dan Türk göçleri (1923-1938)**, (Turkish migrations from Romania during Atatürk period). *Bilig*, 45, 23-44.

Eder, M. ve Özkul, D.

(2016). **Editors introduction: precarious lives and Syrian refugees in Turkey**. *New Perspectives on Turkey*, 54

Edwards, R.C.

(1984). **Forms of control in the labor process: an historical analysis**. Fischer ve Sirianni (Ed.) *Critical studies in organization & bureacracy* (ss. 86-119). Philadelphia: Temple University.

Ela Özcan, E.D.

(2017). **“Türkiye’de 2000’li yıllarda iç göç-işsizlik örüntüleri: Ankara (TR51) alt bölgesinin, Kırıkkale (TR71) ve Samsun (TR83) alt bölgelerinden aldığı göçlerin işsizlik açısından değerlendirilmesi**. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı yayınlanmamış doktora tezi*.

Elitok, S.

(2013). **İğneyi Avrupa ve ABD’ye, çuvaldızı kendimize: Türkiye’de göçmen algısı**. Erişim tarihi: 18 Haziran 2019, <http://t24.com.tr/haber/igneyi-avrupa-ve-abdye-cuvaldizi-kendimize-turkiyede-gocmen-algisi>, 244595

- Elmas, M. S. (2013). *Modern toplumun güvenlik çıkmazı: tehdit, risk ve risk toplumu perspektifinden güvenlik*. Ankara: USAK Yayınları.
- Emiroğlu, B.D. (2018). *Turistik ürünün bir parçası olarak diğer turistler. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı yayınlanmamış doktora tezi*.
- Erbaş, H. (2017). *Araştırma-nitel araştırma*. Erişim tarihi: 16 Şubat 2019, <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=72610>
- Erçoban, P. (2014). *Türkiye'ye sığınan Suriyeliler misafir değil mülteci*. (Dağhoğlu E.C., söyleşi). Erişim tarihi: 24 Mart 2019, <http://www.agos.com.tr/haber.php?seo=turkiyeye-siginan-suriyeliler-misafir-degil-multeci&haberid=6419>
- Erdoğan, M. ve Ünver, C. (2015). *Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Erdoğan, M.M. (2017). *Kopuştan uyuma kent mültecileri: Suriyeli mülteciler ve belediyelerin süreç yönetimi*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Erol, E., Mutlu, P., Pınar,
E., Akyol, E., Kahveci,
M., Mısırlı, K.Y., Salman, C.

(2018). *Suriyeli göçmen işçilerin İstanbul ölçeğinde tekstil sektörü emek piyasasına eklemlenmeleri ve etkileri*. Çalışma ve Toplum Dergisi Erişim tarihi: 24. Mayıs 2019, https://www.academia.edu/37504877/Suriyeli_Göçmen_İşçilerin_İstanbul_Ölçeğinde_Tekstil_Sektörü_Emek_Piyasasına_Eklemlenmeleri_ve_Etkileri?email_work_card=title

Esping, ve Andersen, G.

(2006). **Toplumsal riskler ve refah devletleri**. Adaman ve Keyder (Ed.), *Sosyal politika yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ferrer, A. ve Riddell W.C.

(2008). “**Education, credentials and immigrant earnings**”. *Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne d'Economique* 41(1). 186-216.

Florance, S.P.

(2003). **Labour**. London; Roudledge Taylor& Francis Group.

Fox, N.

(1999) **Postmodern reflections on “risk”, “hazards” and life choices**. Lupton (Ed.), *Risk and sociocultural theory: new directions and perspectives*. New York: Cambridge University Press.

- Franz, B. (2003). **Bosnian refugees and socio-economic realities: changes in refugee and settlement policies in Austria and the United States.** *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29/1, 5-25.
- Fukada-Parr vd. (1997). *The World Bank human development report 1997*. Stalker, Ross, Larson (Ed.), New York, USA: Oxford University Press.
- Furedi, F. (2017). *Korku kültürü* (B. Yıldırım, Çev.) (üçüncü baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Geçgin, E. (2009). “Ankara-Polatlı örneğinde sosyal dışlanma açısından mevsimlik tarım işçiliği”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1.cilt, 1.sayı*.
- Genç, D., Öner, Ş. ve N. Aslı. (2018). *Küreselleşme çağında göç, kavramlar, tartışmalar*. (Der. İhlamur, Öner, Ş. Gülfer, N. Aslı). İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (1998). **Risk society: the context of British politics.** Franklin (Ed.), *The Politics of Risk Society*. Malden: Polity Press.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü yol* (M. Özay Çev.) İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınları.

- Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel kimlik* (Ü. Tatlıcan Çev.) Say Yayınları.
- Gittell, M., Isolda O., Bustamente ve Steffy, T. (1999). *Women creating social capital and social change: a study of women-led community development organizations*. Silver Springs. MD: McAuley Institute.
- Golafshani N. (2003). “Understanding reliability and validity in qualitative research” *The Qualitative Report*, Vol. 8, No. 4, 597-607.
- Gök, M. (2014). *Toplumsal kalkınmanın ve sosyal sermayenin bilinmeyen aktörleri: kadın odaklı sivil toplum kuruluşları*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji doktora tezi.
- Güner, C. (2007). “İltica konusunda Türkiye’nin yol haritası: ulusal eylem planı”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56. cilt 4. sayı 81-109.
- Günerigök, M. (2018). *Risk toplumu ve din-yeni bir sosyolojiye doğru*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları.

Henriksen, L., Boje, T. P., Ibsen, B., Koch, Nielsen, I.

(2008). “Welfare architecture and voluntarism: or why” changing the welfare mix’ means different things in different contexts”. Osborne (Ed.), *The third sector in Europe: prospects and challenges*. New York: Routledge Publ.

Home Office

(2006). *Rebuilding Lives: Groundwork: Progress report on refugee employment*. London: Home Office/ National Refugee integration forum.

Hulme, D., Moore, K.,
Stepherd, A.

(2001). *Chronic poverty: meanings and analytical framework*. *Chronic Poverty Research Center. Working Paper No:2*.

IOM,

(2009). *Göç terimleri sözlüğü*. Erişim tarihi:20 Haziran 2019, http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf

Işık, O. ve Ataç, E.

(2011). *Yoksulluğa dair: bildiklerimiz, az bildiklerimiz, bilmediklerimiz*. *Birikim Dergisi* 268-69, 66-85.

Işık, O., Pınarcıoğlu, M.

(2012). *Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV):

(2016). *Capacity building in support of young refugees in metropolitans*.

Jehoel-Gijsbers G. ve Wrooman, C.: (2007). **Explaining social exclusion: a theoretical model tested in the Netherlands.** *The Netherlands Institute for Social Research.*

Kaida, L. (2015, Nisan). **“Ethnic variations in immigrant poverty exit and female employment: the missing link”.** *Demography*, 52, No. 2, 485-511. Springer on behalf on the population association of America.

Kavak, S. (2016). **Syrian refugees in seasonal agricultural work: a case of adverse incorporation in Turkey.** *New Perspectives on Turkey*, 54, 33-53.

Kaya, İ. ve Eren, E.Y. (2014). **Türkiye’de Suriyelilerin hukuki durumu: arada kalanların hakları ve yükümlülükleri.** SETA Yayınları 55.

Kaya, A. ve Erdoğan, M. (2015). **Türkiye’nin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye’ye göçler.** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, A. (2017). **“İstanbul mülteciler için cennet mi cehennem mi? Suriyeli mültecilerin kentsel alandaki halleri”.** *Toplum ve Bilim*, 140, 42-69.

- Kesler, C. (2015). “Welfare states and immigrant poverty: Germany, Sweden and United Kingdom in comparative perspective”. *Acta Sociologica*, 58(1), 39-61.
- Kirişçi, K. (1991).” The legal status of asylum seekers, in Turkey: problems and prospects , ‘international journal of refugee law 3 (3) .510-528
- Kirişçi, K. (2003). “Disaggregating Turkish citizenship and immigration practices”. *Middle Eastern Studies*, 36-3, 1-22.
- Krahn, H., Derwing, T., Multer, M. ve Wilkinson, L. (2000). Educated and underemployed: refugee integration into the Canadian labour market. *Journal of international migration and integration/revue de l'integration et de la Migration Internationale*, 1 (1), 59-84.
- Kumar, K. (2010). *Sanayi sonrası toplumdan post-modern topluma çağdaş dünyanın yeni kuramlar* (M. Küçük Çev.) Ankara: Dost Kitapevi.
- Kümbetoğlu, B. (2003). “Küresel göç . değişen göçmenler ve göçmenlik “, içinde A.Kaya ve Günay G. Özdoğan (der.) Uluslararası ilişkilerde sınır tanımayan sorunlar , İstanbul : Bağlam Yayınları.

- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lamba, N.K. (2003). **The employment experiences of Canadian refugees: measuring the impact of human and social capital on quality of employment.** *Canadian Review of Sociology/Revue Canadienne de sociologie*, 40(1), 45-64.
- Lister, R. (2004). *Poverty: key concepts*. Cambridge: Polity.
- Lordoğlu, K. ve Özkaplan, N. (2007). *Çalışma iktisadı*. (üçüncü baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Luhmann, N. (1993). *Risk: a sociological theory*. Berlin and New York: de Gruyter.
- Lundborg, P. (2013). **Refugees employment integration in Sweden: cultural distance and labor market performance.** *Review of International Economics*, 21(2), 219-232.
- Lupton D. (2006). “Sociology and risk”. Mythen ve Walklate (Ed.), *Beyond the risk society*. New York: Open University Press.
- Lupton D. (1999). *Risk*. London and New York: Routledge.

Massey, D. S.

(1999). **Why does immigration occur? A theoretical synthesis.** Russell Sage Foundation. Hirschman, Kasinitz and DeWind (Ed.), *Thehand-book of international migration: The American experience*, 34-52. New York: Russell Sage Foundation.

Mattoo, A., Neagu, I.C. ve
Özden, Ç.:

(2006). *“Brain waste? Educated immigrants in the US labour market”*. Madrid: International Congress on Human Development.

McCann T. ve Eileen C.

(2003). *Grounded theory in nursing research: Part 1 methodology*. Erişim tarihi:08 Ağustos 2019,https://www.researchgate.net/publication/8932546_Grounded_theory_in_nursing_research_Part_1--Methodology

Miser, R.

(1999). *Halk eğitimi ve toplum kalkınması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Morawska, E.

(2007). **International migration: its various mechanisms and different theories that try to explain it.** *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 1*

Morawska, E.

(2007). *International migration: its various mechanisms and different theories that try to explain it*. Erişim tarihi: 26 Eylül 2019, http://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/5224/WB1%2007%20inlaga_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Neuman, W. L.

(2014) .*Toplumsal araştırma yöntemleri nicel ve nitel yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayın Odası Yayınları.

Neuman, W.L.

(2013). *Toplumsal araştırma yöntemleri; nitel ve nicel yaklaşımlar 1*. (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayın Odası Yayınları.

Öksüz, H.& Köksal, Ü.

(2004). **Emigration from Yugoslavia to Turkey (1923-1960). Turkish review of Balkan studies (Vol.9,pp.145-177)**. İstanbul. Foundation for middle east and Balkan studies.

Özhasar, B.

(2013) .**Yoksul hanelerde sosyal dışlanmanın boyutları: Aydın ili örneği**. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Özmete, E., Yıldırım,
H. ve Duru, S.:

(2018, Ekim). **Yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: gerçeklik ve güvenilirlik çalışması. Sosyal Politika Çalışmalar Dergisi, Yıl. 18 Sayı. 40/2, 191-209.**

Paçacı -Elitok, S.

(2003) “ Turkish migration policy over the last decade: a gradual shift towards better management and good governance “, *Turkish policy quarterly*, 12(1) : 162-172.

Parekh, B.

(1994). *Three theories of immigration, strangers and citizens: a positive approach to migrants and refugees*, Spencer (Ed.), *IPPR/River Press*, 91- 110.

Peynirci, G.

(2014). “Yetişkin eğitimi kurslarının yetişkin eğitimi ve yetişkin öğrenen ilke ve özelliklerine göre incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Halk Eğitimi Bilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi.*

Psoinos, M.

(2007). **Exploring highly educated refugees’ potential as knowledge workers in contemporary Britain. *Equal Opportunities International*, Vol.26 No.8, 834-852.**

Punch, K.F.

(2011). *Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar* (D. Bayrak, H. Bader Arslan, Z. Akyüz, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Raphael, S. ve Smolensky, E. (2008). *Immigration and poverty in the United States Institute for Research on Poverty Discussion. no.1347-08.*
- Rasmussen, M. V. (2006). *The risk society at war.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Renn, O. (1998). "Three decades of risk research: accomplishments and new challenges". *Journal of Risk Research, Vol.1, No.1, 49-71.*
- Renn, O. (1998a). *Risk governance: coping with uncertainty in a complex world.* London: Earthscan.
- Renn, O. (1998b). "Concepts of risk: an interdisciplinary review- part 1: Disciplinary Risk Concepts".
- Rittersberger ve Tılıç, H. (2015). *Managing irregular labour migrants in Turkey. Göç Araştırmaları Dergisi, sayı 1(1), 80-107.*
- Robertson, C. (2007). *Social capital, women's agency and the VIEW clubs of Australia. South Wales University of New yayınlanmamış doktora tezi.*
- Rodriguez, F., vd. (2010). *Human development report.* New York: MacMilian Press.

- Rydgren, J. (2008). **Immigration sceptics, xenophobes or racists? radical right wing voting in six West- European countries.** *European Journal of Political Research*, 47, 737-765.
- Sağır, A. (2011). **Kültürel bütünleşme bağlamında Antalya'nın Finike İlçesi'ne yerleşen turistlerin sosyolojik çözümlemesi.** *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 49-64.
- Salamon, L.M. (1999). *America's nonprofit sector: A primer*, New York: The Foundation Center.
- Sapancalı, F. (2005). **"Avrupa Birliğinde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri"** *Çalışma ve Toplum Dergisi* 3. sayı. Erişim tarihi: 22 Temmuz 2019, <http://www.calismatoplum.org/sayi6/Makale%202.pdf>
- Seaman, P. (2006). **"Social exclusion"**, *encyclopedia of World Poverty*. M. Odekon (Ed.), Sage Publication, 986-987.
- Sekaran, U. ve Bougie, R. (2010). *Research methods for business: A skill building approach*. USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Sen, A. (1979). **"Issues in the measurement of poverty"**. *The Scandinavian Journal on Economics*, 81/2, 285-307.

Sert, D. Ş.

(2018). *Uluslararası göç yazınında bütünüleyici bir kurama doğru küreselleşme çağında göç kavramları ve tartışmalar*. Ihlamur-Öner, S.G. ve Şirin Öner, N. Aslı (Der.). İletişim Yayınları.

Sirkeci, İ.

(2013). Türkiye'nin yaklaşan göçmen krizi: Suriyeli mülteciler ve diğerleri. *Londra: Analiz Türkiye, II (8)*, 6-10.

Smith, H. ve Ley, D.

(2008). "Even in Canada? The multiscalar construction and experience of concentrated immigrant poverty in gateway cities". *Annals of the Association of American Geographers*, 98:3, 686-713.

Songur, A., Demirtaş, İ.

(2018). *Mültecilere yönelik insani yardımlar: Türkiye boyutu, 21. yüzyılda uluslararası göç ve mülteciler bir Türkiye perspektifi* H.H. Algül ve E. Eke (Ed.), Nobel Yayınları.

SORHOP TR83/2011DFD/022/:

Samsun ilinin sosyal risk haritasının oluşturulması projesi. Erişim tarihi: 03 Kasım 2018, <http://www.oka.org.tr/Documents/Samsun%20İlinin%20Sosyal%20Risk%20Haritası.pdf>

Soydemir, S.

(2014). Küreselleşme ekseninde sosyal risklerin kurumsallaşması, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 6.Cilt. Erişim tarihi: 27 Mayıs 2019, http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_hia/arsiv/2014_2/suat_soydemir.pdf

- Steffy, T. (2008). **Women creating social capital and social change: A follow-up study of women-led community development organizations.** *The City University of New York yayınlanmamış doktora tezi.*
- Sullivan, D.H. ve Ziegert, A.L. (2008, Kasım). **“Hispanic immigrant poverty: does ethnic origin matter?”.** *Population Research and Policy Review, Vol.27, No.6, 667-687.*
- Sunal, O. (2006). **Sosyal dışlanmaya kuramsal yaklaşımlar.** *Çalışma Ortamı Dergisi.*
- Sunata, U., Çelik, E., Nur, Yıldız, M. Nil, (2017). **İstanbul’daki orta sınıf Suriyeli sığınmacıların göç deneyimleri.** *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal Of International Social Research), Cilt: 10 Sayı:53, 527-535.*
- Suter, B. (2013). **“Asylum and migration policy in Turkey: an overview of developments in the field 1990-2013”.** *MIM Working Paper Series No:13:3.* Malmö: Malmö University.
- Sürüel, T., (2008). **“Göç ve sosyal dışlanma ilişkisinin sosyal politika açısından analizi (İstanbul-Sultanbeyli örneği).** *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi.*

- Şahin, M. (2007). *Kamu ekonomisi ve sivil toplum kuruluşları*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şahin, K. (2011, Ocak). **Kültürel yozlaşmaya neden olan bir unsur olarak televizyon**. *Sosyal Bilimler Dergisi, 1. cilt, 1. sayı*
- Şahin, T. (2009). “Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi”. *Yardım ve Dayanışma Dergisi 1. cilt 2.sayı, 71-80*. Erişim tarihi: 21 Ekim 2019, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423938559.pdf>
- Şener, S., Bahçeci, V., Doğru, H., Sel, Z.G., Ertaş, M., Songür, S. ve Tütüncü, Ö.: (2017). **Turizm alanındaki nitel araştırmaların güvenirlik ve geçerlik ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi**. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, C.28, S.1, 7-26*.
- Şenses, N. (2015). “Rethinking migration in the context of precarity: the case of Turkey”. *Critical Sociology, 1-13*
- Şimşir, B. (2009). *Bulgaristan Türkleri (Genişletilmiş ikinci baskı)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Şirin Ö. ve N. Aslı.

(2018). *Türkiye'nin göç yönetiminin dünü ve bugünü*. Erişim tarihi: 1 Mayıs 2019, https://www.researchgate.net/publication/330541060_Turkiye%27nin_Goc_Yonetiminin_Dunu_ve_Bugunu

Şirin Ö. ve N. Aslı.

(2018). **Göç çalışmalarında temel kavramlar**. İhlamur-Öner, S. Gülfer, Şirin Ö. ve N. Aslı (Derleyen) *Küreselleşme çağında göç, kavramlar, tartışmalar*. İletişim Yayınları.

Taş, H.Y. ve Özcan, S.

(2018). Suriyeli göçmen sorunlarının, sosyal politikalar bağlamında analizi. *Emek ve Toplum Dergisi* 7. cilt 7/17.

Taş, Hacı, Yunus, Özcan ve Selami:

(2018). Suriyeli göçmen sorunlarının sosyal politikalar bağlamında analizi. *Emek ve Toplum Dergisi*.

Taştan, C., Haklı S.Z. ve
Osmanoğlu, E.

(2017). Suriyeli sığınmacılara dair tehdit algısı: ön yargılar ve gerçekler. *Polis Akademisi Başkanlığı Göç ve Sınır Güvenliği Araştırma Merkezi (GÖÇMER)*.

T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı
Kentleşme Şurası:

(2009) *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu*. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Ankara.

Tekten A. ve Zeynep S.

(2019). Suriye’den gerçekleşen göç sonrasında Gaziantep’te yerli ve göçmen yoksulluğu. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı yayınlanmamış doktora tezi.*

Tierney, K. J.

(1999). “Toward a critical sociocogy of risk”. *Sociological Forum*, Vol. 14, No.2, 215-242.

Toğrol, B.

(1991). Direniş (Bulgaristan Türklerinin 114 yıllık onur mücadelesinin karşılaştırmalı psikolojik incelemesi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1991.

Torezani, S., Colic-Peisker, V. ve Fozdar, F.

(2008). Looking for a “missing link”: formal employment services and social networks in refugees job search. *Journal of Intercultural Studies*, 29 (2), 135-152.

Turner, S. B.

(2002). *Oryantalizm, postmodernizm ve globalizm* (İ. Kapaklıkaya, Çev.) İstanbul: Anka Yayınları.

Tucci, I. ve Wagner, G.G.

(2005). “Above-average rise in immigrant poverty: poverty often concomitant with other types of deprivation. Weekly Report. *Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung (DIW), Berlin, Vol.1, Iss.5, 69-76.*

Türnüklü, A.

(2000). “Eğitim-bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6. cilt, 4. sayı, 543-559.

UNESCO

(1985) **Yetişkin eğitim terimleri** (F. Oğuzkan Çev.) *Ankara: UNESCO Milli Eğitim Komisyonu.*

UNHCR

(2015). **Protecting and supporting the displaced in Syria.** *UNHCR Syria End of the Year Report.*

Ülgener, S.

(1991). *Milli gelir, istihdam, iktisadi büyüme.* (yedinci baskı). İstanbul: Der Yayınevi.

Ünal, S.

(2014). **Türkiye’nin beklenmedik konukları: “öteki” bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi.** *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6 (3), 65-89

URL 4: TBMM 29 Ağustos 1961 tutanakları.

Erişim tarihi: 26 Haziran 2019, [https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/](https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/.....)

Üstündağ, N.M.

(2019). **Zorunlu göçte nitelikli olmak: eğitilmiş Suriyeli göçmenlerin İstanbul emek piyasasındaki deneyimleri.** *İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi.*

- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.<http://www.angliacampus.com/public/sec/geog/migrate/page13.htm>
- Yalçınkaya, Timuçin, Özsoy ve Esin (2003). “Risk toplumu: bilgi toplumunun evriminde yeni boyut”. *II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Kocaeli Üniversitesi İİBF*.
- Yaşar, M. (2018). “Nitel araştırmalarda nitelik sorunu”. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, C.5, S.2, 55-73*.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (ikinci baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım K. (2010). “Nitel araştırmalarda niteliği arttırma”. *İlköğretim Online, 9.cilt, 1.sayı, 79-92*.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, C. (2010). *Risk kapıyı kırınca: kentlerde yoksulluk, dayanışma, güven ve güvenlik*. İstanbul : Libra Yayınları.

- Wagle, U. (2002, Mart). **Rethinking poverty: definition and measurement.** *International Social Science Journal*, Vol.54, Issue:171, 155-165.
- Waltonen, K. (1999). “ The integration of refugees in Finland in the 1990’s”. *Ministry of Labour Helsinki.*
- Wren, K. (2003). “Refugee dispersal in Denmark: from macro-to micro scale analysis”. *International Journal of Population Geography*, 9, 57-75.
- Williams, M.J., (2008). “(In) Security studies, reflexive modernization and the risk society”. *Cooperation and Conflict*, 57-79
- Williams, M.J., (2009). *Security and risk management: from Kosova to Khandahar.* Oxon: Routledge.
- Wooden, M. (1991). The experience of refugees in the Australian labor market. *International Migration Review*, 25 (3), 514-535.
- World Bank (2005, Ağustos). *Poverty manual, all, JH revision page 8.* Erişim tarihi: 16 Şubat 2019, <http://siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/PMch1.pdf>
- Zaim, S. (1997). *Çalışma ekonomisi* (onuncu baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Zimmerman, K.F.

(2016). **“Refugee and migrant labor market integration: Europe in need of a new policy agenda”**. *EUI Conference on the Integration of Migrants and Refugees*.

Zinn, Jens

(2008) **“Risk society and reflexive modernization”**. Jens O. Z. (Ed.), *Social theories of risk and uncertainty: an introduction, malden*. Oxford and Victoria: Blackwell Publishing.

EKLER

EK 1: Derinlemesine Görüşme Soruları

Demografik Bilgiler

Yaş

Cinsiyet

Medeni Durum

Eğitim Durumu

(Suriye’de iken eğitimleri ne düzeyde idi?)

Şu an devam ettikleri bir eğitim kurumu var mı?)

- 1) Suriye’den Türkiye’ye ne zaman geldiniz? Suriye’nin hangi şehrinden geldiniz?
- 2) Savaş sonrası Türkiye’yi seçmenizdeki etkili olan husus ne oldu, daha çok ne düşünerek buraya geldiniz?
- 3) Türkiye’de karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Dil (Türkçe) sorunuz var mı, sosyoekonomik sorunlarınız (risk faktörleri) nelerdir, karşılaştığınız kültürel sorunlar (risk faktörleri) nelerdir?
- 4) Savaş sonrası Türkiye’ye geldiğinizde daha çok hangi sektörlerde çalışmak için başvuru yaptınız, nerelerde çalıştınız? Çalıştığınız ya da çalışacağınız sektörlerle yönelmeniz nasıl oldu?
- 5) Bu konuda devlet birimlerinin, STK ya da iş bulma şirketlerinin yönlendirmelerini nasıl buluyorsunuz?

6)Çalıştığınız yerde ne kadar süre çalışıyorsunuz? Çalışma hayatınıza dair bir gününüzü anlatır mısınız, etkin ve verimli çalışmanız için nelere ihtiyaç duyarsınız? Hem eğitim alıyor hem de yarı zamanlı çalışıyorsanız çalışma koşullarınız nasıl? Çalıştığınız yerde riskli-tehlikeli (iş güvenliği ve çalışma saatleri gibi) gördüğünüz konular nelerdir, bunun önüne geçmek için sizce neler yapılmalı? Sağlık güvenceniz var mı, hastalık durumunda hangi sağlık kurumunu nasıl kullanıyorsunuz?

7)Sizin için hangi alanlarda istihdam edilmeniz daha verimli olabilir? Şu an çalıştığınız iş dışında başka hangi meslekleri yapabilirsiniz, hangi meslekler sizin için daha uygun?

a)Daha önce eğitim aldığınız alanla ilişkili olarak mı çalışıyorsunuz, değilse çalışmak ister miydiniz? Uzun süre çalışmak istediğiniz ve yapmak istediğiniz meslek ile ilgili bir eğitim almak ister misiniz? (Mesleki eğitimi mi, üniversite eğitimini mi tercih edersiniz?) Alacağınız mesleki eğitimin sürekli yapmak istediğiniz mesleğinizde oluşturabileceği etkiyi nasıl değerlendirirsiniz?

b)Türkiye’de Suriyeli gençler için bir eğitim-istihdam modeli oluşturulsa sizce bu nasıl olmalı, nelerle tamamlanmalı, size nasıl bir eğitim ve iş sahası sunulmalı? Suriyeli gençler hangi mesleklerde daha başarılı olur, mesela Suriyeli gençler grup olarak çalışmak ister mi ya da girişimcilik konusunda eğitim aldıktan sonra kendi işini mi kurmak ister? Farklı şehirlerden getirdikleri habitusun ekonomideki yönelimi ya da katkısı nedir?

8)Suriyeli derneklerin ekonomik, sosyal, kültürel, sosyal-psikolojik paylaşımlarından yararlanma imkânınız oldu mu, hangi türü nasıl buluyorsunuz, size hangi yönden, nasıl bir katkısı oldu?

9)Toplum içinde herhangi bir sosyal aşağılanma-dışlanma ile karşılaştınız mı? Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz, yerel halk ile nasıl bir iletişiminiz var, iş zamanınız dışında daha çok kimlerle iletişim kuruyorsunuz?

10)Türkiye’de ne kadar kalmak istiyorsunuz, ileride gitmek istediğiniz bir ülke var mı? Neden?

11)Kaç kişi kalıyorsunuz, bakmakla yükümlü olduğunuz kimseler var mı? Hane toplamında aylık ortalama geliriniz ne kadar? Sizin geliriniz ne kadar?

12)Ekonomik kaynaklara erişim sağlamanız konusunda sivil toplum kuruluşlarının ve ağların etkisi ve başarısı ne orandadır?

ÖZGEÇMİŞ

Lisans eğitimini 2011 yılında Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini Fırat Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda *Ortadoğu Halkı Gözüyle “Arap Baharı”* başlıklı teziyle 2013'te tamamladı. 2015-2019 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2019 yılından beri Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak devam etmektedir.